

R. HULT JA P. NORDMANN

KUVAUKSIA LUONNOSTA JA KANSAN ELÄMÄSTÄ SUOMESSA

SUOMEKSI SOVITTI HJ. MIKANDER

PORVOOSSA, WERNER SÖDERSRTÖM

HINTA 1 mk 10 p.

R. HULT ja P. NORDMANN

KUVAUKSIA

LUONNOSTA JA KANSANELÄMÄSTÄ

S U O M E S S A

KUVAUKSIA
LUONNOSTA JA KANSANELÄMÄSTÄ
SUOMESSA

KIRJOITTIVAT

R. HULT ja P. NORDMANN

SUOMEKSI SOVITTI

HJ. MIKANDER

PORVOOSSA,
WERNER SÖDERSTRÖM

PORVOOSSA 1900,
WERNER SÖDERSTRÖM'IN KIRJAPAINOSSA.

1. Isänmaa.

Suomi on suuri. Vilkaisehan vaan Euroopan karttaan, niin huomaat, että se on suurempi Norjaa, suurempi Tanskaa, suurempi Englantia ja suurempi Italiaa. Suomen pinta-ala on 373,600 neliökilometriä. Tilaa on yllin kyllin 2,650,000 asukkaalle.

Suomi on ihana. Muistatko sisämaan helakoita kevät-koivuja tyynen järven rannalla? Muistatko rannikon keltaisenruskeita männynkärryköitä, kun lounaistuuli niitä huiskuttelee ja vihaisia vaahtopäitä rantakareja vastaan vyöryttelee? Jos rauhaa rakastat, lähde saloillemme syysiltana, kun kuu kuusiemme tummille vaipoille hopeitaan valelee; siellä löydät ikuisten metsäin rauhan. Jos taas talven ihailija olet, kuten Suomen lapsi ainakin, niin lähde ulos tuvan uuvuttavasta lämmöstä, anna pohjatuulen punata poskesi ja nauti liukkaasta kelistä ja räiskyivistä revontulista.

Suomi on rikas. Kultaa ei ole sanottavasti, vaan paljon on pelloja, mahtavia ovat metsät, sadottain on jokia, tuhansittain saaria, kymmentuhansittain järviä, graniittia vuorittain ja työtä on kaikille. Se se onkin parasta kaikesta.

Isänmaa tarjoaa lapsilleen kaikki, mitä ne tarvitsevat. Emmekö siis sitä rakastaisi! Isänmaastamme saamme ylpeillä, vaan ei omista töistämme. Muut kansat ovat ehtineet tehdä enemmän ja kelvollisempaa työtä. Se meidän on tunnustaminen ja sitä ylistäminen. Ei kenenkään pidä omaa kiitosvirttään veisaaman.

• Mutta mitä me Suomesta tiedämme?

Kaikki tuntevat kotinurkkansa, mutta eivät läheskään kaikki tiedä minkänäköistä maa etempänä on. Jos on aikaa ja varaa matkustaa, niin matkusta ja opi tuntemaan

Maantieteellisiä kuvauksia. Suomi.

isänmaasi. Jos ei ole, niin tutki Suomen luontoa ja kansaa edes kirjan lehdiltä omassa kodissasi.

Tässä kirjasessa tapaat muutamia vaatimattomia kuvauksia maastasi. Ne on piirretty osaltaan levittämään tietoa Suomesta. Kenties ainakin nuoret voivat hyötyä niistä ja saada niistä huvinsakin. Me, jotka olemme nämä lehdet kirjoittaneet, toivotamme nyt niille onnea matkalle.

2. Miten Suomi syntyi.

Kysyt miten maamme on syntynyt. Se on kysymys, johon ei oppineinkaan voi täysin vastata. Vastausta etsitään vielä joka päivä luonnossa. Luonnon kirja on vaikea lukea. Moni kirjain siinä on epäselväksi kulunut. Moni sivu on ajan turmelema. Moni piirre siinä on sellainen, etteivät sitä oppineet vielä osaa tulkita. Ja Suomen muodostumisen historia on sangen pitkä, miljoonia vuosia pitkä. Miten siis vaadit, että minun tulisi osata kertoa se neljänneksessä? Mutta tahdonpa sanoa sinulle muutamain sanoin sen, mitä siitä varmimmasti tiedetään.

Aikojen alussa, kun maa ja meri muodostuivat ja ensimmäiset elämänoireet ilmaantuivat maan päällä, oli se tienoo maanpallolta, jossa nyt on Suomi, täynnä korkeita alpeja ja tulivuoria. Vielä onkin löydettävissä aine, joka syöksyi tulivuorten kidasta.

Mutta sitten painui maaperä. Valtameri rupesi vyörymään vuorten juurilla, murenteli niitä ja tasoitteli maata. Tasoitetulle maanpinnalle levisivät vuorten jätteet savena ja hiekkana. Siten syntyneestä kerrostumasta on jäännöksenä hiekkakivi Etelä-Satakunnassa. Kaikki tämä tapahtui miljoonia vuosia sitten.

Maaperä kohosi jälleen, mutta murtui kappaleiksi. Syviä hautoja syntyi, jotka täyttyivät rapakivellä ja porfyyrilla. Lukemattomia vuosituhansia seistä törrötti maa sitten korkealla merestä. Mutta se murtui ja kappaleet vaipuivat, mikä syvempään, mikä matalampaan. Siten syntyivät niiden lahtien uomat, jotka syleilevät Suomennientä, siten syntyivät ne syvänteiden ympäröimät pylväistöt, jotka muodostavat Ahve-

nanmaan ja Suursaaren. Siten syntyivät ne laaksot, joihin sittemmin tulivat suurimmat järvemme.

Sinä äärettömän pitkänä aikana, jolloin Suomi oli tuolaisena ylänkönä, vallitsi aika ajoittain niin kuuma ilman-ala, kuin nyt päiväntasaajan kohdalla. Vuorenpinta rapautui lämmöstä ja kosteudesta sekä joutui paksun maakerroksen peittoon. Meidän on siis oikeus ajatella, että sillä pohjalla viihtyi rehevä kasvullisuus ja kuhiseva eläimistö ja että Suomi on silloin ollut asuinpaikkana monelle kasville ja eläimelle, jonka jäännöksiä tavataan kivettyneinä sen aikakauden vuorikerrostumissa Suomea ympäröivissä maissa, vaikka niitä jäännöksiä Suomessa ei ole voinut säilyä, koska maamme pintaa yhtämittaa päivänpaiste ja sade murentelivat.

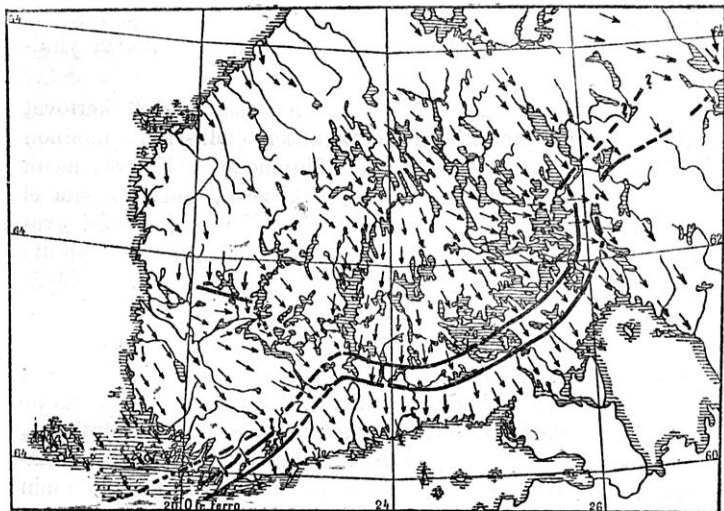
Kivettyneet kasvien ja eläinten jäännökset kertovat meille muuten ihmeellisen kertomuksen elollisenkin luonnon kehityksestä. Oudot kasvi- ja eläinmuodot kohtaavat meitä kautta useampain geoloogisten aikakausien, muodot, joita ei kukaan ihminen ole nähnyt elävinä ja jotka ainaiseksi ovat hävinneet. Vasta tämän nyt kerrotun aikakauden lopulla tulevat kasvit ja eläimet niiden kaltaisiksi, jotka nyt elävät lämpimissä maissa.

Seuraavina vuosituhansina ilma kylmenemistään kylmeni. Tuo rehevä kasvullisuus hävisi ja ne eläimet, jotka eivät kestäneet kylmää, muuttivat etelämpään. Ja tänne tuli sijaan Pohjolan luonto havumetsineen ja tundroineen, sopulineen ja karhuineen. Sen mukana tulivat myös pitkäkarvaiset sarvikuonot ja mämmuttieläimet, jotka sittemmin ovat hävinneet.

Mutta ei tämäkään luonto jäänyt vallitsemaan maamme. Kylmyys lisääntyi. Lumi ei enää sulanut Norjan tuntureilla. Se puristui jääksi ja jää levisi yli maitten ja merien, yli puolen Eurooppaa. Se luisui eteenpäin vastustamattomasti yli korkeuksien ja matalikkojen. Se hioi ja pyöristeli kallionkielekkeet. Se kynti maamme jättiläispelloksi, jossa selänteitten ja mäkien väliset laaksot ovat vakoja. Se kiskaisi irti vuorista lohcareita ja kuljetti ne mäille ja tasanguille. Jää soljui yli maan kaakkoa kohti. Sen kyllä huomaa kartasta. Näethän miten järvien lahdet ja saaret ovat sitä suuntaa, niin että kartta on siitä aivan juovikas.

Kun jää suli pois, oli maaperä vaipunut. Jäämeri peitti maan, niin että siitä oli jällellä vaan saaristo, jossa maamme korkeimmat vuoret olivat saarina. Ja nämä saaret olivat tundroja ja koivuviidakkoja.

Ilmaston muuttuessa suotuisemmaksi ja havumetsäin ilmestyessä tähän saaristoon hirvineen ja metsälintuineen, kohosi vähitellen maakin. Tuo Suomea peittävä jäämeri tuli suureksi suolattomaksi järveksi, joka peitti Suomen lou-

Nuolet osoittavat jään liikuntaa; mustat viivat kuvaavat suuria moreeni-selänneitä.

naisen alangon. Mutta Suomen ylänkö ja Karjalan alanko oli Eurooppaan liittyvätä kuivaa maata. Tämän suuren järven aikana vallitsi suurempi lämpö, joten tammi- ja muut jalomat lehtipuut saattoivat levitä sinnekin, missä eivät enää menesty.

Vielä kerran vaipui maa, niin että tuo suuri järvi muuttui mereksi, suolaisemmaksi kuin Itämeri. Tämänkin meri tulvi alangoittemme yli. Mutta lopulta maa jälleen rupesi kohoamaan ja sitä jatkuu yhä vieläkin. Vanhimmasta

merenpohjasta tuli hedelmällisiä savikkomaita. Mutta korkeammat seudut, jotka lyhyemmän ajan olivat veden peitossa, ovat jääkauden murtokivi-soran kerrostamia.

Suomen maaperän siten noustessa ja lasketessa, kuten hengittävän olennon rinta, ovat syvennykset tuossa epätasaisessa pinnassa täyttyneet vedellä ja muuttuneet järviksemme. Vesi on noussut syvennyksien kynnysten yli ja muodostanut virtoja ja salmia. Siten ovat vesijaksomme syntyneet. Virrat ja joet ovat lakkaamatta kaivaneet ojanteitaan, mutta kova graniitti on tehnyt ankaraa vastarintaa. Moni koski on jättänyt kesken kaivuutyönsä ja hakenut itselleen uuden uran.

Jääkauden jälestä ovat Suomen nevat ja suot syntyneet, jotka vielä sata vuotta takaperin peittivät kolmannen osan Suomen pintaa. Niiden turpeissa on säilynyt kasvinjätteitä kultakin kasvien siirtymisajalta aina jääkaudesta saakka. Nevoissa ja soissa on myöskin suo- ja järvimalmi muodostunut.

Ei Suomen muodostustyö ole vielääkään päättynyt. Se jatkuu vielä tänäkin päivänä. Vielä ilmanala muutaikse. Vielä maa kohoaa. Vielä joet kaivavat. Vielä uudet kasvit siirtyvät maahan. Mutta suurimman muodostustyön toimittavat nyt sen ahkerat asukkaat. Minkähänlaiseksi Suomi on tullut tuhannen vuoden perästä?

2. Maan kohoaminen.

Niin kauvan kuin muistetaan, on Suomen maaperä ollut kohoamassa merestä. Uusia luotoja ilmestyy. Luodot paisuvat saariksi. Selät supistuvat salmiksi, salmet kuivuvat maaksi. Saaret kasvavat kiinni toisiinsa ja mantereeseen. Vesiraja pakenee, ranta etenee. Lukemattomista paikoista todistavat vanhukset, että siinä, missä lehmät nyt käyvät laitumella, oli ennen purjehdusväylä. Pohjanmaan rannoilla on järviä, joilla vielä on nimenä »fjärd» (selkä), niinkuin Norrfjärd, Koivulahdella ja Härkmerifjärd Lapväärtissä. Eteläisessä saaristossa on monta saarta ja nientä nimeltä Ramsholm, Ramsö, Ramsjö. Niin kutsutaan saaria, jotka maan kohoamisen kautta ovat yhtyneet muuhun maahan taikka ovat yhtymäisillään.

Hakkaamalla merkkejä rantakallioihin ja aika ajoin mitaamalla, miten korkealle ne ovat nousseet meren pinnasta,

on saatu selville, miten nopeasti maa kohoaa. Nopeimmin tämä kohoaminen tapahtuu Merenkurkussa. Siellä merenpohja kohoaa 93 senttimetriä sadassa vuodessa. Melkein yhtä nopeata se on Uudenkaupungin edustalla. Turun saaristossa kohoaa maa ainoastaan puolella nopeudella ja Utön luona vielä hitaammin. Porkkalan luona on nouseminen voimakkaampaa. Mutta siitä itäänpäin heikkenee se äkkiä 17 senttimetriin Söderskärillä ja loppuu kokonaan Kronstadtin luona.

Myöskin Pohjanlahden perukassa on kohoaminen vähäpätöinen. Luodot Tornion edustalla nousevat sadassa vuodessa ainoastaan 13 senttimetriä. Maa kohoaa siis epätasaisesti. Ja epätasaisesti on se kohonnut vuosituhansien kuluessa, niin, kauvan ennenkuin siitä tuli koti ihmisille. Saattaa vielä tavata meren entisiä rantapekereitä kaukana sisämaassa. Ne ovat penkereitä vuorten ja harjanteitten rinteillä sekä vierinkivi-kasoja, joita hyökyaallot ovat vieritelleet ja järjestelleet. Simpukankuoriröykkiöt todistavat, että meri on lainehtinut näitä valjeja vastaan. Ja kuitenkin nämä penkereet ovat Pohjanmaalla kolmattakin sataa metriä merenpintaa korkeammalla. Itä- ja Etelä-Suomessa on kohoaminen ollut melkoista pienempi.

Siitä ajasta, jolloin meri oli niin korkealla, ei maa ole yhtämittaisesti kohonnut. Tuli aika, jolloin se jälleen vajosi syvyyteen. Kaikki nämä liikkeet ovat olleet epätasaisia, niin että Suomen vuoriperä on mutkistellut kuin aaltoileva ulappa. Ei siis ihme, että hauras graniitti on täynnä halkeamia ja rakoja, joten Suomen kiinteä vuoriperä on pelkkiä irtonaisia lohkaraita. Vieläkin tärisee maa välistä heikoista maanjäristyksistä ja silloin kuuluu maanalainen jylinä, joka tietää, että uusia halkeamia syntyy tahi että lohkarait siirtyvät vastakkain. Mutta kovia maanjäristyksiä maamme ei tarvitse kokea, sellaisia jotka kirkontorneja kumoisivat ja kaupunkoja kaataisivat. Maan kohoaminen tapahtuu niin hiljaisesti, ettemme sitä tunne. Rannikkolainen iloitsee kohoamisesta, sillä hän voittaa uusia viljelys-alueita. Mutta rantakaupunkilainen katselee ikävällä satamainsa mataloitumista ja on usein pakoitettu hakemaan uusia ulko-satamia saaristossa. Ja luotsien täytyy lakkaamatta tutkistella vaarallisia vesiämme voidakseen merkitä petolliset salakarit.

4. Hiekkasärkät.

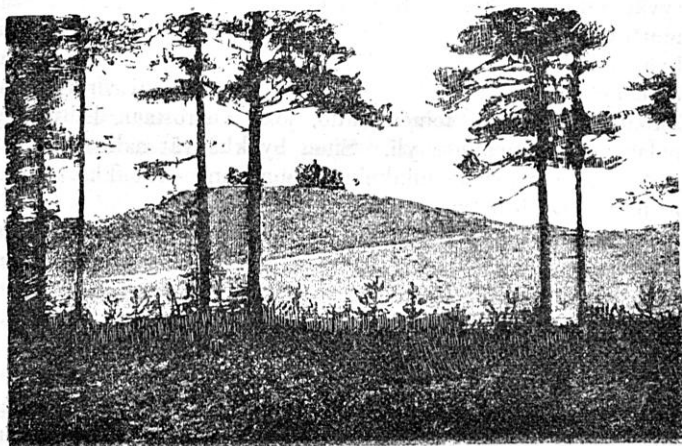
Rannikkoamme reunustaa kaunis saaristo. Tuhaunnet saaret ja luodot muodostavat välillensä selkiä ja salmia sekä täyttävät maahan tunkeutuvat lahdet. Itäpuolella Suomen-vedenpohjaa ja Kokkolan pohjoispuolella ei enää ole saaristoa. Siellä alkavat tasaiset, aukeat rannat pienine avolahtineen. Laaja meri leviää rannikon edustalla ilman yhtäkään saarta, ilman yhtäkään luotoa. Pitkämatkaiset aallot vyöryvät rantaa kohti, mutta ennenkuin ovat perille päässeet, murtuvat ne vaahtoaviksi hyökyaalloiksi. Kohisten hyökkää hyökyaalto eteenpäin yli hienon hiekkapohjan, pysähtyy sitten hetkeksi ja rupeaa kohta jälleen syvyyttä kohti virtaamaan. Silloin sitä kohtaa toinen aalto, joka vuorostaan heittäytyy palaavan kumppalinsa yli. Siten hyökkäävät aallot lakkaamatta rantaa vasten niinkuin uupumaton sotajoukko voittamatonta vihollista vastaan.

Ranta on pelkkää hienoa kellertävää hiekkaa, jota myrsky pyryttää. Vedenrajassa on hiekka kosteata ja muodostaa niin sileän, tasaisen pinnan, että rantatyöllin ja merimadon pienoiset jäljet siinä kuvastuvat selvinä kuin kivi-aulussa. Mutta ylempänä rannalla on hiekka kuivaa. Siellä on tuuli nionut sen nietoksiin. Ja pitkissä riveissä, kuni aallot merellä, nämä hiekkaniemokset eli särkät rantoja reunustavat, pinta täynnä pieniä hiekkalaineita aivan niinkuin suurten meriaaltojen selät ovat lukemattomia pieniä laineita täynnä. Nietoksen eli särkän jyrkkä puoli on aina maallemäistä.

Jokainen kiinteä esine, joka kohoo tasaisesta rantahiekasta, saattaa vaikuttaa särkän synnyn. Kivi, pensas, laivanhylyn sirpale on siihen asiaan kylliksi. Hiekka kasaantuu sen suojaan tuulessa ja kun nietoksen pohja siten kerran on syntynyt, kasvattaa jokainen myrsky sitä. Myrsky ajaa samalla hiekkaa yhä enemmän sisämaahan päin, joten särkätkin vaeltavat rannalta sinne. Laivanhylyn sirpale, joka oli nietoksen synnyn syynä, tulee siten näkyviin, mutta ei aikaakaan niin rupeaa sen päälle jälleen uusi särkkä muodostumaan. Yksi toisensa perästä vaeltavat sillä tavoin särkät milloin niityille, milloin metsiin. Karjalan kannaksella vaeltavat ne kaksi metriä vuodessa. Lohtajalla on särkkä,

joka vaeltaa kuusi metriä vuosittain. Metsikön, johon ne tulevat, tukahuttavat ne ja kasvavat niin korkeiksi, että puitten latvatkin niihin hautaantuu. Ne voivat tulla 20 metriä korkeiksi. Niittyjä ja peltoja ne niinikään allensa hukuttavat. Aitoja, teitä ja rakennuksia täytyy siirtää pois niiden tieltä.

Pohjanmaan särkkäin vaellus päättyy vihdoinkin maan kohoamisen vaikutuksesta. Kun maa yhä kasvaa mereen päin, jäävät vanhemmat särkät kauvas sisämaahan, jossa tuulella ei enää ole samaa voimaa kuin rannassa. Uutta

Särkkiä Karjalan kannaksella.

hiekkaa ei enää tuiskua näihin nietoksiin. Ne pääsevät rauhaan. Kasvikunta valloittaa ne, verhoaa ne sianmustikan- ja sianpuolukan-varsilla, kanervilla ja jäkälillä. Pian kasvaa niihin mäntyjäkin ja metsä kaunistaa särkän rinteet. Sellaisia kuolleita särkkiä on Pohjanmaan tasangoilla peninkulmain päässä merenrannasta.

Karjalan kannaksella ei huomaa maan kohoamista. Siellä jäävätkin särkät liikkuviksi siksi, kunnes rantakasvit kahlehtivat ne. Rantaruis ja hiedikkosara ovat heinälaajia, joilla on monta metriä pitkät maan sisässä luikertelevat juurakot. Niiden juuret tunkeutuvat syvälle särkkiin, jossa

hiekkä pidättää sadeveden. Jos niiden korretkin hautaantuvat hiekkaan, kasvavat ne sieltä ihan vihantina ylös. Nämä heinät ne hiekan kiinnittävät. Saman kykenee tekemään myöskin suippolehtinen paju, joka yhä uudelleen välkkyvän viheriänä nousee esille syvästä hiekasta. Kun nämä kasvit ovat saaneet särkän asettumaan, tulevat sianmustikat, sammalet ja männyt verhoamaan mäen metsällä. Ja kun ihmiset ajattelemattomasti hakkaavat metsän haloiksi, paljastuu hiekka uudelleen ja särkkä alkaa jälleen vaelttaa ja hävittää.

5. Käynti Lapin tuntureilla.

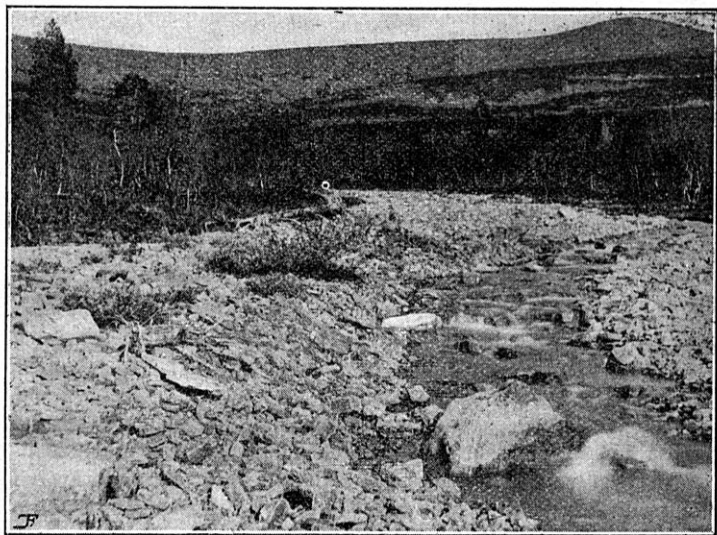
Loitolle yli metsäin ja soitten näkyy Saariselän tunturijoukot. Pilviä pitelevät sen kukkulat ja harjanteet. Kesälläkin on lunta sen huipuilla.

Kaksi päivää on sauvottava virtavaa ja matalahkoa Luirojokea ennenkuin, viimeisestä talosta lähtien, pääsee pie-neen, tunturien keskessä olevaan Luirojärveen. Sen viereiselle kankaalle tahdomme pystyttää telttamme.

Järveä reunustaa harva ja matala mäntymetsä, joka tunkeutuu ylös aina vuorten juurille. Metsän läpi virtailee pauhaten ja vaahtoillen vuorilta tulevia puroja. Levättyämme vähän vaivalloisen venematkamme jälestä, alamme seurata yhtä niistä. Kallionlohkarejoukot kahden puolen puroa osoittavat sen voimaa kevätvesien aikaan. Parin tunnin kävelyn perästä saavumme tunturin juurelle. Siellä syöksee puro esille syvästä jyrkkäseinäisestä laaksosta tunturijoukkojen välistä. Mäntymetsä loppuu ja laakson rinteitä peittää koivuviidakko. Alamme astua laaksoa pitkin. Se tulee yhä jyrkemmäksi kuta ylemmäksi joudumme. Lopulta on edessämme pystysuorat kallionseinät. Niiden päältä heittäytyy puro alas, niinkuin sadevesi räystäskuurnasta.

Olemmekin jo korkealla. Koivuviidakkokaan ei pääse niin pitkälle. Tunturinrinteitä peittävät poronjäkälät ja sär-mikkäät kallionlohkareet. Laakson yläpää avautuu vuorenselkää kohti ja päättyy kaupungintorin suuruiseen lumialaan. Se on kuin vuoren harjalta riippuva valkeanhoitava jätti-läislakana.

Emme seuraa pitemmältä laaksoa. Se on jo niin jyrkkä ja kivinen, että olisikin miltei mahdoton päästä lumi-kinoksen luo. Alamme kiivetä vuorenrintettä ylös, tarttuen kiinni kaikkeen, mikä voi meitä tukea, milloin kallionkielekkeeseen, milloin maassa matelevaan vaivaispensaaseen. Koko rinne on monen kilometrin pituudelta yhtä kivikolua ja niin korkea, ettemme näe sen loppua. Käy varovasti, etteivät kivet lähde vierimään! Sinut saattaisi silloin vyöry tappaa.

Tunturipuron kuva.

Kiivettyämme puolisen tuntia tätä vaivalloista kivikkoa, tulemme loivemmalle rinteelle. Kevein askelin astuskelemme pehmeätä poronjäkälä- ja vaivaispensasmattoja myöten vuoren huipulle. Luirojärvi on nyt neljäsataa metriä alempana ja näyttää pieneltä lasipalaselta, joka on sovitettu samettikehykseen. Jalkaimme juuressa ammottaa kuilu puroineen ja valkoinen lumivaippa riippuu sen reunalla kuin myrskyssä irtikiskaistu teltankatto. Takanamme näkyy toinen yhtä syvä

ja ahdas, mutta pitempi laakso, sekin yhtä korkeitten, yhtä kivisten ja yhtä alastomain vuorten välissä kuin se, jolla me seisomme. Niin pitkälle kuin silmä kantaa näkee vuoria ja taasen vuoria rotkoineen ja lumikinoksineen, aina Venäjän Lappiin asti. Myöskin pohjoisessa ja luoteessa, järven takana, on vuoria. Sieltä häämöttävät nuo kuuden peninkulman päässä olevat Hammastunturit. Lännessä ja etelässä leviää eteemme Lapin ääretön lakeus metsineen ja soineen, järvineen ja jokineen. Yksityiset vuoret siintävät kaukaisuudessa aina Oratunturiin asti, kymmenen peninkulman päässä. Päämme päällä leijailee kirkuva haukkapari. Sillä on pesänsä luoksepääsemättömällä kallionkärjellä syvällä kuiluissa.

Vaikka on keskikesä, puháltelee täällä ylhäällä kylmä tuuli. Lämpömittari ei päivänpaisteessakaan osoita kahdeksaa pykälää enempää. Palaamme telттаamme nautittuamme kylläksemme näköalasta ja ko'ottuamme vuoren huipun surkastuneita kasveja: kurjenkanervaa, sianmarjoja ja muutamia muita, joista ei mikään ole sormea pitempi. Seuraamme tasaisempaa, metsään pistäytyvää kallionkielekettä. Mikä risahti? Tuntuririekkohan tuossa hätääntyneenä, siipeä vetäen, meitä pakenee. Hän on olevinaan sairas saadaksensa meidät ajamaan itseään takaa ja houkutellakseen meitä pois poikasistaan, jotka äänettöminä piiloutuvat vaivaiskoivujen sekaan. Houkuteltuaan meidät tarpeeksi kauvas pyrähtää se äkkiä lentoon ja häviää.

Näetkö noita tuolla jäkäläkankaalla? Näetkö noita haaraisia sarvia? Siellä porolaumat meitä uteliaasti vainuavat. Kun me niitä lähestymme, pakenevat ne peläten. Kips, kaps, kapsahtelevat niiden sorkat, kun ne pilveinvarjoina kiihtävät yli kenttien.

On jo iltamyöhä, kun tullaan alas mäntymetsään, mutta valoisata on sentään, sillä aurinko ei laskeudu koko yönä. Metsässä on monta suurta muurahaiskekoa. Mutta kuka on tuossa vast'ikään ke'on hajoittanut? Sen on karhu tehnyt. Se on sieltä etsinyt herkkujansa, muurahaismunia.

6. Sydäntalven aurinko Peräpohjolassa.

Sanomattoman kaunis on Lapin valoisa kesäyö. Sitä ovat monet matkustajat ihailleet noustessaan juhannuksena kirkkaalla säällä Aavasaksalle tahi jollekin muulle vuorelle, johon aurinko kaiken yötä näkyy kokonaisuudessaan. Matkan vaivat tulevat runsaasti palkituksi, sillä kotiin on viettävänä muistoja ja vaikutuksia, jotka myöhään himmenevät.

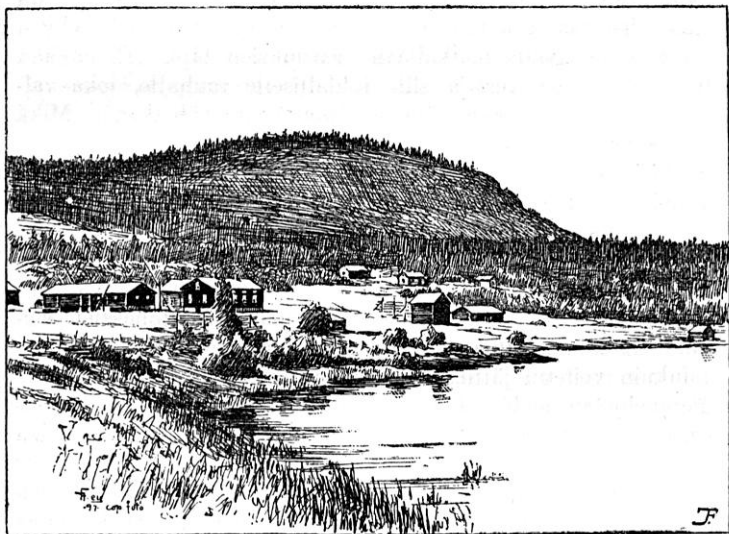
Niin; kyllähän itsekukin tietänee, että Lappi ansaitsee näkemistä kesäaikaan, mutta sen talvea useampi kauhulla ajattelee. Kuusi viikkoa pitkä yö, niin ajatellaan, yö, jolloin lamppua ei milloinkaan pääse sammuttamaan ja jolloin taivaan kantta ei valaise muu, kuin kuun kelmeät säteet ja säkenöivät revontulet — se mieltä painanee. Niin, kyllähän päivänvaloa tähän aikaan vuodesta ei ole paljoa ja talvipakkanen on pitkällinen ja kova, mutta ei sentään valoa vallan puutukaan, niinkuin useampi ajattelee. Päinvastoin se, joka maan eteläisistä ja keskisistä osista tulee tänne, huomaa odottamattoman vähän erilaisuutta talvipäivän pituudessa täällä ja siellä etelässä; tämä kenties etupäässä riippuu siitä, että taivas Peräpohjolassa tähän aikaan vuodesta melkein aina on pilvetön. Tuo ainainen lumipeite, jonka puhdasta valkoisuutta ei suvisää tummenna, niinkuin etelässä, kokoa heikon päivänvalon itseensä niinkuin peiliin ja heijastaa sen moninkertaisena.

Ajatelkaamme aamua joulukuun lopulla, päivänseisauksen aikaan, jolloin päivät ovat lyhimmillään. Kello on jo kahdeksan, mutta sarastavasta päivästä ei ole vielä merkkiäkään. Täyskuu valaa lumoavata valoaan laajoille lumikentille, joilla miljoonat huurrekristallit kimaltelevat. Tuo hohtavan valkea lumipeite on puhtoisuuden kuva. Jähmettynyt maa, joka äänetönnä lepää tämän komean kateliinan alla, ei kykene mitään tarjoamaan. Katse ja ajatus kohoo ehdottomasti talvitaivaan välkkyviä valoja kohti, kohti ijäisyyden maailmaa.

Mutta kello lähenee yhdeksää. Kuutamo himmenee himmenemistään; alkaa sarastaa. Samalla pakkanen kovenee. Lämpömittari osoittaa 38 pykälää kylmää. Paukkuu ja ryskää puissa ja rakennuksissa. Koski kumeasti kohisee ja

ylös nousevat vesihöyryt, tiivistyvät kylmässä ilmassa ja leijailevat siinä raskaana sumuna. Muuten on ilma huikaisevan kirkas.

On jo täysi päivä, mutta ei sentään näy merkkiäkään auringosta pilvettömällä taivaalla. Kello kymmenen aikaan huomaa kaakossa kelmeän juovan taivaanrannalla. Puolen tunnin päästä on tämä valo muuttunut punertavaksi. Se näkyy nyt melkein suoraan etelästä aamun koittona, jos niin

Aavasaksa.

tahtoo nimittää keskipäivän valon-ilmausta. Kello yhden-toista aikaan alkavat puitten latvat korkeimmilla vuorilla hohtaa ja sieltä päivänvalo valuu vuorten rinteillekin, mutta laaksoihin se ei ehdi.

Itse aurinkoa ei vielä voi nähdä ja moneen paikkaan sitä ei näekään kolmeen viikkoon ennen ja kolmeen viikkoon jälkeen joulun; mutta jos vähää ennen kello kahtatoista nousee kukkulalle, josta on vapaa näköala lounaiseen päin, näkee koko auringonkehän hohtavana kultapallona

taivaanrannalla. Niin ihmeellistä kirkkautta ei se vala mihinkään maalliseen paratiisiin kuin tällaisena kylmänä talvipäivänä Lapin autioille tuntureille. Ei auringon-nousu merelläkään vedä tälle vertoja kirkkauteen nähden. Tässä valossa ei ole mitään hehkua: sen säteet ovat kylmät kuin sähkövalon; mutta kylmät värithän ovat puhtaimmat.

Melkein kokonaisen tunnin pysyttelee aurinko nyt näennäisesti paikallaan, eikä nouse korkeammalle kuin että koko ajan alareunallaan hipaisee taivaan rantaa. Näyttää siltä kuin se erityisellä mieltymyksellä viipyisi täällä, kuin sillä olisi täällä kotimaansa, jossa se sallii itsellensä lyhyen levon huimaavalla matkallaan avaruuksien läpi. Ei mikään luonnossa vedä vertoja sille juhlalliselle rauhalle, joka valitsee autiossa Lapissa tänä sydäntalven päivähetkenä. Mikä hiljaisuus yli koko jähmettyneen luonnon! Ei havulehvänenkään liiku, ei ääntä kuulu. Ja mikä tyyneys tuossa viivähtävässä auringon silmäyksessä! Mutta kuitenkin, mikä vastakohtaisuus! Täällä on ikuisen kuoleman ja ikuisen elämän järkähtämätön tyyneys rinnakkain: mutta jälkimäinen on tällä hetkellä niin valtava, että edelliseltä häviää sen kauheus. Pakkasella täytyy olla pimeys liittolaisena voidakseen kauhistuttaa. Tänä valoisana päivähetkenä on se niinkuin voitettu jättiläinen »väkevämmän» jalkojen juuressa. Peräpohjolan sydäntalven auringon hohteessa on vielä erinomaista lempeyttä. Tuntuu siltä kuin tulisi sen pimeyden viime hetkellä kuiskata kuolleele luonnolle toivon sanan: »Ole rauhallinen, minä elän ja toimin; ylösnousemisesi lähestyy, jolloin taas saat säteillä yhtä ihanana ja kauniina kuin ennen pitkänä, yöttömänä kesäpäivänäsi!»

Mutta hetki on kulunut. Hiljalleen vaipuu aurinko melkein samalle kohdalle, josta nousikin. Varjot karkoittavat taas valon takaisin pois vuoren rinteiltä; nämä ikäänkuin riisuvat päältään juhlavaatteet. Mutta katsohan, mikä kirkastettu hohde laskeutuvasta auringosta vastaisella taivaanrannalla! Samassa kuin sen yläreuna on joutunut näkymättömiin, valuu tavaton kirkkaus vuoriharjujen yli lounaisessa. Ne eivät enää ole kehyksenä maisemataulussa; huiput ovat pyöristettyjä ja koko vuorijono on kuin lähemmäksi tullut ja näyttää siltä, kuin olisi ääretön valomeri sen takana.

Valo taivaanrannalla yhä himmenee ja Lapin lyhyt talvipäivä on loppumaisillaan. Koko luonnossa on nyt lohduttoman ja hyljätyn leima. Kamalana ja äänetönnä leviää ääretön kangas. Kulovalkean kuolettamat hongat ojentelevat aavemaisesti alastomia oksiaan korkeutta kohti ja vielä elävissä puissa riippuvat mustat, naavaiset suruharsot. Yksinäinen hiihtäjä, joka kaiken päivää on kiitänyt tämän kuoleman valtakunnan läpi, peninkulman toisensa jälkeen, tapaamatta mitään muuta elävää olentoa kuin jonkun yksinäisen riekon, joka suksien narinasta peljästyneenä on pyrähtänyt lentoon ja joka lumivalkoisuudestaan saapi suojaa, hän lisää nyt vauhtiaan päästäkseen ihmisasunnoille. Minuutit ovat kalliit, Kohta alkaa pitkä talviyö erämaan kauhuineen; jo riippuu täysikuu mahtavana yölampuna taivaan laella.

7. Porolappalaisen luona.

Kuljimme yli jäkäläkankaan ja tulimme matalan koivuviidakon reunustamalle purolle. Viidakon keskessä seisoi lappalaiskota. Se oli tehty säkkikankaan päällystämistä pystyriuvuista. Huipussa olevasta aukosta nousi savu. Iletävästi rähisevät, pörroiset koirat olivat meitä vastassa; ne vaikenivat isäntänsä käskystä. Pieski otti meitä ystävällisesti vastaan. Hänellä oli yllä laaja mekko sinisestä villakankaasta, koreilla keltaisilla ja punaisilla reunuksilla. Piekut olivat muodottomat, sillä ne olivat täynnä heiniä ja tiukasti sääreen moninkerroin sidotut kirjavilla villanauhoilla, jotka samalla puristivat kokoon nahkahousujen lahkeetkin. Päässä oli hänellä sininen, neliskulmainen, punaisilla ja keltaisilla nauhoilla koristettu ajurineläkki.

Mies ei ollut juuri puoltatoista metriä pitempi. Kasvot leveät, tukka musta, mustat silmät, harva, musta parransäki. Pyysimme nähdä hänen porolaumaansa. Kyllä sitä saisimme nähdä, mutta ensin piti juoda kahvia. Asuimme sisään telttakankaassa olevasta aukosta. Kota oli täynnä väkeä. Siellä istui vanha mummo ja Aili-emäntä sekä kolme poronnahkoihin puettua lasta. Vaimoilla oli samallaiset mekot kuin Pieskillä, mutta pitemmät, niin että ulottuivat polviin asti. Telttariuvuissa riippui pieksuja ja

pieksuheinää. Lattian peittivät tuoreet koivunvarvut, paitsi keskustaa, jossa kivikehä muodosti tulisijan. Tulella riippui pata ja kekäleitten keskellä seisoivat kahvipannu. Pata, kahvipannu, pari kuppia, pari allasta ja pari pientä arkkua — kas siinä koko talon kalusto!

Lappalaishäytös.

Meidät pyydettiin istumaan ja kohta oli pakina täydessä käynnissä. Pieski ja Aili osasivat puhua suomea, muut ainoastaan lapinkieltä. Pieski kertoi, että hänellä on tuhat poroa, jotka nyt olivat laitumella lähimpäin tunturein takana Lassin ja Piritin, hänen vanhimpain lastensa, sekä hänen

paraimpain koiriensa paimentamina. Porot olivat aivan hiljan ko'otut ja nuorimpain vasikkain korvaan leikattu Pieskin merkit. Nyt piti heidän pysähtyä tänne kahdeksi viikoksi ja sitten muuttaa toiseen paikkaan, kun porot olivat syöneet ja tallanneet kaikki, mitä täällä oli saatavissa. Sitten piti heidän vielä muutamia kertoja muuttaa kotansa tuntureilla, kunnes syksy tulee pimeineen ja lumimyrskyineen. Silloin lähtevät he taas alas metsään ja asuvat hirsistä tehdyssä, tuohilla ja sammalilla tiivistetyssä kodassa. Ja silloin valitaan ajoporot ja samaten teurastettavat porot. Muut saavat hoitaa itse itsensä talven aikana. Teurasporoista saadaan lihaa, talia, jäniteitä, verta, nahkaa ja sarvia. Kaikesta tästä on lappalaiselle suurta hyötyä; lihan ja nahkan saapi hän sitäpaitsi myydyksi markkinoilla. Rahoilla ostaa hän villakangasta, kahvia, sokeria ja tupakkia.

Keskustelun kuluessa tarjosi Aili meille kermanpaksuista poronmaitoa, poronjuustoa ja kuivattua poronlihaa sekä kahvia poronsarvilusikoilla. Sitten menimme isäntäväen kanssa tunturille kävelemään. Alkoi tulla ilta. Näimme paksun savun hiipivän vuorenselän yli. Kun tulimme perille, huomasimme savun lähtevän suuresta turve- ja risuläjästä ja tuulen mukana kulkevan ylös vuoren rinnettä. Siihen savulle oli porolauma ajettu ja se pysyi siinä mielellään, sillä savu varjeli sitä itikoilta. Koirat vielä ajoivat siellä täällä jällelle jääneitä poroja toisten luo. Elämätä oli tuossa sa-keassa laumassa, vaikka useimmat näyttivät lepäävän. Sarvet aaltoilivat, sadat sorkat kapsahtelivat, kuului päristelyä ja röhkimistä. Tuolla pari vanhaa porohärkää oli pusku-silla, täällä taas pari porolehmää nuuhki toisiaan, ikäänkuin niillä olisi jotakin toisilleen sanomista, tuolla vasikka äit-
tiään etsi.

Nyt piti lypsyn alkaa. Pieski menee laumaan ja viskaa taitavasti pitkän hihnan lehmän sarviin. Se vastustelee ja kaikki sen naapurit joutuvat vilkkaaseen liikkeeseen. Mutta Pieski vetää vähitellen vastahakoisen mukanaan, viepi ulos laumasta ja sitoo sen maahan lyötyyn paaluun. Sitten tulee Aili, pieni puukuppi kädessä. Muutama vetäisy utareista täyttää sen, mutta paljon maitoa ei saa yhdestä lehmästä. Sitten pyydystetään toinen, sitten kolmas, ja sitä jatkuu kaiken iltaa.

Meidän täytyi jättää hyvästit. Meillä oli pitkä matka leiriimme ja aurinko rupesi lähenemään pohjoisessa olevia tuntureita.

8. Kalastaja-lappalaisen luona.

Laiti ja Magga olivat kuuden lapsen vanhemmat. He olivat niin köyhiä, ettei sitä uskoisi. Lapset olivat harvoin nähneet leipää. Maggalla oli lehmä ja kaksi lammasta. Lehmällä oli vähän saraheinää suolla ja poronjäkälää kankaalla, ja kalanjätteet olivat sen suurimmat herkut. Lampaat saivat talvisin kuivia koivunlehtiä. Mitä ne kesäisin söivät, sitä en tiedä.

Lehmä ja lampaat asuivat pienen pienessä navetassa. Mutta Laiti ja perhe asuivat vielä pienemmässä mökissä. Se oli niin pieni, että ulotuun kattoon, ja minun täytyi syvään kumartua ovesta. Yksi ainoa pieni ikkuna, paikattuine ruutuineen päästi valoa heikosti tähän ainoaan huonceseen. Ovinurkassa seisoivat kiu'as, hakkaamattomista kivistä, ilman muurausta. Reikä katossa päästi ulos savun. Joka seinällä oli kiinteä penkki. Se oli täynnä vaatteita ja nahkoja. Latialla oli nähtävänä koko talon kalusto: pari pataa, pari allasta, muutamia kapustoja ja iso veitsi. Kiu'as täytti neljänneksen huonetta. Siinä paloi tuli, joka täytti savulla tuvan yläpuolen. Voi mikä siivottomuuden haju siellä oli! Astiat olivat sennäköisiä, ettei niitä oltu milloinkaan puhdistettu, ja kaikkialla vilisi syöpäläisiä.

Mutta Laiti ja Magga olivat hyvin ystävällisiä. Minun piti istua ja pitää hyvänäni mitä talo taisi tarjota. Suuri vesipata riippui tulella ja siihen kaadettiin vähän maitoa, paljon muuraimia, pettujauhoja ja kuivankalan palasia. Lapset katselivat himoavin silmin tätä herkkulaitosta. Mutta minä pidin tuoretta kalaa parempana. Niin, sitä oli aamulla pyydetty. Laiti toi sisään pari kaunista nieriäistä ja lohta. Ne paistoi hän lappalaisten tapaan, puikkoihin pujotettuina. Tuvan täytti hyvä haju, kun rasva maukkaista kaloista tippui tuleen ja sähisi kuumilla kivillä.

Illallisen jälkeen menin ulos Laitin kanssa. En tahonut nukkua näin ahtaassa pirtissä. Hän tarjosi minulle

aitan makuuhuoneeksi ja tuli itse sisustamaan sitä minulle. Aitta seisoi kuivalla kummulla, neljän paalun nenässä, etteivät karpät tulisi sisään vahinkoa tekemään. Lattia oli niin harva, että kokonaiset itikkaparvet saattoivat tunkeutua sisään. Eikähän siellä lämminkään ollut. Mutta Laiti levitti porontaljoja lattialle ja asetti vaatesäkin päänaluseksi. Vuoteen yli asetti hän pumpulivaatteisen itikkateltan. Sen liepeet pitäisi minun kääriä hyvin alleni, niin saisin lämmintä ja rauhaa itikoilta.

Ei aitassa paljoa ollut. Kuivaa kalaa riippui katossa. Pieni tynnyri suolakalaa oli sopessa. Muutamia kuivatuita poronlapoja, muutamia rakkoja täynnä kuivattua poron verta, verkkoja, atrain, ketunsakset, pyssy ja perheen pyhävaatteet. Laitilla ei ollut jauhoja eikä kahvia, mutta hän toivoi saavansa niin paljon kalaa kesällä ja syksyllä, että voisi ostaa näitä tavaroita talvimarkkinoilla.

Vuoteen laitettua menimme järven rannalle. Siellä oli Laitin vene teloillaan. Veneen luo oli pystytetty telineitä, täynnä puhkaistuja, kuivamassa olevia kaloja. Siinä oli siikoja, nieriäisiä ja lohia. Laiti kertoi, että hän syksymmällä muuttaa hirsistä tehtyyn kotaan, joka hänellä oli muutaman joen varrella. Siellä saapi hän taimenia, harjuksia ja haukia. Siellä oli hänellä tapana tuulastaa öisin, ja se on hauskinda mitä ajatella voi.

Laitilla ei ollut poroja. Talvi oli sentähden ikävin vuodenaika hänelle ja hänen perheelleen. Silloin kasaantui lunta niin paksulta, että se peitti sekä mökin että navetan. Sudet juoksentelivat nurkkavierissä, ja ellei hänellä olisi vanhaa pyssyä, ei hän uskaltaisi metsään lähteäkään. Mutta pyssy olalla hiihteli hän erämaahan ja viritteli loukkuja naaleille, sakseja ketuille ja lankoja riekaille. Siitä oli aina pieni ruo'an lisä ja nahkaa sekä höyheniä markkinoille.

Talven lopulla oli Laiti välistä lähtenyt Ruijaan ottaakseen osaa norjalaisten merikalastukseen Jäämeressä. Mutta hän oli saanut niin huonon palkan, että harvoin kykeni mitään tuomaan sieltä kotiin. Hän siis nyt vanhoilla päivilään mieluummin kulutti kevään iloisesti kohisevalla joella, jossa oli kyllin harjuksia ja lohia saatavana.

Laiti oli vanha ja harmaa. Miten vanha, sitä ei hän itsekään tiennyt. Hänen isänsä oli ollut porolappalainen,

mutta oli menettänyt kaikki poronsa eräänä keväänä, jolloin lumi sulii, mutta jälleen jäätyi iljanteeksi maahan ja jolloin sudet veivät ne surkastuneet elukat, jotka olivat nälältä säästyneet. Isä oli silloin ruvennut rengiksi toiselle porolappalaiselle. Mutta Laitin oli pitänyt elättää itsensä kalastuksella ja metsästyksellä.

9. Helmiä ja kultaa.

Suomalaisista helmienpyyntipaikoista on muinoin myyty kalliita helmiä ulkomaalaisille, kertoo isä Tuneld. Ja hän luettelee yhdeksäntoista virtaa Kemian Lapissa, seitsemän Pohjanmaalla, joista hänen aikanaan, 17-sataluvun keskipaikoilla, saatiin helmiä. Eräänä päivänä astui lappalainen huoneeseeni Muteniassa ja kaatoi koko kukkarollisen helmiä pöydälleni. Kuni sokeriryynit vierivät ne pöydälläni. Voi kuinka ne kiilsivät! Hän oli ko'onnut ne Luttojoesta, sanoi hän, ja aikoi myydä ne Arkangelin venäläisille.

Luttojoen kirkkaat vedet ovat uurtaneet tiensä kivi- ja hiekkaperäiseen maahan, jylhien vuorten välissä. Muutamin paikoin on pohja desimetrin pituisten tummakuoristen helmisimpukkain peittämä. Muutamissa löytää helmen, useimmissa ei.

Helmet tavataan kuoriin liittyvissä lihaisissa osissa. Ne ovat samaa ainetta, perlemoa, jota kuorten sisäpuolikin. Tavallisesti ovat helmet pieniä kuin nuppineulan nupit ja kasvavat hyvin hitaasti. Löytääkseen keskiarvoistakaan helmeä, täytyy avata 2,000 simpukkata. Helmienpyynti on sentähden vähäarvoinen. Sitä paitsi ovat helmisimpukat paljon vähentyneet viime aikoina. Ne eivät siedä veden samentumista. Pelloista ja niityistä tuleva lieju tappaa ne, ja tukkienuitto tekee niille suurta vauriota. Kuitenkin voi vielä tavata kauniita helmiä Kuusamossa, Kuolajärvellä ja Inarissa.

Köyhä Lappi houkuttelee tyhjiillä lupauksilla suurien aarteitten saamisesta. Kauvan oli tiedetty, että pieniä kultahiukkasia löytyy Lapin jokien hiekassa, mutta arveltiin, että niitä oli liian vähän maksaakseen kokoamisvaivoja. Sitten tuli pari merimiestä kotiin Kaliforniasta, jossa olivat oppineet kullan huuhtomistaidon ja matkustivat Ivalojoelle ja huuh-

toivat. Ja kas! siellä oli kultaa enemmän kuin oli uskal-
lettu toivoakaan. Seuraavana vuonna virtasi kansaa sadot-
tain Ivalojoelle ja vuonna 1871 oli siellä lähes 500 henkeä.
Mutta heillä oli siellä vaikea työ ja ansio oli mitätön. Pit-
kiin ränneihin oli vesi johdettava vuoripuroista. Ränneissä
oli kuurnatut, irtonaiset pohjat. Kultaa sisältävä hiekka
Ivalon rannoilta oli vedettävä ylös ränneihin ja lakkaamatta,
yötä päivää, niihin ammennettava. Vesi huuhtoi pois ke-
veämmän hiekan; sora ja raskas kulta pysähtyi kuurniin.
Irtopohjat päästettiin pois ja huuhdottiin huuhtomapannuissa.
Niissä huljuteltiin sora veden kanssa, joka sai juosta yli
reunan, kunnes ainoastaan kivet ja kultahiukkaset olivat
jällellä. Siten saattoi huuhtoja ko'ota kultaa kymmenen mar-
kan arvosta päivässä. Mutta työtä ei voitu toimittaa enem-
pää kuin kolme kuukautta. Sillä muun ajan vuodesta ovat
vuoripurot jäässä. Sillä välin on huuhtojen hankittava ruoka-
tarpeensa pitkään matkain päästä, sillä Ivalo juoksee erämaan
läpi. Sinne ei ole mitään tietä. Vuolaita virtoja myöten,
yli kankaitten ja soitten olivat elämäntarpeet kuljetettavat
kullanhuuhtojain asemalle, Kultalaan.

Pian laimeni siis kultakuume. V. 1876 oli siellä
ainoastaan yhdeksänkymmentä huuhtojaa ja päivä-ansio oli
alentunut seitsemään markkaan. Siitä pitäin on kulan-
himoitsevan väen virtaus ollut muutteleva. Kun jonakin
vuonna joku onnenpoika on saanut hyvän ansion, niin kohta
on suuria parvia tullut houkutelluksi Ivalon laaksoihin. Pet-
tyneinä ovat he palanneet ja seuraavina kesinä on ollut
paljon hyljättyjä huuhtomapaikkoja. »On maamme köyhä,
siksi jää, jos kultaa kaivannet.» Eikä kukaan ole löytänyt
niitä paikkoja, joista virta on saanut kultan uomaansa. Ne
ovat luoksepääsemättömästi kätkeytyinä vuoriin. Ja sepä pa-
rasta onkin. Se kulta on kalliinta, mikä tulee palkkana
väsymättömästä ahkeruudesta ja ne helmet ovat jaloimmat,
jotkä syntyvät ajatuksen voimasta ja sydämen lämmöstä.

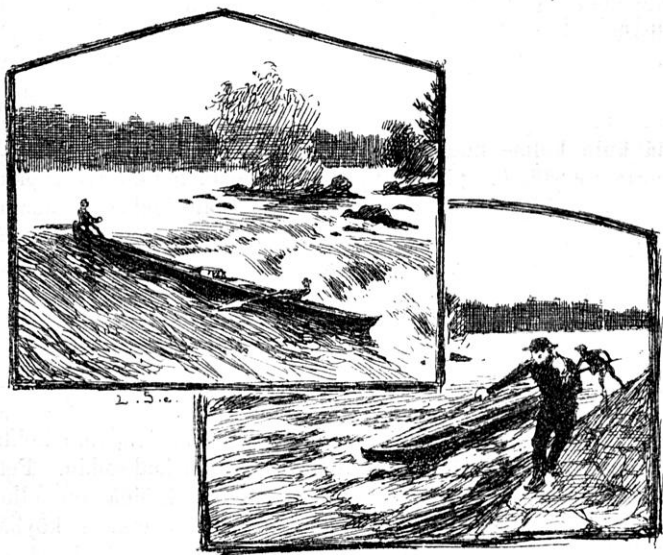
10. Jokimatka Lapissa.

Päivä sarastaa erämaassa. Nuotiotuli, joka meitä nu-
kuksiin lämmitteli, on aikaa sitten sammunut. Kohmettu-

neina viritämme tulta ja keitämme aamukahvia. Sitten taas veneeseen matkaa jatkamaan.

Istumme veneen laakealle pohjalle, asettaen matkatavaramme selkänojaksi. Pekka tarttuu airoihin, Heikki peräsimeen. Nopeasti luisuu vene jokea myöten, jonka kirkas pinta tekee siroja häränsilmiä veden lakkaamatta etelään päin juostessa.

Pian kuuluu kosken kohinaa. Yhä nopeammin luisuu vene eteenpäin. Pekka lakkaa soutamasta, Heikki tarttuu

Koskenlasku ja -nousu.

tanakammin peräsimeen tähystäen tarkasti eteensä. Nyt on hän löytänyt valtavyölyn. Pari voimakasta vetäsyä perämelalla ja vene syöksyy kuohuviin aaltoihin. — »Souda!» huutaa Heikki, ja Pekka soutaa kaikin voimin. Nuolen nopeudella kiittää vene välitse kivien, jotka salamantapaisesti vilahtavat ohitsemme. Mustia aaltoja nousee uhkaillen ylemmäksi veneen laitoja. Veneen pohja kolahtelee kiviin, niin että pelkäämme sen aivan murtuvan. Mutta notkeat laudat taipuilevat ja vene luiskahtaa liukkaasti kivien yli.

Nyt tulee pahin paikka. Valtaväylä kulkee vinottain kosken poikki, ja riehuvat tyrskyt kuohuvat suoraan edes-sämme, terävien kallioiden keskessä. Souda paremmin, Pekka! Pekka soutaa kuin vimmatu ja Heikki pitelee peräsintä niin taitavasti ja tyynesti, että vene kiittää, kuin lentävä varjo, lävitse kuohuvan paikan. Seuraavassa silmänräpäyksessä kuulemme kuohun kaukana järelläpäin ärjyvän harmista, kun saalis pääsi.

Olemme alhaalla. Vene kulkee taas tabdikkailla airon vedoilla tyynellä vedellä. Mutta pian kuuluu uuden kosken kohina. Se on edellistä jyrkempi ja kivisempi. Lastatulla veneellä ei kukaan uskalla siitä alas. Meidän täytyy nousta maihin. Matkatavarat kannetaan kosken ohi ja sitten vievät Heikki ja Pekka tyhjän veneen, kuoloa pelkäämättä, vaahtoavain kuohujen läpi. Ihmetellen ja kauhistuen katselemme heidän hurjaa menoaan. Välistä näyttää vene aaltoihin häviävän. Milloin syöksyy suuri aalto veneen laidan yli, milloin taas syöksyy vene kalliota kohti. Eikö se silmänräpäyksessä murru pirstaleiksi? Ei; se kulkee onnellisesti ohi. Hetkisen päästä saamme lämpimällä kädenlyönillä taas tervehtiä reippaita venemiehiämme.

Aamiaisien jälestä jatketaan matkaa pitkäheinäisten niittyjen keskitse. Sitten seuraa ohra- ja potaatti-peltoja ja niiden pientarilla on veneitä teloillaan. Peltojen keskellä on siistiä, hyvinrakennettuja talonpoikaistaloja. Pitkin pitkää purjehdusväylää on kylä kylän vieressä ja väkirikasta seutua kahdenpuolen jokea. Muutamaan rannimmaiseen taloon py-sähdymme päivällistä syömään. Siellä tarjotaan tuoretta lohta. Se on saatu lähimmässä koskessa olevasta padosta. Mutta nyt kai lohet ovat pois peloitettut, sillä tukkilautta on kosken yläpuolella ja koko joukko tukkeja on jo laskettu, kertoo isäntä. Uteliaina näkemään sekä patoa että tukkilauttaa kiiruhdamme edelleen ja saavumme koskelle paria tuntia ennen auringon laskua.

Tässä koskessa tapaamme veneen, joka on matkalla jokea ylös. Sanomattomalla vaivalla sauvoa sitä pitkin rantaa kaksi miestä, jotka seisovat veneessä pitkät sauvoimet kädessä. Tuuma tuumalta nousee se eteenpäin riehuva virrassa. Välistä täytyy miesten nousta liukkaille kiville nostamaan venettä esteitten yli. Matkustajat kulkevat ran-

nalla, kantaen matkatavaroitaan. Mutta koko kasa matkatavaroita on vielä kosken alapuolella, odottamassa kantomiehiä. Matka jokea ylös on hyvin vaivaloinen ja vaatii paljon aikaa. Usein kuluu neljä päivää ylöspäin mennessä matkalla, jonka alapäin tekee päivässä.

11. Tukinuitto ja lohenpyynti.

Kosken yläpuolella kohtaa meitä outo näky. Puomi, jossa tukit ovat päistään vahvoilla närevitsaksilla toisiinsa sidotut, ulottui toisesta rannasta viistottain puoliväliin koskea, valtaväylään asti. Vahvasti joessa olevaan saareen kytketynä oli tukkilautta; ainakin tuhat tukkia tiheästi vierekkäin. Lautalla oli pieni maja, korkea kehys kelaan varten, johon ankkuriköysi kierretään, vene ja hevonen.

Nousimme maihin puomin yläpuolella ja kävelimme rantakallioita myöten. Puomin suojelemalla rannalla oli mylly ja sen vieressä talon lohipato. Riuvuista tehdyt tokeet johtivat suoraan kosken hyrskyihin. Mitenkä ne siellä kestävä, heikkojen pukkien varassa, emme ymmärtäneet. Huojuvata, reikäistä siltaa myöten menimme tokeitten päähän. Siellä oli aukko ja aukossa alaslaskettu kehys, johon oli kiinnitetty suuri, rysäntapainen pyydys. Tämä pyydys oli upotettu kosken mahtavaan kuohuun, niin että sitä tuskin näkyi. Perä oli asetettu vasten virtaa, nielu alapäin. Lohet, jotka vaeltavat koskea ylös, joutuvat nieluun eivätkä löydä enää tietä ulos. Siten saadaan ne pyydystetyksi, hinataan ylös rysällä ja tapetaan kuonoon tähdätyllä kurikaniskulla. Välistä saadaan tusinakin lohia kerrallaan padosta.

Seistessämme padolla näimme tukinuittajien työskentelevän koskessa. Joukko irtipäästettyjä tukkeja oli jo mennyt alas koskesta ja yhä niitä tuli, kuin petoja, valtaväylää myöten. Ja yhä kuului jytinätä ja räiskettä, kun ne pohjakiviin kolahtelivat. Kokonaisia kasoja tukkeja oli tarrannut luotoihin ja tukkimiehet niitä parastaikaa päästelivät. Nuo rohkeat miehet uskalsivat lähteä raivoavaan virtaan niin pitkälle, että vesi nousi heille kainaloihin asti. Pitkillä kekeillä vääntelivät he niitä erilleen. He hyppivät liukkailla kivillä ja huojuvilla tukeilla. Viimeiselle tukille eräässä

kasassa asettui uittaja ja ohjasi sitä toista tukkia vastaan, joka uudelleen oli tarrannut. Se irtaantui ja läksi liikkeelle, ja tuo uskalikko pyörivällä aluksellaan vaappuen jälestä.

Kolmessa tunnissa oli koski vapaa ja viimeiset irtolaiset tukit alaslasketut. Nyt oli ponttuun ja majan vuoro. Päässeeköhän se eheänä mutkikkaassa, kivisessä koskessa? Miehistö asettuu siihen. Toiset asettuvat etupuolelle ja sivuille, pitkät keksit käsissä, toiset keskelle. Pontut irroite-

Lohipato.

taan ja ohjataan hitaasti valtaväylään. Onpa kuin tulisi Noan arkki vettä vilistäen! Nyt taipuu ponttuun etuosa koskea kohti. Räiskii ja ryskii. Miehet komentavat, huutavat ja hyppivät kuin hullut. Näyttääpä varsin kamalalta hämärässä. Maja kallistuu ja tuossa tuokiossa hyökkää koko pontut, kuin juna, vaahtopäisten aaltojen keskitse. Ponttuun jytinä ja miesten räyhinä kuuluu yli kosken kohinan. Vesi räiskyy korkealle tukkien välillä, jotka nousevat ja laskevat

niin, ettei kukaan voi seistä alallaan. Maja huojuu; eikö se säry? Ei, pontut työntää etupuolensa tyvenelle vedelle, ja seuraavassa silmänräpäyksessä uipi koko laitos tyvenesti kosken alapuolella.

Siten uitetaan vuosittain miljoonia tukkeja jokiamme alas. Tukkipoikain työ on sekä vaivaloista että vaarallista. Niin kauvan kuin uitto tapahtuu sydänmaan pienissä joissa, on heidän viettäminen yönsä nuotiotulilla metsässä. Sitten voivat he asua ponttuun majassa, kun uittoväylä tulee tarpeeksi syväksi ja leveäksi. Usein pääsevät irtonaiset tukit karkaamaan uittoväylän lahtiin ja järvien rannoille. Heidän täytyy hakea ne ja kuljettaa jälleen lauttaan. Kaiken kesää täytyy heidän tehdä tätä työtä, kunnes tukit joutuvat rannikolla olevaan sahalaitokseen.

12. Suot ja suonviljelys.

Oletko nähnyt missä muuraimet kasvavat? Suossa, juolukkain ja karpalojen kanssa ne kasvavat. Siellä luikka mättäillä valkoisia päitään huojuttelee. Siellä suopursu levittää väkevää tärpätinhajuaan. Siellä punottavat suokaner-vain pienet kelloset ja siellä kiiltelevät vaivaiskoivun pyöreät lehdet päivänpaisteessa. Surkastuneita petäjiä ja koivuja seisoo surullisina mättäillä harmaan naavan koristelemina.

Sammal vaipuu jalkasi alla kuin sametilla päällystetty höyhenpolsteri. Tämä sametti on ruskean, keltaisen, punaisen ja viheriän kirjava. Sen muodostavat miljoonat pienet kasvit, joita sanotaan valkosammaliksi. Ne ovat hyvin tiheässä ja kasvavat latvastaan vuosi vuodelta, ja niiden alemmat osat lahoavat vähitellen ja muuttuvat turpeeksi. Turpeeksi muuttuvat myös kaikkien suossa kasvavien pensaitten ja kasvien juuret.

Valkosammalet ovat sen luontaisia, että voivat itseensä imeä ja pidättää vettä paremmin kuin muut kasvit. Niiden pienet lehdet ovat yhtä ahneet vedelle kuin pesusienet. Sentähden pysyy sammal myötäänsä kosteana ja vesi kimaltelee monessa kohden mättäitten välissä. Kun aurinko laskee, kulkee kylmä viima suon yli. Jäätävä sumu leviää yhä. Pian on koko kenttä hopeapilvessä. Pilvi leviää yli niittyjen

suon läheisyydessä. Se vyöryy hiljalleen laaksojen läpi järvelle. Se on hallan henki, jonka suo on synnyttänyt.

Suo on viljelijän vihollinen. Suo on sydänmaan linna. Villit elävätkin karttavat sitä. Ainoastaan arat kurjet pesivät siellä ja karhu etsii sieltä muurahaisen munia ja marjoja. Mutta linnoituksen urhoolliset puolustajat ovat itikat. Miljoonittain nousevat ne kesäkuussa sen vesihautoista, verta himoiten.

Mutta viljelijä voi vihollisensa voittoa. Hallan pesät voi hän valloittaa. Hän käypi niiden kimppuun lapioineen. Hän kaivaa syvät ojat, jotka johtavat pois veden. Hän levittää turpeet saroille. Sarkain elävä kasvipeite kuokitaan ja käännetään myös. Siinä saapi tuo ruskea, vetinen taikina kuivata mustiksi paakuiksi. Ne kelpaavat polttoaineeksi. Kun turvepaakut ovat kuivaneet, sytyttää hän ne. Silloin palaa samalla kasvipeitekin. Suo on nyt pelto, jota sopii kyntää ja kylvää, ja halla on karkoitettu pesästään.

Siten on kansamme valloittanut suuret alat. Enemmän kuin sata vuotta ovat suomalaiset tehneet työtä soitensa kuivaamiseksi. Uudenmaan läänissä on kaksi kolmattaosaa soista muutettu pelloiksi ja niityiksi. Vaasan läänissä on yksi Suomen laajimpia sydänmaita siten hävinnyt. Missä ennen suota oli peninkulmittain, niin pitkältä kuin silmä kantoi, siellä nyt vilja lainehtii. Siellä nousee savu tuhansista onnellisista kodeista ja siellä kiitää juna toimeliaana tuon uuden asutuksen läpi.

Mutta vielä löytyy maassamme hallaisia sydänmaita valloitettavana. Vielä on Oulun läänissä pitäjänlaajuisia soita. Vielä voimme viljelykselle voittoa kokonaisen kuningaskunnan verran maata. Suomalaisella viljelijällä on tässä kunniakas työ isänmaansa hyväksi. Sellaisten valloitusten kautta teemme maamme suureksi ja rikkaaksi.

Mutta suot kelpaavat muuksikin kuin viljeltäviksi. Turpeen voi käyttää polttoaineeksi. Ulkomailla muodostetaan se kaakuiksi taikka puristetaan pelloiksi ja myödään, niinkuin puut ja kivihielet, uunien ja höyrykoneitten lämmitysaineiksi. Sitä paitsi valmistetaan turpeista sammalkuiviketta. Myöskin paperia ja selluloosaa. Siten voi taitava muuttaa sydänmaan arvottomat hallanpesät kultakaivoksiksi.

13. Halla.

On elokuu. Päivä ei ole tuntunut lämpimältä. Pohjoistuuli on kulkenut vainioitten yli. Taivas on ollut pilvetön ja kirkkaan sininen ja ilma läpikuultava kuin syksyllä. Illalla tuuli lakkaa. Levottomalla mielellä menee maanviljelijä ulos ilmaa tähystelemään. Ei yhtään pilveä, ei usvan jälkeäkään taivaalla. Keijukaiset eivät kokoonnu niityille järven rannalla karkeloon auringon laskettua. Sumuharso ei nouse lahdelle, ilma tuntuu niin kolealta ja miestä puistattaa. Tästä tulee halla yöllä, sanoo hän murhemielin. Eikä hän saa unta silmänsä. Uudelleen ja uudelleen hän yön kuluessa tähystelee tähtikirkasta avaruutta eikö pilveä nousisi. Taikka katselee hän uinuvata koivua, eikö etelä-tuuli tulisi sen latvaa heiluttamaan. Mutta turhaan. Hänen ja hänen vaimonsa rukoukset eivät auta. Kun hän auringon noustessa astuu portailleen, mitä hän silloin näkee? Kuura peittää pihamaan ja niityt. Peltojen tähkät seisovat jäykkänä ja hopeoituina aamuauringon säteissä. Hallan hopea kimaltelee potaatinvarsien lehdissäkin. Niin komeasti pukee halla saaliinsa. Vielä kuluu hetki; maanviljelijä ja hänen vaimonsa seisovat kädet ristissä. Aurinko nousee korkeammalle kirkkaalla taivaalla. Sen lämpö karkoittaa kuuran itäpuolisilta katoilta ja mäkirinteiltä. Nyt täyttyy hallan työ. Paleltuneet potaatinvarret ja viljan tähkät sulavat ja kuolevat. Lehdet herpoutuvat ja saavat keltaisia pilkkuja, jotka sittemmin tulevat ruskeiksi ja mustiksi kuin ruoste. Tähkät kumartuvat maata kohti, ja niiden äsken niin kiinteät ja lupaavat jyvät ovat nyt sienimäiset ja vetiset. — Jumala, miksi on rangaistuksesi kohdannut meitä näin kovasti, satori on mennyt hukkaan. Minulla ei ole leipää talveksi lapsiraukoilleni, — valittaa maanviljelijä. — Niin, on kauheata, huokaa vaimo. — Jos me naapurin lailla olisimme hankkineet itsellemme suuren karjan ja olisimme viljelleet rehukasveja, niin olisimme pelastetut. Mutta nyt ei meillä ole mitään. Lehmämme täytyy meidän myödä saadaksemme rahaa siemenen ostoon ja veronmaksuun; lamppaamme saadaksemme leipää, eikä se sittekään riitä koko pitkäksi talveksi. — Meidän täytyy luopua kodista ja kon-

nusta, sanoo mies, sillä meillä ei ole mitään maksaaksemme velkaamme kauppiaille.

Ja näin valitetaan kovan hallayön jälestä tuhansissa kodeissa; kuitenkin ei nyt enää niin usein kuin ennen. Sillä halla syntyy helpoimmin paikkakunnissa, joissa on laajoja soita, rämeitä ja vesiperäisiä niittyjä. Ennen muinoin oli maassa paljon enemmän sellaisia paikkakuntia kuin nyt. 16-sataluvun lopulla tuhosivat maatamme kauheat hallat. »Kansaa kuoli joukottain nälkään ja monet olivat kauvan hautaamattomina, syystä, että jälkeenjääneet olivat liian heikot toimittaakseen heidät maan multiin. Kokonaiset kylät olivat tulleet autioiksi. Helsinkiin virtasi kaikista läänin osista kansaa ja kuoli kaduilla ja teillä, niin ettei tilaa ollut enää hautausmaillakaan. Epätoivossaan tekivät ihmiset monin paikoin varkauksia ja väkivaltaisuuksia.»

Toinen kauhistuksen aika oli vuosi 1868. Edelliset vuodet olivat olleet hyvin hallaisia. Syksyllä 1867 oli elo turmeltunut melkein koko maassa. Nytkin tulivat muutamat kylät autioiksi. Toista sataa tuhatta ihmistä kuoli nälkään ja nälän vaikuttamaan lavantautiin.

Mutta näiden kauhunpäivien jälestä ei halla enää ole niin paljon hävitellyt niissä osissa maata, joissa vesiperäiset maat on ojitettu ja suot viljelty. Ainoastaan Kuopion ja Oulun läänissä sattuu vielä joskus niin yleisiä halloja, että vilja turmeltuu kokonaisissa pitäjissä. Nopeat rautatiejunat tuovat kuitenkin apua, ennenkuin hätä on päässyt äärimmilleen. Ja vielä varmempi on se apu, jonka maanviljelijä on toimittanut itselleen karjan ja meijerein kautta.

14. Miten olemme viljelyskasvimme saaneet.

Ennen vanhaan, suomalaisten vielä ollessa pakanoita, elettiin täällä Suomessa enemmän kalastuksesta ja metsästyksestä kuin maanviljelyksestä ja karjanhoidosta. Eikä siihen aikaan paljon viljelyskasvia tunnettukaan. *Ohran*, *nauriin* ja *pellavan* olivat suomalaiset tuoneet mukanaan kaukaisesta idästä ja rannikkoruotsalaiset täällä viljelivät luultavasti samoja kasveja. Sen lisäksi kasvoi kussakin kodissa kasvi, jota ei aavistettukaan. Se oli *hiivasieni*, näkymättömän pieni

sieni, joka vaikuttaa käymisen oluessa ja kaljassa. Näiden vanhain viljelyskasvien alkuperäistä kotimaata ei tunneta. Nykyään viljellään enemmän kuin kahdeksankymmentä eri kasvia pelloissamme ja puutarhoissamme, lukuunottamatta niitä satoja, jotka ovat vaan koristekasveja. Ruotsalaisen valloituksen alku-aikoina on luultavasti *vehnä* tullut Turun tienoille ja Ahvenanmaalle. Senkään kotimaata ei tunneta. Samaan aikaan tuntuvat karjalaiset tutustuneen *rukiiseen* ja *hamppuun*. Nämä kaksi kasvia ovat peräisin Aasian ja Etelä-Venäjän ruoho-aroilta. Itä-Aasiasta on *tattari* kotoisin. Sekin tuli aikaiseen karjalaisten viljelyskasviksi. Lounais-Suomen asukkaat saivat sitä vastoin nuo etelä-eurooppalaiset *herneet* ruotsalaisilta. Myöhemmin, 13-sataluvulla, tuli *kaura* samaa tietä. Se on peräisin Unkarista, Etelä-Venäjältä ja Anatoliasta.

Noina vanhoina aikoina maustettiin olut pursuilla ja suopursuilla, jotka kasvoivat villinä rannoilla ja soilla. Mutta sata vuotta myöhemmin älyttiin käyttää siihen villi-*humalatu* ja silloin ruvettiin sitä myös viljelemään. Myöskin *omenapuu* kasvaa meillä villinä ja on kauvan viljelty Lounais-Suomessa. Milloinka villit musta- ja punamarjaiset *viini-marjapensaat* otettiin puutarhoihimme ei tiedetä.

Kauvan tyytyivät ihmiset näihin kasveihin. Mutta kun ruotsalaiset pitkällä sotaretkillään Saksassa ja Puolanmaalla olivat oppineet panemaan arvoa useihin vieraihin puutarhantuotteihin, koettivat he kiireimmiten 16-luvulla saada ne omaankin maahansa. Silloin saimme *karviaismarjapensaan*, *punajuurikkaan*, *kaalin*, *salaatin*, *parsan* Saksasta ja Etelä-Ruotsista, *pippurijuuren* ja *raparperin* Venäjältä, *kukka-kaalin*, *purjolaukan* ja *persiljan* Välimeren päivänpaisteisista maista, *kynsilaukun* Mongolian kuivilta vainioilta, *kurkun* ja *meloonin* Intiasta, *pavun*, *kirsikkapuun*, *luumupuun*, *retiisin*, *sipulin* ja *pinaatin* Persiasta, Kaukaasiasta ja Anatoliasta. Yksin kaukaisen Amerikankin täytyi toimittaa nautintoaineita esi-isillemme. *Tupakintaimi* levisi nopeasti talonpoikaistaloihin ja herraskartanoissa Turun seudussa viljeltiin *prääriain maartisokkoja*. On mahdollista, että *päärynäpuu*, *lantut*, *palsaternakat*, *sinappi*, *tilli* ja *meirami* tuotiin maahan samalla aikakaudella, jolloin nautinnonhimo kehittyi niin voimakkaasti.

Sitten tuli uusi vuosisata, joka toi mukanaan paljon puutetta. Sodat, katovuodet ja rutot raivosivat kauheasti 17-sataluvun alkupuoliskolla. Silloin täytyi ahkeroida maanviljelyksen parantamista ja todella hyödyllisten kasvien maahan tuomista. Ja sellainen kasvi löytyikin. Se oli tuo etelä-amerikkalainen *potaatti*. Sen ohella parannettiin karjanhoito ja ruvettiin viljelemään niittyjä, kylvämään kotimaisia rehukasvia, *apilasta*, *timoteita* ja *puntarpääheinää*.

Siten oli maamme vuosisatain kuluessa saanut arvokkaita kasveja kaukaisista maista. Viljelyskokeita tehtiin monilla muillakin; mutta ne hyljättiin, kun eivät näyttäytyneet sopiviksi. Meidänkin aikanamme koetetaan totuttaa hyödyllisiä kasveja meidän ilmastoa kestämaan. Lounais-Suomessa on ruvettu viljelemään etelä-eurooppalaisia *valkojuurikkaita*, joista sokeria valmistetaan. Herraskartanoissa viljellään belgialaista *brysselkaalia*, itaalialaista *savojskaalia*, espanjalaista *latrus-artisokkaa*, afrikkalaisia *pumppoja*, sekä Amerikan *hyötymansikoita* ja *tomaatteja*. Ansareissa viekoitellaan *viiniköynnöstä* ja *ananas-kasvia* tekemään kypsiä hedelmiä.

15. Pohjanmaan tasangolta. (Kokkola).

Matkustaja, joka junassa kulkee Pohjois-Suomea kohti, tulee Alavuden seuduissa Pohjanmaan tasangolle. Oulun rata kulkee sitten Lapuan muistorikkaitten vainioitten ja suurien uudisviljelysten läpi, menee edelleen kautta Kauhavan ja Härmän, kunnes se Jepualla ja Uudessa Kaarlepyyssä joutuu ruotsalaisiin rannikkopitäjiin Pohjanlahden rannalla.

Rata kulkee sitten jokien ja purojen yli, jotka löyhässä hiekka- ja savimaassa ovat kaivaneet itselleen uomat mereen, niittyjen ja harvametsäisten, tervanpolttajain haaskaamain kangasmaitten yli.

Sellaisesta metsästä syöksee juna Kokkolaan, jossa Oulun rata koskee rantaan. Täällä tulee eteen oikea pohjalainen rannikkomaisema. Lännessä siintää meri, joka arvokkaasti on peräytynyt. Mutta se lähettää vielä kimaltelevia, matalia lahtia mannerta kohti ja sen aallot leikkivät lukuisain saarien ja luotojen ympäri. Kaukana taivaanrannassa kohoo kalastaja-asema, Tankarsin majakka, joka osottaa tietä

Ykspihlajan satamaan, jonne Oulun rata lähettää haaran vastaanottamaan tavaroita, jotka ovat tulleet merta myöten. — Mannermaalla on metsän pitänyt väistyä viljelyksen edestä, niin että se nyt häämöttää kaukana taivaanrannalla. Pienet mainingintapaiset harjanteet tuottavat vaihtelua tasangon yksitoikkoisuuteen. Rinteillä kyntää maanviljelijä peltojaan, saaden laaksoista taas heinää ja laidunta lehmilleen. Niittyjen viljelys näyttäytyy tätä nykyä tuottavammalta kuin viljakasvien viljelys. — Siellä täällä, 3 à 5 ryhmässään, häämöttävät talollisten kellatut ja punatut talot ruskeine pärekattoineen, valkoisine nurkkineen ja akkunapielineen. Ne todistavat hyvinvointia, mutta samalla asujain kauneusaistin puutetta, ne kun kokonaan puuttuvat varjostavia puita ja istutuksia läheisyydessään.

Tasangolla kohoaa pitäjän arvokas kirkko muistona katoliselta ajalta ja todistuksena seudun vanhasta viljelyksestä. Paikkakunnalla oli jo 1460-luvulla oma pappinsa, ja nimi Kaarlepyy kuuluu sillä olevan Kaarle VIII:sta Knuutinpojasta, joka tarun mukaan täällä haki tyyssijaa, kun hän 1465 tuli voitetuksi jäällä Tukholman edustalla. Lähellä kirkkoa taisteltiin yksi Nuijasodan taisteluja.

Väestö Kokkolassa (Vanhassa Kaarlepyyssä) ja Alivetelissä — jotka aikaisemmin olivat yhtenä kirkkoherrakuntana — eroaa jotenkin paljon muista ruotsalaisista naapureistaan sekä mielenlaatuun että kieleen nähden. Kokkolalainen on puhelias, avomielinen ja iloinen sekä hyvin leikillinen. Hänen enemmän itseensä sulkeutunut, syvämielisempi naapurinsa, kruunuppyläinen, joka useinkin on hänen sukkeluuksiensa esineenä, pitää häntä ylpeänä ja suurisuisena. — Hänen kielensä ei kysele sanain sukupuolta — siinä se on suomen kaltaista — ja on köyhempi taivutuspäätteistä, mutta hän rakastaa sen yksinkertaista korallisuutta ja hän käyttää verrattomalla tavalla sen kuvaavia lauseparsia. Hän ei suomenkieltä vihaa ja moni puhuukin suomea melkein yhtä sujuvasti kuin ruotsia.

Kokkolalaisella on, samaten kuin muillakin pohjalaisilla, voimakas vapauden rakkaus. Sen jälestä kuin yleinen asevelvollisuus toimeen pantiin, on suurin osa nuorista miehistä siirtynyt Amerikkaan. Toinen vaikuttava syy yleiseen siirtymiseen on pohjalaisen halu rikkauteen ja riippumatto-

muuteen. Amerikka houkuttelee häntä myöskin tasa-arvoisuudellaan, joka siellä vallitsee eri kansanluokkain kesken. Sillä vanhoista ajoista jo on hän virka- ja herrasmiehiä katsanut kierosti, koska ne hänen käsityksensä mukaan kotimaassa esiintyvät liian virkavaltaisina ja nauttivat ansaitsematonta kunnioitusta.

Kokkolalainen on toimelias ja käytännöllinen. Tunustettava lahjakkaisuutensa veisi häntä pitkälle eteenpäin, jos hänellä ei olisi liian suuri luottamus kelvollisuuteensa. Rannikkolainen on reipas kalastaja, maanviljelijä ja etevä veneenrakentaja. Sisämaalainen taas harjoittaa käsiteollisuutta, erittäinkin villakarttojen valmistamista, sekä maanviljelystä ja meijerihoitoa. Mutta eniten rakastaa kokkolalainen kauppaa ja vilkasta elämää markkinoilla ja kilpa-ajoissa, joissa hänen harjaantunut juoksijansa useinkin on voiton ottajana. Maan eri osista ostelee hän hevosia, joita hän hyvällä voitolla myy Ruotsiin ja Venäjälle — niin, koettipa hän kerran myydä niitä Ameriikkaankin. Vaan se liike ei kannattanut. Hän käypi liha-, kala- ja nahkakauppaa. Hän vie karttojaan Viipuriin, Helsinkiin, Turkuun, Kuopioon, Kajaaniin ja Tornioon.

Siveellisessä suhteessa on väestö ruotsalaisella Pohjois-Pohjanmaalla korkealla kannalla. Kokkolalainen ei varasta, mutta kun hän vaihtaa hevosia ja kelloja, niin hän arvelee, ettei se ole narri, joka narraa, vaan se, joka narratuksi tulee. Häissä ja pidoissa nautitaan kyllä paljonkin viinaa, mutta harvat vaan humaltuvat ja tappeluja ei sallita. Joku kymmenkunta vuotta takaperin olisi nuoren miehen arvo ja maine ollut mennyttä, jos hän naisten seurassa olisi ollut humalassa. Nykyisempinä aikoina lience, sen pahempi, tässä asiassa vapaampi käsitystapa voittanut alaa, joka johtuneen palautuneista siirtolaisista ja niistä maailman tavoista, jotka tulevat seurauksena liikkeen vilkastumisesta ja sivistyksestä. Tiedon puu on puu hyvään ja pahaan.

Paikkakunnan monet kansakoulut ovat täynnä oppilaita, mutta kansanopiston korkeampaa henkistä tarkoitusta kohtaan ei kokkolalainen ole osottanut suurempaa myötätuntoisuutta.

16. Miten kaupunkimme ovat syntyneet.

Suomessa on ainoastaan 37 kaupunkia ja kaikki ne ovat pieniä. Jotkut, esim. Helsinki, Turku ja Viipuri, voivat kyllä maalaisesta näyttää suurilta, mutta nekin ovat mittattomia muiden maiden suurimpain kaupunkien rinnalla. Suomen 2 $\frac{1}{2}$ miljoonasta asukkaasta asuu ainoastaan kymmenes osa kaupungeissa, yhdeksän kymmenesosaa asuu ja toimii maaseuduilla ja suurin osa siitä maanviljelystyössä.

Kuinka siis kaupungit ovat syntyneet ja miksi ne ovat syntyneet juuri niille paikoille, joissa ne nyt ovat?

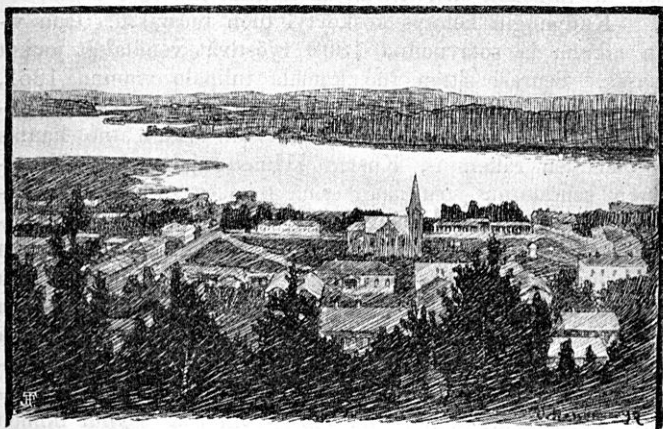
Vastaamme: tämä riippuu monesta seikasta ja niihin koetamme seuraavassa viitata. Silmäys Suomen karttaan osoittaa, että 24 kaupunkia sijaitsee meren rannalla ja että muut, sisämaassakin, ovat aina joko järven tahi joen läheisyydessä. Maan erinomainen vesirikkaus on tehnyt mahdolliseksi perustaa jokaisen kaupungin rannalle ja siten sille hankkia kaikki ne edut, joita vesiväylät liikkeelle tarjoavat. Missä sopivia satamia läheisyydessä on ollut, siellä ovat kaupungit kasvaneet nopeammin kuin missä maakauppaan vaan on pitänyt tyytyä. Esimerkkeinä tästä ovat Viipuri, Helsinki ja Hanko. Syy, miksi Kaskinen, jolla on oivallinen satama, on pysähtynyt kasvussaan, on se, että kauppa ympäristönsä on hakeutunut muita teitä merelle. Sellaisen joen suu, joka on suuremman jokialueen tulo- ja menopaikka, on useimmiten sopiva kaupungin paikka. Siten ovat Pori, Oulu, Tornio, Kotka ja Kemi syntyneet sellaisiin paikkoihin, joissa meri- ja jokiliike yhtyvät. Kaikkiin näihin paikkakuntiin uitetaan tukkeja ja muita metsäntuotteita ulosvietäviksi. Mahtava vesiputous on aiheuttanut Tampereen synnyn.

Sota-asiat ovat vaikuttaneet monen kaupungin syntyyn. Siten ovat linnain ja linnoitusten ympärille syntyneet kaupunkikunnat: Turku, Viipuri, Hämeenlinna, Käkisalmi, Savonlinna, Kajaani ja vanha Vaasa. Luostarein ympäri kasvoivat Rauma ja Naantali. Asumapaikoiksi maallisille hallintovirastoille perustettiin Kuopio, Mikkeli ja Heinola.*) Maan

*) Helsingin kukoistukseen vaikutti mahtavasti kotimaisen hallituksen ja yliopiston muuttaminen sinne.

valtiollisen rajan muuttaminen aiheutti Loviisan synnyn. Kaupungin piti olla ulosvientipaikkana kauppatavaroille, joita ei vuoden 1753 jälestä tahdottu lähetettäväksi Haminan kautta.

Kun muinaisina aikoina joku mahtava henkilö alueelleen perusti kaupungin, mutta ehtoja sen kukoistamiseen ei ollut, meni yritys täydellisesti hukkaan — niin kä-i esim. Braahean Lieksan suulla Pielisjärven rannalla. Usea Suomen pienempi kaupunki, joka ei ole ottanut nopeasti kasvaakseen, on siihen sijoitetun suuremman oppilaitoksen kautta saanut tärkeän elinehdon. Niin on laita seminaarikaupun-

Jyväskylä.

kien, Tammisaaren, Uudenkaarlepyyn, Sortavalan ja Jyväskylän. Ilman kadettikouluaan olisi Hamina vähäarvoinen. — Suomen kaupunkien väestö kasvaa nykyisin kaksi kertaa nopeammin kuin maaseudun. Tämä tulee siitä, että niin moni maalainen paremman työansion toivossa muuttaa niihin. Kokemus kuitenkin osoittaa, että moni on pettynyt ja saanut katua, että vaihtoi yksinkertaisen, raittiin maalaiselämän huolekkaaseen oloon kaupungissa, jossa on epäterveelliset asunnot ja pienet palkat.

17. Vaasa.

Sillä paikalla, missä Suomen rannikko Merenkurkun kohdalla tekee mutkan Ruotsia kohti, syntyi muinaisina aikoina Mustasaaren pitäjässä kauppapaikka, joka 1611 Kaarle IX:ltä sai kaupungin oikeudet ja luvan kantaa tuota mainehikasta Vaasa-nimeä. Vuosina 1651—1674 kuului kaupunki Korsholman kreivikuntaan. Tuosta muinoin niin uljaasta linnasta on nyt jällellä ainoastaan vallit: mahtava soraläjä. Rautaristi osoittaa sitä paikkaa, missä tarun mukaan kristinuskoa ensi kerran saarnattiin näissä seuduin.

Kaupungin kehitys keskeytyi tuon tuostakin. Ison vihan aikana ja sotavuonna 1808 ryöstivät venäläiset joukot Vaasaa. Seurasi sitten tuo kamala tulipalo vuonna 1852, jonka kautta koko kaupunki muuttui tuhkaläjäksi. Vanhasta Vaasasta on nykyään jällellä ainoastaan tuo kaunis hovioikeuden rakennus, Kustaa III:nen ajalta, jota Mustasaaren seurakunta, pantuaan siinä toimeen tarpeelliset muutokset, käyttää kirkkonaan. Kun kaupunki oli jälleen rakennettava, huomattiin paikka jo sopimattomaksi. Maan kohoamisen kautta oli vuosisatojen kuluessa meri paennut ja Vaasan piti saada hyvä satama säilyttääkseen merkitystään Pohjanmaan kaupunkien joukossa. Klemetsön metsäisellä niemellä Brändön läheisyydessä paalutettiin 1862 uusi kaupungin asema. Jo sitä ennen (1855) oli kaupunki muutamain yksityisten kaupunkilaisten pyynnöstä saanut nimen Nikolainkaupunki, jota nimitystä kuitenkin hyvin vähän käytetään.

Nykyinen Vaasa on kauneimpia kaupunkeja Pohjolessa. Kadut ovat suorat ja leveät sekä varustetut kauneilla koivu-istutuksilla. Kauniita, luonnon kasvattamia puistoja, joista on näköaloja merelle, on aivan kaupungin vieressä. Yksikerroksisia puisia asuinrakennuksia korkeammalle kohoutuvat: kaupungin kaunis luterilainen kirkko, hovioikeuden rakennus (Vaasan hovioikeus perustettu 1776), raatihuone, ruotsalaisen lyseon rakennus y. m.

Vaasa on Pohjanmaan pääkaupunki. Hovioikeutensa, lääninhallituksensa, koulujensa ja kauppansa kautta ansaitsee se tämän nimen. Kesäiseen aikaan on kaupunki vilkkaassa

laivaliike-yhteydessä Ruotsin kanssa ja kaiken vuotta kulkevat junat edestakaisin Seinäjoelle, jossa rautatiet pohjoisesta ja etelästä yhtyvät. Kaupungin tärkeimmät vientitavarat ovat: Vaasan ruis, kaura, terva sekä tuotteet sen tehtaista. Merkillisin näistä viime mainituista on puuvillatehdas. Vielä ovat mainittavat: höyrymylly, saippuatehdas, konepaja sekä monet oluttehtaat ja viinapolttimot. Koska matka Vaasasta

Talonpoikaistyttöjä Vaasan satamassa.

lähimpään kaupunkiin on pitkä, kokoontuu sen torille maakansaa monesta pitäjästä. Käydessään torilla tekee heti sen huomion, että tähän maalaiskansaan eivät nuo muuttelevat muodit vielä ole päässeet suuressa määrin vaikuttamaan, vaan että se vielä käyttää kirjavia, väljiä pukujaan, kuten yllä oleva kuva osoittaa. Se on tehty Vaasan satamassa otetun valokuvan mukaan.

18. Kangasalan harju.

Harvat seudut Suomessa ovat niin kuuluisat sanomat-
tomasta kauneudestaan, kuin ne, joiden läpi Kangasalan
harju kulkee. Tämän kauneuden synnyttää toiselta puolen
viljavasta maasta ja vuosisatoja vanhasta viljelyksestä ver-
sova kesäinen ihanuus, ja toiselta puolen nuo kimaltelevat
selät, uinuvat koivusaaret, pienet niittyjen vihannuuden ym-
päröimät lammikot ja harjujen vakavat petäjäköt. Historiakin
levittää taruloistettaan seudun yli. Vanhan kirkon kivi-
muurit säilyttävät kuvia Kaarle XII ja Kaarina Maunun-
tyttärestä, tuosta onnettomasta kuningattaresta, joka leskenä
eli ja kuoli Kangasalassa. Roineen rannalla seisoo vielä
hänen asuinpaikkansa, Liuksiala. Vääksyn talo johtaa mie-
leen Juhana herttuan ja De la Gardie suvun. Ja Kostian
virta muistuttaa valokohtaa Ison vihan kauheassa ajassa.

Kangasalanharju kulkee järvien välitse. Pohjoispuo-
lella huuhtovat Vesijärvi, Längelmävesi ja Pälkäneenvesi sen
juurta, eteläpuolella Kirkkojärvi, Roine ja Mallasvesi. Kol-
messa kohden muodostaa harju kapeat kannakset järvien
välillä, kahdessa kohden sallii se vedelle tien järvestä toi-
seen. Yksi sellainen kohta on Kostian virta, jonka kautta
Pälkäneen vedet tyynesti yhtyvät Mallasveteen. Toinen on
Kaivannonsalmi Längelmäveden ja Roineen välillä. Mui-
noin ovat nämä järvet toista tietä olleet yhteydessä tois-
tensa kanssa. Silloin oli harju vielä todellisena salpana, joka
pidatti Längelmäveden pinnan paljoa korkeammalla Roineen
pintaa. Silloin virtasivat ylemmän järven vedet Sarsakosken
kautta, jonka lohirikkaat hyrskyt pyörittävät yhdentoista
myllyn rattaita. Mutta vuonna 1604 murti Längelmävesi
kannaksen Kaukolan luona ja syöksyi uuden kosken kautta
Pälkäneenveteen. Silloin laskeutui järven pinta niin, että
suuret alat järvenpohjaa tuli kuivaksi ja Sarsakoski jäi ve-
dettä. Tämä uusi koski ei kuitenkaan ollut pitkäikäinen, sillä
v. 1830 syntyi Kaivannonsalmi. Oli tahdottu rakentaa ka-
nava sulkuineen laivaliikettä varten Hämeenlinnan ja Län-
gelmäveden ympärillä olevien pitäjien välillä. Mutta sulkua
ei saatu tarpeellisen vahvaksi. Se murtui, ja vesi mursi itsel-
selleen tien läpi harjun, kunnes sai pinnan kahden puolen

samaan tasaan. Silloin laskeutui Längelmävesi kaksi metriä. Iharinkoski kuivui ja Suomen maa-ala lisääntyi 26:lla neliökilometrillä.

Muutamin paikoin järvien välillä paisuu harju jyrkiksi ja niin korkeiksi selänteiksi, että niistä on laajat, viehättävät näköalat yli järvien ja maitten. Sellainen harjanne on Syrjäharju Pälkäneen kirkonkylässä, toinen Keisarinharju Kaivannon luona ja kolmas Kirkkoharju Kangasalan kirkonkylässä. Kaikille niille on rakennettu näkötornit. Kaikista niistä voi katsella yli petäjikön pitkin kristallikirkkaita järviä, joissa koivujen sirot suortuvat kuvastuvat. Kaikista niistä laskeutuu katse onnelliseen maahan, jossa oivalliset talot metsänrannassa ovat lainehtivien peltojensa, mehevien niittyjensä ja ahkerasti kalkuttavien tuulimyllyjensä ympäröiminä. Kaikista niistä näkee selkien ja salmien takana taasen selkiä ja salmia, havumetsäisten kukkulain takana kaihoa siintävän kaukaisuuden. Kun sitten nuo valkoiset vuoripilvet hiljalleen vaeltavat taivaan sinistä kupua, kun tuo lauhkea kesä-tuulonen luopi hopeavälkettä järven pinnalle, kun tuoksu nousee niityn kukista ja harjun petäjistä, ja kun linnut visertelevät suruttomuutta ja rakkautta kotiveräjillä, silloin täyttää hartaus ja rauha sydämmen, silloin huomaa kaiken tämän niin ihanaksi, ettei ryhdy mihinkään vertailuun ja huomaa maiseman verrattomaksi. Ja silloin yhtyy runoilijan kanssa kysymään: »maan eestä kuolisitko tän?» Niin — ja cläisithän!

19. Tampere.

Ihanan Pyhäjärven etelärannalla sijaitsee Hatanpään tila. Vastapäätä sitä syöksevät Näsijärven vedet 18 metriä korkeata ja 1 kilometriä pitkää vuorikynnystä myöten kohisten ja vaahdoten Pyhäjärveen. 130 vuotta takaperin oli siinä Tammerkosken markkinapaikka. Vesi pyöritti siinä muutamien myllyjen ja liinatehtaan rattaita. Se oli jättiläisen leikkiä höyhenpalloilla.

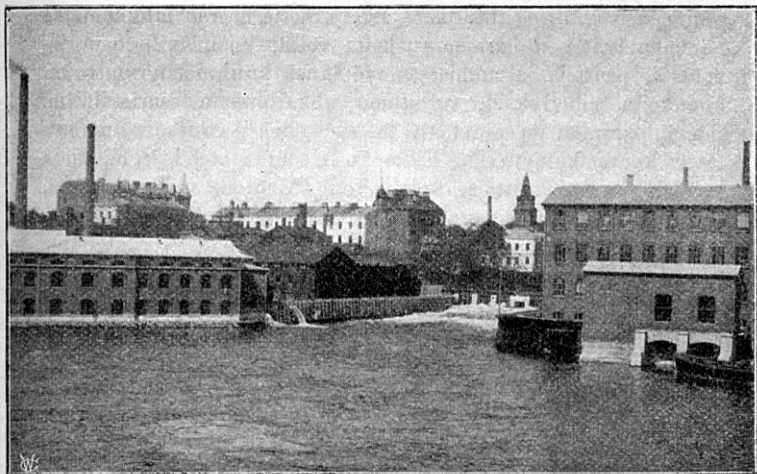
Tuli sitten Kustaa III:s Hatanpäähän ja näki uhkean vesiputouksen ja voiman, joka tässä hukkaan meni. Hän päätti, että tähän on perustettava tehdaskaupunki, joka tuot-

taisi rikkautta Satakuntaan. Niin syntyi Tampereen kaupunki. Mutta teollisuus tarvitsee muutakin kuin käyttövoimaa. Se tarvitsee myös koneita ja raaka-aineita. Satakunnassa viljellään paljon pellavaa, mutta ei suuren teollisuuden tarpeeksi. Ja hienoa villaa ei saada tarpeeksi omasta maasta, eikä pumpulia yhtään. Kaikki tämä on tuotava ulkomailta. Mutta semmoisista tavaroista maksetaan kallis tulli. Sentähden ei Tampereesta voinut tulla sitä, mitä Kustaa III:s oli aikonut. Silloin tuli hyvä hallitsijamme Aleksanteri I kaupunkiin ja näki sen oivallisen aseman. Hän antoi Tampereelle vapaakaupungin oikeudet, niin että koneita ja raaka-aineita saadaan tuoda sinne tullitta.

Siten tuli Tampereesta, mitä siitä oli aiottukin, suuri tehdaskaupunki. Mahtavia neljä- ja viisikerroksisia tehtaita kasvoi kosken kahden puolen. Yksin puuvillakehruu- ja kutomatehdas tuottaa työtä 2,500 hengelle ja valmistaa vuosittain tavaroita lähes 9 milj. markan arvosta. Vastapäätä tätä laitosta on itäisellä rannalla pellavakehruu- ja kutomatehdas, joka antaa työtä 1,500:lle työmiehelle ja valmistaa tavaroita yli kolmen milj. markan arvosta vuosittain. Sitten seuraa tehdas tehtaan jälestä kahden puolen koskea: suuri paperitehdas, höyrymylly, kattohuopatehdas, villa- ja verkatehdas sekä värjäystehdas. Kaupungissa on sitäpaitsi monta muuta pientä ja suurta tehdasta. Työmiestulvan kautta kasvoi kaupungin väestö nopeasti. Itse kaupunki on perustettu kosken läntiselle rannalle. Itäiselle syntyi Kyttälän esikaupunki, paljaita pieniä työmiesmökkejä. Se on nyt kaupungin ostama, ja rakennetaan uudestaan. Kyttälässä on rautatieasema. Siellä on vilkas liike, sillä siellä yhtyy kolme rautatielinjaa. Kosken yli vievällä sillalla kulkee myötäänsä raskaita kuormavaunuja kaupungin ja aseman välillä. Pitkät rivit tavaravaunuja seisoo raiteilla valmiina menemään Pietariin, Helsinkiin, Hankoon, Turkuun ja Poriin, vieden Tampereen moninaisia tehdastavaroita mukanaan. Enimmät menevät kaupaksi Venäjälle.

Mutta Tampere ansaitsee näkemistä myöskin kauniin asemansa puolesta. Koskessa olevasta saaresta näkee joka taholla noita mahtavia tehdasrakennuksia, pitkine turpiiniränneineen. Kosken yläpuolella johtaa komea rautatiesilta Näsijärven väylänniskan yli ja järvenrantaa kaunistaa tuuhea

Nottbeckin puisto. Kaupungin läntinen pää on hyvin rakennettu ja puhdas. Siellä ei paljon tiedetä tehtaitten to-
musta ja liikemaailman kiireestä. Leveä esplanaati ulottuu
läpi kaupungin Näsijärvestä Pyhäjärveen, ja sen takana
kohoaa uusi kirkko, korkean Pyynikin petäjikkö taustanaan.
Ylinnä harjun huipulla on torni, josta on laaja näköala
maamme kauneimpiin seutuihin: Pohjoisessa Näsijärvi saari-
parvineen, etelässä Pyhäjärven vihannat rantaseudut, län-
nessä tiheästi asuttu Pirkkala, jossa on Kokemäenjoen alku,

Tammerkoski.

idässä Messukylän pellot, Kangasalan harjut ja kukkulat
Längelmäveden ympärillä. Ja alhaalla harjun juurella ah-
kera kaupunki monine korkeine ja solakoine tehdaspiippui-
neen ja etelään, itään ja länteen haaroittuvine rautateineen.

20. Turku.

Vuorten välissä Aurajoen varrella on vanha Turku.
Viheriäiseltä kummultaan katselee tuomiokirkko kuudensadan
vuoden muistoja. Tämä vanha temppli on itse muistojen

aarreaitta. Lasimaalaukset sen kuorin ikkunoissa heittävät kirjavan värivälkkeen muinaisajan suurten miesten haudoille. Yksi kuningatarkin lepää täällä, nimittäin tuo onneton Kaarina Maununtytär. Tuomiokirkon alapuolella seisoo jalo kreivi Pietari Braahe pronssiin valettuna, hän joka perusti Suomen yliopiston, ja tämän entinen koti, Akatemian talo, on saman torin varrella. Aivan lähellä istuu Suomen historian isä, Henrik Gabriel Porthan, hänkin pronssiin valettuna.

Tyynenä juoksee joki istutuksilla varustettujen kivi-reunojensa välitse alasiltaan asti. Siellä laivat lakkaamatta hämmentävät sen harmaanruskeita vesiä. Siellä vilisee purjeveneitä, paatteja ja ruuhia ja myötäänsä kuuluu höyrylaivojen kimakoita vihellyksiä, varoittaen uhkarohkeita saaristolaisia. Siellä pannaan ja puretaan lasteja, sillä Turku on huomattava kauppakaupunki. Etempänä seuraa tehdas tehdasta kahden puolen rantoja. Siellä on Crichton & Kumppanin suuri laivaveistämö, jossa sotalaivoja rakennetaan venäläiseen laivastoon. Siellä on sokeritehdas, puuvillatehdas, verkatehdas, trikootehdas, korkkitehdas, höyryveistämö, olut- ja tupakkitehtaat.

Joen suussa kohtaa meitä uusi elämä. Veturi häärii mahdottoman suurten lautavarastojen välissä ja satamassa on lukuisia höyry- ja purjelaivoja, jotka eivät pääse matalaa jokea ylös. Useimpain Euroopan kansain liput liehuvat näissä aluksissa. Puuhkivat höyrypurret hinaavat kovasti kuormitettuja lastiveneitä ankkurissa oleville laivoille. Satamaa suojelee pohjoispuolella tammia kasvava Ruissalon saari, jossa huvila huvilan vieressä pistäytyy esille vihannuuden keskestä aina kaukaiseen Airiston selkään asti.

Yli sataman lautakasain ja lastiveneitten kohoaa totinen valkeaksi rapattu rakennus jäykkine, paljaine muurineen ja mustine kattoineen. Kaksi neliskulmaista tornia kaunistaa sen päätyjä. Ainoastaan ylhäällä räystäään alla on rivi ikkunoita. Kolmen alimman kerroksen seinät ovat aukottomat kuin kallio ja nuo tummat kohdat, joista rappaus on pois putoillut, näyttävät kallionseinämän sammalikoilta. Tämä rakennus on Turun linna. Sen ruotsalaiset rakensivat kuusisataa vuotta takaperin kaupungin suojelukseksi merirosvoja ja vihollisia vastaan. Kaksisataa vuotta myöhemmin raken-

nettiin siihen lisää ulommainen linnanpiha, jota matalanpuoliset, suuremmilla ja valoisemmilla saleilla varustetut asuinrakennukset ympäröivät. Vanhan linnan kolkot kammiot hautovat muinaisten sotien ja piiritysten, messujen ja juhla-kulkeitten, kidutuksien ja vankielämän muistoja. Uusilla lisärakennuksillakin on ollut moninaiset vaiheensa. Ne ovat nähneet herttua Juhanan loistavia juhlia, ne ovat olleet kar-

Turku.

koitetun kuninkaan vankihuoneina, jalon Pietari Brahen asuma-paikkana, valtiopäiväin istuntosaleina, kuritushuoneina, ruuti-ja jauhomakasiineina. Nyt on siellä museo, johon Turun kaupunki kokoaa muinaisen ajan muistoja.

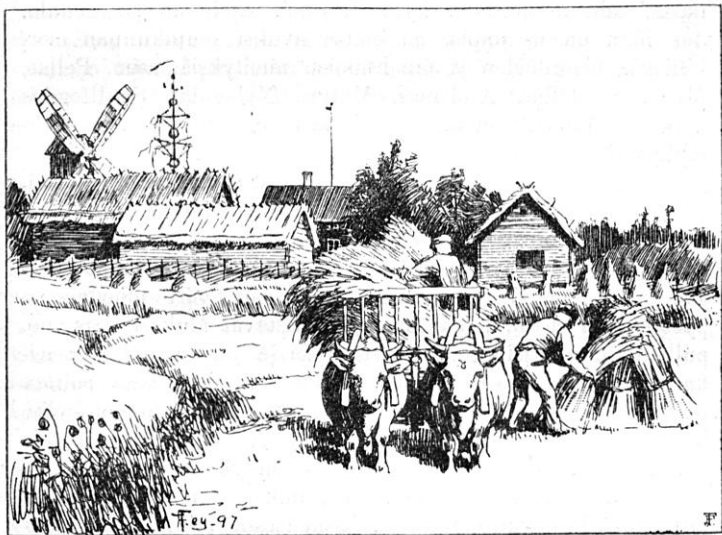
Ja Turulla on muistoja. Se on Suomen vanhin kaupunki. Täällä Henrik piispa Kupittaan lähteellä kastoi ensimmäiset kristityt maassamme. Tänne asetettiin maamme ensi-

mäinen koulu. Tänne perustettiin Suomen yliopisto. Täällä oli kansan hengellinen hallitus tuomiokirkon yhteydessä ja maallinen hallitus linnassa. Täältä levisi sivistyksen valo Suomen saloihin. Viisisataa vuotta oli Turku maan pääkaupunkina. Kun Suomi erotettiin Ruotsista, muutettiin maan hallitus Helsinkiin, mutta Turku on jälleen noussut tuhkaantaan, johon tulipalo 1827 sen sortii ja on nyt suurempi kuin milloinkaan ennen. Vartiavuorelta, jonka tähtitornissa Argerlander laski tähtiä, näkee kaupungin paisuvan ulos jokaisesta vuorten välisestä aukosta. Vielä on Turku Suomen toinen kaupunki, ja jokaiselle tässä maassa on tämä vanha kaupunki kallis, sillä se on kotimaisen sivistyksen kehto.

21. Ahvenanmaan talonpoikaistalot.

Ahvenanmaan kansanelämä on monissa suhteissa toisenlaista kuin muualla Suomessa. Talonpoikaizasunnnot ovat avarat, ja tuvat korkeat ja valoisat. Vierekkäin suuren asuintuvan kanssa on kyökki, jossa kesäiseen aikaan kaikki ruoanlaitto toimitetaan, jotta tupa pysyisi siistinä. Kun siihen astuu, niin tekeekin siellä vallitseva siisteys ja järjestys heti hyvän vaikutuksen. Vasemmalla kohtaamme tuon matalan, siivotun piisin, siistine kiveyksineen, jota käytetään istumapaikaksi. Peremmällä samalla seinällä ovat seinään kiinnitetyt sängyt, »trallat», kaksi, jopa kolmekin päällekkäin, muutettavine tikapuineen ja keskellä avonaisine esirippuineen vaaleasta, juovikkaasta pumpulikankaasta. Esiripun sisäpuolella nähdään päällekkäin hohtavan valkeita päänalusia koruompeluksineen ja reunustuksineen, sekä kauniita peitteitä ja ryijyjä, joiden kutomisessa naiset ovat hyvin taitavia. Vastapäätä ovea, molempain akkunain välillä, seisoo koreilla väreillä maalattu kaappi, sisältäen perheen hopea- ja muut kallisarvoiset tavarat. Usein on kaapissa osasto, johon on sovitettu kellokaappi. Yläpuolella riippuu isännän ulkomaalta tuomia pikkutavaroita: peili, laivakello, värillisiä kuvia y. m. Piisiä vastapäätä olevalla seinällä on raskas, seinään kiinnitetty penkki, jonka yläpäässä on ruokapöytä tavallisesti valkoisella liinalla katettuna. Oven suussa, oikealla puolen, on lattiasta kattoon ulottuva hylly, täynnä

vateja ja posliinitavaroita. Kirjavat, englantilaisilla kirjoituksilla varustetut posliinikupposet ja kirkkaat tinavadit, jotka ovat menneet perintönä polvesta polveen ja ovat tavallisesti häälahjoja, ovat kunniasijalla. »Pöytätuoli» eli »ruokatuoli», kapine, jota saranoilla liikkuvan selkänojansa takia voi käyttää tarpeen mukaan pöytänä tai tuolina, rukki omituisilla leikkauksilla ja peilinpallasilla varustettuine lapoineen, ja nuotankutomatelineet ovat tuon siistin tuvan muina huonekaluina.

Talonpoikaistalo Ahvenanmaalla.

Muut huoneet, pitkäkammari, toinentupa ja eteiskammari, ovat varakkaammissa taloissa sisustetut topatuilla huonekaluilla. Ikkunat ovat uudemmissa varustetut, seinät koristetut suurilla peileillä ja laivakuvilla leveissä, kullatuissa kehyksissä, kaikki muistoja ulkomaalaisista merikaupungeista. Lattiat ovat, samoin kuin tuvassakin, varustetut kirjavakuosisilla matoilla. Melkein joka talossa on piano tai urkuharmooni, vaikkei usein kukaan talossa kykene siitä säveleitä saamaan.

Kummassakin päädyssä on kaunis ullakkokammari; toisessa on perheen vaatevarasto, toisessa asuu tavallisesti talon nainut poika nuorine vaimoineen ensimmäisinä avioliittovuosinaan. Tämä ullakkokammari on usein talon paraimpana pidetty huone ja kutsu sinne, on erityinen kohteliaisuuden osoitus.

Useimmissa taloissa ovat rakennukset punaiseksi maalatut ja rakennukset lähekkäin pihamaan itä- ja länsipuolella, niin että tuvan ikkunat ovat etelään päin. Ulkoeteiset ovat koreiksi maalatut. Taloilla on usein nimensä ilmansuunnasta, tahi asemastaan kylässä, esim. Etelätalo ja Alatalo. Jos niitä on useampia, on otettu avuksi seutukunnan merkkillisten henkilöiden ja tapahtumien nimityksiä, esim. Pellas, Markusas, Ollas, Andersas, Mattas, Nybondas, Skallfogdas j. n. e. Ylimalkaan tarvitsee laskea ainoastaan kylän tuulimyllyt tietääkseen montako taloa kylässä on.

Melkein aina seisoo kylässä olevan aukean keskessä, ainakin Ahvenanmaan länsiosissa, komea, korkea riuku, koristettuna monivärisillä nauhoilla, seppeleillä, lehvillä ja kukitetuilla verkoilla, kuvaten mastoa raakapuineen ja purjeineen. Ylempänä mastossa heilahtelee viiri muodostaen pystysuoran ristin, jonka haaroja koristavat alukset valkeine, pullistuvine purjeineen. Riuvun päässä on taidokkaasti leikattu aurinko, jossa on joko kukko tahi ukko, joka polttaa piippua ja heiluttaa käsivarsiaan. Koko tämä laitos on kylän nuorison toimittama, joka kunakin juhannusiltana pukee ja koristaa sen, sekä sen ympärillä kaiken yötä karkeloi.

Paitsi näitä juhannusriukuja, näkee monen talon edustalla myöskin kunniaportteja. Sellaisessa talossa on hiljattain häitä vietetty ja juhlatangot, tuon ilopäivän muistot, saavat sitten pysyä paikoillaan monta vuotta.

22. Köökkari.

Föglöstä kaakkoon päin, Kihdin ja avonaisen Itämeren välillä, on ryhmä lukuisia pienenlaisia saaria ja luotoja; ne muodostavat Köökkarin kappeliseurakunnan. Saaret ovat ylimalkaan toistensa kaltaiset, ainoastaan suuruutensa puolesta ovat erilaiset. Enimmäkseen ne ovat korkeita, alastomia, suu-

rimmat muutamia kilometriä ympärimitaten. Täällä ei mikään metsä suojaa auringonsäteitä; ainoastaan jokunen leppä rannikoilla ja vuorten välisissä laaksoissa, pähkinäpensaita siellä täällä vuorten rinteillä ja lisäksi mataloita katajapehkoja, siinä koko metsä. Näet melkein yksinomaan vuorta ja vettä. Vuorten välissä voit kuitenkin siellä täällä huomata vihantia paikkoja. Ne ovat kappelin niityt, mutta nekin ovat pieniä, köyhiä tilkkusia.

Köökkarilla ei ole tarjottavana mitään sellaista, joka ylimalkaan houkuttelee ihmisiä luoksensa. Ainoastaan joku luonnontutkija, tarujen kerääjä, tahi — kalankauppias erehtyy silloin tällöin tänne. Toista oli kuitenkin muinoin. Ruotsalaisten laivain piti, tullakseen Suomeen ja Ruotsin Itämeren maakuntiin, kulkea Köökkarin kautta, sillä kulkuväylä kulki ammoisista ajoista tätä tietä.

Matkustavaisille majapaikaksi oli pieni luostari perustettu. Luostarista ovat muuten varmat tiedot hyvin niukat. Tiedetään, että se perustettiin ennen vuotta 1472 ja että luostarirakennus v. 1645 oli niin rappeutunut, ettei sitä enää voitu kirkkona käyttää. Lopun hävittivät aika ja ihmiset; osa kivistä lienee käytetty uuden kirkon rakentamiseen.

Pienen saarikappelin asukasluku nousee 750 henkeen viidessä eri kylässä. Niistä on Karlby ja Öfverboda yhdellä saarella, Hellsö ja Österbygge toisella. Tinnö on loitompana kolmannella saarella.

Kylät sijaitsevat vuorten välisissä laaksoissa ilman minkäänlaista suojaa kesä-aurinkoa vastaan, mutta korkeain kallioiden suojaamina myrskyn pahimmilta pauskilta. Köökkarilainen kylä ei tarjoa mitään suuremmoista nähtävää. Talot ovat ylimalkaan toisten läheisyydessä miltei nurkka nurkan vieressä. Ulkonäöltään ovat ne vähäpätöisiä, suuruutensa puolesta kuin sisämaassa varakkaammat torpat. Metsänpuute on tietysti suuresti vaikuttanut tähän. Siellä täällä voi silmä kuitenkin huomata miellyttävän poikkeuksen tästä ulkonaisesta köyhyydestä. Uusi aika on astunut tännekin korkeine hyvinsalvettuine rakennuksineen ja suurempine ikkunoineen.

Turhaan hakee silmä rakennusten edustalta pienintäkään kukkapenkkiä. Potaattimaa, pieni ja mitätön, on köökkarilaisen ainoa viljelty maatilkkunen. Muuten on nähtävissä

ainoastaan vähän niittymaata ja vuorta — paljasta, alastonta harmaata vuorta.

Tupasissa vallitsee ylimalkaan hyvä järjestys. Sama yksinkertaisuus ja vaatimattomuus, mikä nähdään ulkopuolella, on täälläkin vallitsemassa. Kiintopenkit tuvan kahdella seinämällä ja pitkä pöytä niiden kulmauksessa, kaksi-kerroksinen sänky pitsilakanoineen ja koreine ryijyineen, talouskalut suuren avonaisen piisin vierustalla ja työkapineet kurkihirren alla — kaikki todistavat yksinkertaisuutta köökkarilaisen taloudessa. Lisää tähän vielä nuottain ja verkkojen kutomatelineet ja joku korea kuva seinälle, muisto kaupunginmatkasta, niin siinähan se asuintupa sisustukseenneen onkin.

Köökkarilaisen varat eivät myönnä mitään ylellisyyttä, johon hänellä luonnostaan ei taipumusta olekaan. Ei ruoan eikä juoman puolesta ole hän vaatelijas. Enimmäkseen elää hän kalasta, linnuista ja hylkeenlihasta. Köökkarilaisvaimo on koko mestari laittamaan lukemattomia laatuja ylläolevista raaka-aineista, laatuja, joilla kaikilla on nimenä palttu. Kalalla, juustolla ja vuohen (lampaan) käpälillä vaihtaa köökkarilainen itselleen jauhoja, puutavarata ja siirtomaantavaroita, mutta ei myöskään milloinkaan palaa kaupungista ilman pientä viinalekkeriä. Ja kuitenkin tavattanee harvassa niin raitista väkeä kuin nämä ulkosaaristolaiset.

He eivät ole rikkaita, mutta eivät läheskään köyhiä. Matala ja mitätön on tupa, mutta itsekullakin on mökkinsä, elatuksensa saapi hän merestä ja särpimensä lehmästään, joka hakee ruokansa kallionrotkoista ja niittypahoista vuorten välissä. Lampaat ja vuohet antavat villaa ja lihaa myytäväksikin. Talon hevonen — keveästä käynnistään vaarallisella syksy- ja keväjtäällä laajalti tunnettu pieni köökkarihevonen — saapi toimitetuksi talon pienet ajot. Talon elukkoihin kuuluvat vielä koirat ja siat, jotka viimeainitut saavat vapaasti liikkua kaikkialla, vaikka siitä kärsii sekä järjestys että siisteys.

Mutta nämä elukat eivät suinkaan ole köökkarilaisen paraimpana omaisuutena. Se löytyy alhaalla ranta-aitassa ja vedessä. Siellä ovat heidän komeat jahtinsa ja nopeakulkuiset paattinsa, joita käytetään kaupunkimatkoilla, välistä myöskin rahdinkuljetukseen. Tervattuina ja siistittyinä kiik-

kuvat täällä köökkarilaisen nuottaveneet, ruuhet ja pienet kalasumput, jotka kaikki ovat tarpeellisia hänen kalastusmatkoillaan. Ranta-aitassa riippuvat nuo kallisarvoiset jata-verkot, nuotat ja verkot, airojen, terva- ja suolatynnyrien sekä lintukuvien keskellä.

Näiden ranta-aittojen luona askartelee köökkarilainen aamuin illoin. Täältä hän soutaa aikaiseen keväätaamuna lintuja ampumaan ja täältä hän purjehtii heinäkuun lopulla,

Nuotanveto saaristossa.

kun niittypahat on saatu jotakuinkin korjatuiksi, pienille kalastusmajoilleen muutamien peninkulmien päähän Itämereen. Siellä meren uloimmilla yksinäisillä luodoilla otellaan vuoden suurin ottelu. Käynti siellä palkitsee kyllä vaivan. Pienten, lähekkäin rakennettujen kalastusmajojen välissä häärväät vanhat ja nuoret sekaisin — muutamat askaroivat veneissä rannalla, toiset verkkojen luona, jotka ovat kauniina ja hienoina telineillään. Merellä näkee siellä ja täällä pieniä ruuhia — nuoret siellä ovat turskia pyytämässä. Täällä

on ihanata kun elokuun aurinko lähettää lämpimät säteensä kimaltelevalle Itämerelle, suuremmoista, kun lounaistuuli vyöryttää ankaria aaltoja luodon ympärille ja vaahto räiskyy pienille ikkunaruuduille. Silloin varsinainen kalastustyö on keskeytettyä; korkealle ovat veneet vedettynä alta kaikkinielväin aaltojen.

Jos meri ei ole varsin myrskyinen, käypi kaikki tavallisessa järjestyksessään. Kohta päivällisiltä valmistautuvat venekunnat, kolme tai neljä henkilöä kussakin, matkalle. Viiden aikaan vilisee meri purjeellisista ja purjeettomista aluksista, jotka kaikki pyrkivät sovituille kalastuspaikoille. Palattuaan syövät he iltasensa ja kiirehtivät levolle, sillä kello kolme aamulla alkaa työ uudelleen. Kun verkot on nostettu ja veneet ovat ehtineet maihin (7-aikaan) päästetään silakat pyydyksistä, perataan ja suolataan sillä välin kun verkot asetetaan kuivuutelineilleen. Aamiaisen jälestä — se oli tuoretta silakkaa tai turskaa ja piimää — asettuvat miehet ruokalevolle ja naiset kutovat sukkaa tahi ompelevat.

Jos yöllä alkaa myrskyä, täytyy heti lähteä merelle pelastamaan kallista omaisuutta. Jos siinä myöhästyy eikä enää löydä aarteitaan, saapi hakea pitkin päivää, useinkin turhaan. Naapurit, joilla on ollut parempi onni, tulevat apuun, ja ohi äriyvien hyrskyjen luovivat nuo pienet purret edestakaisin kansan niitä jännityksellä seuratessa maalta käsin.

Siten täällä kuluu viikko toisensa perästä. Sunnuntaisin purjehtivat he kotiin, käydäkseen kirkossa, kuullakseen uutisia toisilta kalastuspaikoilta ja hankkiakseen eväitä. Maanantaina alkaa entinen, mutta toki aina uudelta tuntuva, kaikkien kaipaama elämä uudelleen.

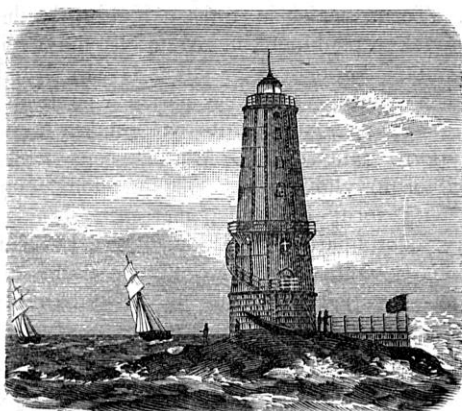
Lokakuussa päättyy silakanpyynti. Uudet vaivat ovat edessä. Suomuskalojen pyynti syksyllä ja talvella, hylkeen ja lintujen ammunta talvella ja keväällä. Väliajalla rakentelevat miehet veneitä ja vaimot ja lapset kutovat verkkoja.

23. Bogskärin majakka.

Kaukana Itämeressä, jonne ei maata mistään näy, kohoaa kaksi luotoa köyryiset selkensä vedestä. Ne ovat Bogskärin luodot. Niillä olisi monta kamalata kerrottavana

haaksirikoista ja kuolemasta, mutta ne ovat vaiti, ja myrsky-aalto huuhtoa jokaisen jäljen onnettomuudesta noilta liukkaita paasilta.

Matala läntinen Bogskär on vaarallisin. Sillä se on kahden suuren kulkuväylän risteyksessä, Tukholman ja Suomenlahden ja Itämeren ja Pohjanlahden. Kun meri pauhaa, käyvät aallot korkeina ja vaahtopäisinä yli luodon. Mutta sumussa ja yönpimeässä merimies liian myöhään huomaa tuon vaarallisen luodon ja myrskyn pauhatessa hän ei sen kohinaa kuule.

Bogskärin majakka.

Bogskär kuuluu meidän maahamme. Sentähden päätti hallituksemme rakentaa sinne majakan varoittamaan ja ohjaamaan merenkulkijoita. Läntiselle Bogskärille porattiin v. 1880 syvä hauta kallioon ja haudan pohjasta käsin muurattiin korkea kivijalka mahtavista kivilohkareista. Tavara- vaka rakennettiin myöskin. Mutta talvimyrskyt kun tulivat, huuhtoutui se mereen. Seuraavana kesänä rakennettiin kivi- jalka valmiiksi kahtatoista metriä korkeaksi veden pinnasta. Kolmantena kesänä pystytettiin 21 metriä korkea rautatorni kivijalalle. Tornin huippuun asetettiin valolaitos, konstikkaasti laitettu lasilyhty, josta lähtee erinomaisen voimakas valkea valo. Lyhty kääntyy alituisesti ympäri kuin hyrrä

ja lähettää joka neljännesminuutti voimakkaan vilkkuvalon. Valo näkyy 28 kilometrin päähän joka suunnalle.

Majakan rakentaminen oli vaikea työ. Heti kun meri rupesi kovemmasti aaltoamaan, täytyi työ keskeyttää ja ottaa väki sekä työkalut heitä aina odottavaan höyrylaivaan. Sillä meren aallon voima on suunnaton. Kovalla myrskyllä räis- kyy hyrskyn vaahto korkealle yli majakan huipun. Kerran oli majakka jo lähellä häviötään. Se tapahtui helmikuussa 1889. Hirmumyrsky raivosi lounaasta. Aallot kohosivat vuoriksi ja sattuivat kuin kanoonan kuulat torniin kivijalan yläpuolella. Torni vapisi ja tutisi. Kuului kauhea räiske, joka voitti myrskyn pauhinankin. Aalto oli lyönyt rei'än rauta- seinään, 23 jalkaa korkean ja 27 jalkaa leveän. Majakan kaksi alinta kerrosta täyttyi vedellä ja paljon varastosta huuhtou- tui mereen. Jokainen uusi aalto vei jotakin mukanaan ja murti ja rytkytti rautaseinää. Murheellisena istui majakan palvelusväki tornin ylimmässä osassa ja odotti toimettomaksi tuomittuna, että torni kukistuisi mereen. Onneksi lakkasi hirmumyrsky odottamattoman äkkiä. Myöskin jään puris- tusta on peljätty, sillä ajojaa työntäytyy usein luodolle 12 metriä korkeiksi valleiksi. Mutta ei jää tähän asti ole va- hingoittanut rakennusta.

Bogskärin majakassa asuu majakkamestari ja kolme, talvella neljä, vahtimiestä. Harvoin he yksinäisyydessään saavat vieraakseen luotsilaivan, joka tuopi ruokavaroja ja postia, tahi Tukholman ja Suomen väliä talvella kulkevan laivan. Usein meren aaltoilu estää maallenusun tahi ve- neen lähettämisen majakasta. Odotettu höyrylaiva tulee siis, näyttäytyy, vaan lähtee taas tiehensä postineen.

Yksitoikkoisuudessaan huvittaa majakkaväestö itseään tekemällä kolmasti päivässä muistiinpanoja kaikista ilman muunnoksista ja tekemällä huomioita muuttolinnuista. Syk- syisin ja keväisin lentää suuret parvet näitä yli Bogskärin. Pilvisellä ilmalla lepäävät ne luodoilla. Jos öisin seisoo lyh- dyn ulkopuolella olevalla parvekkeella, kuulee taukoamatonta viserrystä, kun linnut lentävät yli tornin. Kun lintu lentää valon läpi, niin se välkähtää kuin kiitävä kipinä. Monen linnun tuo voimakas valo niin häikäisee, että se pysähtyy koko yöksi parvekkeelle valoa tuijottamaan. Usein lentää

lintu sellaisella voimalla vahvaa lyhtylasia vasten, että se murskautuu kuoliaaksi.

Välistä näkee luodon täynnä kuolleita pikkulintusia, jotka ovat nääntyneet nälästä ja vilusta. Kun meri jäätyy, on majakkaväestö vapaa. Silloin lähtevät miehet vaaranalaiselle hylkeenpyynnille.

24. Suursaari.

Suomenlahden laajimmalla kohdalla kohoaa Suursaari kolmine päineen sen sylistä. Saari on 12 kilometriä pitkä vuorenselkä, jonka kolmella huipulla on pystysuorat seinät länsipuolella. Näiden seinämäin alla kulkee laakso läpi saaren ja länsirannasta sen erottaa matalammat kalliot, jotka äkkijyrkkinä päättyvät mereen. Esteettömästi vyöryttää Suomenlahti myrskyaaltonsa tätä autiota kalliorantaa vasten. Sen pienet lahdet ja luodot eivät suo mitään suojapaikkaa purjehtijalle. Ahtaat laaksonnotkelmat leikkaavat sitä ja johtavat saaren sisäosista rantaan. Nämä notkelmat kulkevat läpi saaren sen läntisestä reunasta itäiseen.

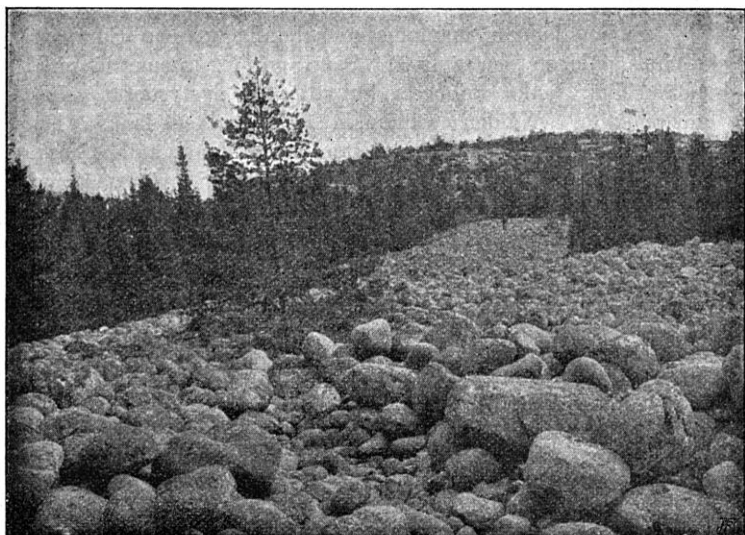
Saaren itäinen kylki on vähemmän äkkijyrkkä, kuitenkin jyrkkä. Vuorenselkä laskeutuu porrasmaisesti, muodostaen mahtavia kalliotörmä, kunnes idän aalto sen juurta huuhtelee. Tämäkin ranta on niin vähän lahtien leikkaama ja niin köyhä luodoista, ettei ole muuta kuin yksi ainoa pieni satama aluksille suojaa antamassa.

Saari on ainoastaan $1\frac{1}{2}$ —3 kilometriin leveä. Jokaiselta saaren kolmelta huipulta näkee siis merta kummallakin puolen enemmän kuin 100 metrin syvyydessä. Eteläinen huippu, Lounatkorkea, on korkein; se kohoaa 158 metriä merenpinnasta. Mutta komein näköala on pohjoiselta huipulta, Pohjoiskorkealta. Siltä näkee Haukkavuoren äkkijyrkän pohjoisen seinämän ja Suurkylän alhaalla sataman luona. Pohjoisessa häämöttää Suomen ranta juovana, etelässä Viron rannikko. Lännessä ja idässä näkyy taivaanrannassa yksinäisiä majakoita ja kaakossa Tytärsaari. Luokuisat purjehtijat vilkastuttavat sinistä veden pintaa ja suuret höyryveneet kiitävät ohi matkalla Pietariin tahi sieltä takaisin.

Alhaalla Suursaaren rannoilla on kalastajaveneitä, joiden miehet vetävät nuottaa.

Pohjoiskorkean ja Haukkavuoren välillä leviää kivi-meri, kokonainen kenttä suuria vierinkiviä. Se on vanha rantavalli siltä ajalta, jolloin meri oli niin korkealla, että Suursaari oli kolmena saarena.

Laakson notkelmissa, jotka kulkevat poikki saaren, on viisi pientä lammikkoa, jotka aina ovat tyyninä mahtavain

Vierinkivikenttä Suursaarella.

vuorten suojassa. Niistä vesi kirkkaissa puroissa vilistää mereen. Laaksojen rinteillä on jättiläislohkareita, jotka ovat irtautuneet kallionkielekkeistä ja pudonneet alas. Koko saari on tavattoman kivinen. Suurella vaivalla ovat saaren asukkaat saaneet raivatuksi pieniä tilkkusia niityksi ja potaatti- maaksi. Nuorta petäjä- ja kuusimetsää on tuolla kivisellä maalla. Vanhan metsän on myrsky hävittänyt. Läntisellä puolella ja vuorten huipuilla on metsä käpertynyt myrskyn sotkemaksi ja piiskaamaksi viidakoksi. Eteläiset laaksot ovat

koivuineen ja haapoineen tuuheampia. Metsää asukkaat säästävät. Rakennuspuunsa tuovat he mantereelta ja polttavat ainoastaan kuivettuneita ja tuulen kaatamia puita.

Niinmuodoin ei Suursaaressa maa kykene tarjoamaan ihmiselle mitään muuta kuin kovaa porfyryä, jota välistä on loubittu Pietarin tarpeeksi. Meri on suursaarelaisen pelto. Suursaaressa asuu noin 750 henkeä kahdessa kylässä. Pohjoisessa kylässä, Suurkylässä, sataman luona, on 500 asukasta. Sen siistit, keltaiseksi maalatut asumukset sekä saaren kirkko ovat Pohjoiskorkean juurella. Eteläisellä kylällä, Kiiskinkylällä, itärannikon keskikohdalla, ei ole mitään satamaa. Kalastajain täytyy täällä vetää veneensä hirsiteloilte rannalla suojellakseen niitä myrskyltä. Karjaa ei näy paljon saarella. Yksi tahi kaksi lehmää taloutta kohden on jo paljon, kun rehu on osaksi ostettava mantereelta. Mutta koiria on joka talossa. Ne ovat suursaarelaisen uskolliset apulaiset hylkeen pyynnissä. Tätä pyyntiä harjoitetaan talvella, jolloin jää on asettunut sillaksi Suomenlahden itäiselle osalle. Suursaarelaisten pääelinkeino on kuitenkin kalastus. Meri saaren ympärillä on kalarikasta. Keväällä pyydetään erittäinkin paljon silakoita. Kala, potaatit ja tee ovat sentähden näiden ihmisten jokapäiväisenä ruokana.

Suursaarelainen on tottunut mereen ja on oivallinen merimies. Kovimmassakin ilmassa uskaltaa hän lähteä liikkeelle nopealla jaalallaan. Suursaaren jaaloja on markkinoilla ja rahtimatkoilla kaikissa Suomen satamissa. Jo vanhastaan on suursaarelainen tottunut kiirehtimään hädänalaisen purjehtijan avuksi myrskyssä. Hänen osalleen on tullut muukalaisten laivain luotsaaminen Suomen itäisiin satamiin. Suurkylä on luotsiasema. Saaren pohjoisimmalla niemikkeellä on pelastusasema ja majakka. Toinen majakka on Pohjoiskorkean huipulla ja kolmas saaren eteläisimmällä niemikkeellä.

Suursaarelaiset puhuvat suomea. He ovat voimakkaita ja karaistuja, ahkeria ja ystävällisiä, käytännöllisiä ja valistuneita. He näkevät ja kuulevat paljon uutta matkoillaan Suomenlahden kaupunkeihin. Sen kautta kokoovat he tietoja ja kehittävät arvostelukykyään. Mutta he eivät tahdo vaihtaa saartaan ja tuota raitista elämää merellä kaupunkien mukavuuksiin ja huveihin.

25. Myrsky.

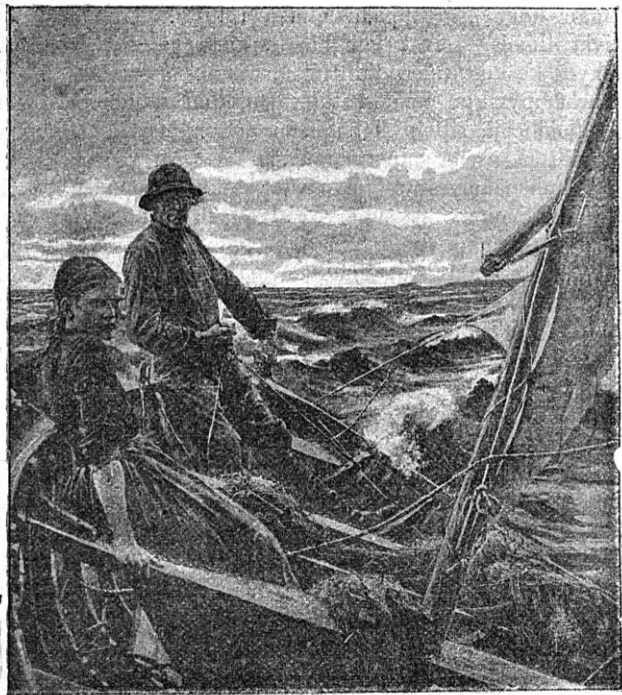
Kun ohut, valkoinen pilviharso leviää kirkkaansinisen taivaan yli ja kun auringon ja kuun ympäri ilmestyy kehiiä, sanoo merimies: tästä tulee myrsky. Ja hänen ennustuksensa toteutuu. Harso tiivistyy ja tulee harmaammaksi. Pian on koko taivas savenkarvaisessa pilvipeitossa. Tummia sadepilviä nousee taivaanrannalta. Ilmapuntari laskeutuu. Kosteita ilmanpuuskia puhalttaa tuon tuostakin. Kiiruhdappas satamaan, avopurressa purjehtija! Sadepilvet kiitävät harmaan pilvipeiton alla. Muutaman sekunnin kuluttua puhkeaa myrsky raivoamaan. Meri mustenee, tuuli pieksää aaltojen harjat pärskyväksi vaahdoksi. Ensimmäinen ryntäys jo kaataa monen varomattoman purjehtijan kumoon. Kivet rannalla kolisevat vyöryvien aaltojen vierittelemänä. Joka minuutti kasvaa aallon korkeus. Mustana vyöryy se laiturien yli ja kohottaa ankkurissa olevia aluksia, pannen ankkuriketjut kovalle koetukselle. Vesi nousee rantaniityille. Rannalla olevat mökit ovat vaarassa. Korkeat koivut kumartelevat nöyrästi myrskyn mahdille. Hongat puistelevat levottomasti tummia latvojaan. Metsässä ryskää, siellä puu kaatuu. Tuolla taas kuusi kohoaa juurineen ja asettuu kuolemaan. Täällä taittuu oksa. Myrsky sieppaa sen mukaansa ja kantaa sitä satoja metriä ilmassa niinkuin höyhentä.

Hetken kuluttua alkaa sade, rankkasade, jonka pisaroita myrskytuuli paiskelee vasten seiniä ja ikkunoita. Rajusti virtaavat sadepurot mäkiä ja kallioita myöten alas. Kohiseva koski kuohuu siinä, missä vast'ikään istuimme kivulla kalliolla ja laaksoihin syntyy varsinaisia lammikoita.

Äkkiä tyyntyy. Vielä sataa. Hyrskyjen kohina rannalla ja aaltojen pauhu häiritsee luonnon hiljaisuutta. Mutta tyyntä ilmaa ei kestä kauvan. Tuuli kääntyy. Myrsky lähtee raivoamaan vastakkaiselta puolelta kolkkona ja kylmänä. Se repii sadepilven siekaleiksi ja kiidättää sitä taivaan laella. Sade lakkaa. Pian näkyy taas sinisiä aloja harmaassa pilvipeitteessä. Aurinko pilkistää esiin. Taivaankaari kohoaa kirjavana metsän yli. Ei aikaakaan, niin on taas selkeätä ja myrsky on lähtenyt, hävittääkseen muita

paikkoja. Vesi asettuu taas alalleen ja ilmapuntari nousee, mutta kauvan käypi merellä vielä maininki.

Lähdemme katselemaan myrskyn seurauksia. Hävitys on suuri. Monta vahvaa puuta on kumossa metsässä. Laitureita on murskautunut, veneitä on viskattu pitkin rantoja.

Kalastajavene merellä.

Ulkosaaristosta tulee tietoja haaksirikoista ja hukkuneista ihmisistä.

Myrsky alkaa tavallisesti lounaasta, etelästä taikka kaakosta. Tyynnyttyään uudistuu se jostakin pohjoisesta ilmansuunnasta. Sillä myrsky on suuri tuulipyörre. Tyynen paikan, myrskyn keskustan, ympäri kulkee tuuli kiehkurassa

vasemmalta oikealle, vastakkaiseen suuntaan kuin kellonviisarit. Myrskyn keskusta taasen muuttuu junan nopeudella. Sentähden voi myrsky niin äkkiä puhjeta ja yhtä nopeasti lakata.

Tuulispäämyrskyt tulevat meille Atlantin mereltä. Ne huomataan ensin Brittein saarilla ja Ranskassa. Silloin sähkötetään koko Eurooppaan niiden tulosta. Oppineet, jotka tutkivat ilmoja, voivat jotenkin tarkasti aavistaa, mitä tietä myrskyn keskus tulee kulkemaan maanosassamme. Jos he odottavat myrskyn maihin tulevaksi, niin sähkötetään varoitus satamiin ja silloin kohotetaan myrskymerkit. Siten voidaan välttää useita onnettomuuksia.

Tuulispäämyrskyt raivoavat kaikkina vuoden aikoina, mutta useimmiten syksyllä. Talvellakin tulevat ne usein, tuoden mukanaan lumipyryä tahi suvi-ilmaa. Ne tosin tekevät suurta vahinkoa, mutta ovat ne hyödyllisiäkin, sillä ne puhdistavat ilman ja tuovat mukanaan Atlantin meren lauhkeata ilmaa, joka tekee talvemme leudommiksi.

26. Jää ja lumi.

Puolen vuotta ovat järvemme jääkahleissa ja vainiomme valkeassa lumipuvussa. Kun syksyn pimeyttä seuraa se lempeä valo, joka lumipeitteestä nousee aina pilviin, silloin syksyn kolkkaus myös poistuu mielestämme. Kun jäävaippa on asettunut myrskyisille selille, panemme luistimet jalkaamme ja kiidämme kirkasta peilipintaa myöten ja jääpurret silloin lentävät kuin kotkat taivaanrantaa kohti. Me ylistämme jääsiltojamme, jotka lyhentävät matkamme, ja lumipeittoa, joka suojelee vainioitamme sydäntalven kauhealta pakkaselta. Ja kun lehdettömät puut ja vihreät havumetsät kimaltelevat huurrepuvussaan auringon valossa, on talvi monen mielestä paljoa kauniimpi kesää, jopa niin kaunis, ettei voi paratiisiaakaan kauniimmaksi ajatella.

Varmaankin ovat lumihutaaleet, jotka ovat pudonneet hihhallesi, herättäneet ihailuasi. Nuo pienet, konstikkaasti kootut kuusisäteiset tähdet, ne leijailevat niin keveästi pilvistä ja asettuvat, pehmeinä kuin untuvat, metsiin ja vainioille. Niin keräytyy niitä kerros kerrokselta, kunnes aidat,

katajapensaat ja kivet ovat tuon löyhän peiton kätöksä. Vähitellen puristuu lumijoukko kovemmaksi ja kun kevätaurinko keskipäivällä kykenee sulattamaan lumen pintaa, niin jäätyy se auringon laskettua hangeksi. Silloin on otollisin aika suksille. Mutta auringon voima kasvaa kasvamis-taan. Päivä päivältä painuu lumipeite huhtikuun auringon säteistä. Kivet, pensaat ja aidat ikäänkuin kasvavat siitä. Pian päivänpuoliset rinteet paljastuvat ja kevät tulee sini-vuokkoineen ja pajukissineen. Lumivesi solisee kevätpuroissa ja maa on veden vallassa.

Lumipeite on runsas, talven kokoama vesivarasto kasveille. Keväällä, kun ruohot ja kasvit kiirehtivät nousemaan talvinupuistaan maan kätöksä ja kun puilla ja pensilla on kiire tuoda herääville urvuilleen nesteitä vartalostaan, niin tarvitsevat ne runsasta kastelua. Niin nopeasti luonto ei pääsisi vihannaksi kuin se toukokuussa pääsee, jos lumipeitettä ei olisi.

Jää on järviemme suojana. Ainoastaan varsin matalat jäätyvät talvella pohjaan myöten. Kun vesi syksyllä kylmenee + 4:ään asteeseen, tulee se raskaimmilleen. Kun se sitten jäätymisaikaan pinnaltaan kylmenee vielä enemmän, tulee tämä kylmä vesi yhä keveämmäksi, eikä voi painua pohjaan. Se silloin jäätyy kokoonsullottujen jääneulasten muodostamaksi kuoreksi. Ainoastaan hitaasti kykenee jää kasvamaan paksuutta. Sillä pakkanen tunkeutuu vaikeasti jään läpi ja vesi pidättää itsepäisesti lämpöä, jonka se on kesällä saanut. Sentähden tapaa syvien järvien pohjalla kaiken talvea 4 ° lämpöistä vettä. Tässä tasaisessa talvilämmössä viihtyvät kalat hyvin.

Merivesi on suolaista. Mutta suolavesi tulee raskaammaksi kuta enemmän se kylmenee alle 0 °:takein. Mutta se ei jäädykään 0 °:ssa, kuten järvi-vesi. Sen sietää kylmetä parikin astetta alle 0:an ennenkuin kidemuodostus alkaa. Meren jääkiteet muodostuvat raskaassa vedessä vedenpinnan alla. Sieltä ne äkkiä sitten sukeltavat ylös. Koko veden pinta on harmaana jääsohjona ja aaltojen läikkeessä jäätyvät jääkiteet yhteen suuremmiksi aloiksi, kunnes kaikki on yhdistettynä kirkkaaksi kanneksi. Meri jäätyy myöhemmin kuin järvet, syystä että sen vesi tarvitsee enemmän kylmetä muuttuakseen jääksi.

Koskissa ja virroissa, missä vesi on vilkkaammassa liikkeessä, muodostuu rannoille ja kiville pohjajäätä. Koski silloin kohisee ikäänkuin marmorivuoteessa. Yhä korkeammaksi kasvaa jää ja muodostaa kummallisia muotoja. Kun kevät tulee ja joki paisuu kevätvesistä, niin väylän jääpeite murtuu ja jäälautat ajelehtivat koskeen. Siellä ne kasautuvat, murskautuvat ja kohoutuvat pohjajään aavemuodostuksia vastaan. Siitä syntyy jättiläisottelu. Yhä tiiviimmästi kasautuvat ajojään joukot. Ne sulkevat joen. Sen vesi nousee yhä korkeammalle ja paisuu rantaniittyjen yli. Vihdoin kokoa se kaiken voimansa. Kuvaamattomalla räiskeellä ja ryskinällä murtuu sulkua ja vesijoukot syöksyvät vapautettuina koskesta alas, kantaen hyppelevät jääkappaleet voitokkailta aalloillaan.

Usein talvella, kun pakkanen kovenee, kuulee selältä ikäänkuin kiväärein pauketta. Se tulee jäädästä. Kun se kylmenee, kutistuu se, ja silloin täytyy sen halkeilla. Halkeamaan nousee vettä, joka jäätyy siinä. Siten halkeama korjautuu. Mutta kun vesi jäätyy jääksi, laajentuu se vastustamattomalla voimalla. Halkeama laajentuu, jääkentät työntyvät toisistaan ja puristuvat rannoille. Tämä tapahtuu sellaisella voimalla, että mahtavat kivilohkareet työntyvät vedestä rantapenkereille ja vahvat kivilaiturit vahingoittuvat. Siksi näkee moniaalla rantajään murskautuneen lohkareiksi, jotka ovat latoutuneina rantakallioita vasten.

Koska vesi jäätyessään vastustamattomasti laajentuu, voi se kallioitakin louhia. Kevättalvella tunkeutuu lumivesi vuoren pieniin rakoihin. Kun yö tulee, jäätyy se siellä ja raot laajentuvat. Vuori halkeilee kulmikkaiksi lohkareiksi. On vaikea maassamme löytää yhtäkään kalliota, joka ei ole halkeillut. Ja Lapin tunturit ovat täynnä kiviraunioita, jotka pakkanen on murtautunut kiinteästä vuoresta. Lohkareilla on vuorossaan sama kohtalo; ne rapautuvat soraksi ja hiekaksi. Siten murskailee jää kallion pinnan ja peittää sen maakerroksella, jossa lopulta kasvit pääsevät juurtumaan. Lumi ja jää valmistavat köyhän maamme elävien olentojen asuma- paikaksi.

27. Pohjois-Savo.

Kun matkustaja tulee Kuopioon katsellakseen Pohjois-Savoa, rientää hän Puijonmäelle, joka suojaa kaupunkia pohjoistuulilta. Siellä ylhäällä on hän 150 metriä Kallavettä korkeammalla ja nauttii erinomaisen laajasta ja vaihtelevasta näköalasta. Puijo on melkein veden ympäröimä; sillä mäki on niemekkeellä, joka jakaa Kallaveden kahteen selkään. Mäen juurella on kaupunki tuomiokirkkoineen ja muhkeine kuvernöörintaloineen. Sen satamassa on vilkasta elämää, sillä siellä yhtyvät kaikki neljä Pohjois-Savon laivareittiä. Suuret ja pienet laivat kiitävät yli kaikkein selkain ja häviävät salmiin matkallaan Lappeenrantaan ja Viipuriin, Iisalmeen, Heinävedelle ja Nilsijään. Rautatielinja osaltaan on lisäämässä tuon sievän kaupungin vilkkautta.

Mutta jos kaupungista kohottaa katseensa, niin liittää se äärettömiin yli satain saarten kaukana siintäville järville: Suvasvedelle, Juurusvedelle ja Ruokovedelle sekä niille mahtaville kukkuloille, jotka joka puolella kohoavat taivaanrannassa. Sinisiltä siintävät kaukaisimmat, kaskisavuihin haihtuvat. Metsä peittää kukkuloitten rinteet, mutta laet niissä ovat kellertäviä peltoja, ja silmä eroittaa siellä taloja ja yksinäisiä käen kukkumapuita. Sellainen mäki on Vaajasalo ja vierellä on Toivala, jossa Sandels niin urhokkaasti pysähytti venäläiset voittokulussaan. Ei kukaan voi luetella kaikkia niitä uhkeita kukkuloita, jotka luovat totisuutta näköalaan. Toivalan luona kohoaa Uuhmäki. Vähä loitompana häämöttää jyrkkä Pisanvuori Nilsijässä. Pohjoisessa taasen on kukkuloita vierekkäin kuin jähmettyneitä myrskyaaltoja aina tuohon 70 kilometrin päässä olevaan Pölönmäkeen asti. Lännessä ja lounaassa on niemekkeitten, saarien, lahtien, salmien ja pienten järvien muodostama sokkelokäytävä, aivan eksyttävä ja ihastuttava. Ja tuolla alhaalla ovat talot sirotettuina niin sievästi mehevien niittyjensä ja kellertävien peltojensa keskeen. Ja tämän seudun takana kohoavat taasen nuo totiset maanselänteet metsävaippoineen ja kullatuine huippuineen. Siellä Vehmasmäki, siellä Vaarumäki, siellä Honkamäki ja monet muut, ja kaukaisuudessa siintävät sumun keskessä Rautalammin mäet.

Pohjois-Savo on kukoistava tienoo, jossa maamiehen ahkeruus on saanut toimeen hyvinvointia. Hyviä maanteitä on maakunnan joka suuntaan. Vahvat savolaishevokset vetävät uupumatta raskaita voi- ja takkirautakuormia Kuopioon. Ja vielä suurempi on tuonti monilla pienillä höyrylaivoilla. Talviseen aikaan käydään melkoista kauppaa metsälinnuilla.

Tämä seikka panee muistamaan, että Pohjois-Savo on vielä verrattain uutta asutusta. 17-sataluvun keskipaikoilla ei vielä mikään maantie johtanut sinne. Varkauden ja Kuopion kirkon välillä täytyi matkustajan kulkea vuoroin ratsain, vuoroin venekyydillä. Kuopion kaupunkia ei silloin vielä ollut. Kaikki oli vielä silloin sydänmaata, jossa nuo harvat asukkaat polttivat kaskiaan melkein missä tahtoivat. Sellaisia lehmä- ja lammaskarjoja kuin laitumilla nyt liikkuu ei silloin ollut nähtävissä. Mutta tervanpolttoa harjoitettiin suuressa määrin, ja metsästys sekä kalastus olivat yhtä tärkeitä elinkeinohaaroja kuin maanviljelyskin. Hirvenhiihto oli silloin aivan tavallista huvia Pohjois-Savossa. Peuroja tuli talviseen aikaan suurissa parvissa Lapista Korholan laajan sydänmaan läpi ja levisi järville. Niiden joukossa oli porojakin, joilla oli merkit korvissa ja malmikulkuset kaulassa. Karhuja oli enemmän kuin mitä toivottiin, kertoo vanha kirjailija. Ahmoja pyydettiin loukuilla. Oravia ammuttiin teräsrousilla. Jäniksiä pyydettiin joukottain loukuilla ja langoilla. Ilvekset, sudet, ketut, saukot ja näädat saivat antaa nahkansa metsämiehelle. Joutsenet ja villihanhet pesivät saarilla, viimeksimainitut tekivät suurta vahinkoa ohrapelloilla rantamilla. Metsästäjät käyttivät enimmäkseen keihästä ja joustia. Kaikki tämä on paljon muuttunut puolessatoista sadassa vuodessa.

28. Vertailuja hämäläisen ja karjalaisen välillä.

Oppineet sanovat, että noin 700 vuotta j. Kr. synt. suomalaiset heimot vaelsivat maahan. Niiden nykyisissä jälkeläisissä voidaan erottaa kaksi päätyyppiä, joita on kutsuttu hämäläiseksi ja karjalaiseksi tyypiksi. Edellisen ala on Häme ja luultavasti myös Savo, jälkimäisen taasen suurin osa Karjalaa.

Hämäläisellä, joka on hartiakas ja tanakka, on karkeat jäsenet. Pää on suuri, leveä ja usein jotenkin kulmikas. Nenä on pieni, suu leveä, pienet, harmaansiniset silmät vilkkuvat puoleksi ummistettujen luomien välistä. Pehmeä suora tukka on vaalea, usein pellavankarvainen, lapsilla tavallisesti keltaisenvalkoa, mutta tummenee ikää myöten.

Hämäläinen.

Karjalainen on solakampi ja pitempi, hänen päänsä on pieni, suu kohtalainen ja nenä pitkä, suora ja terävä. Silmät tummanharmaansiniset, harvoin vinot. Tukka on tavallisesti ruskea, usein kähärä.

Myöskin sielullisten ominaisuuksiensa puolesta on hämäläisellä 'omituisuuksia, jotka eroittavat hänet karjalaisveljestään. Hän on totinen, miehevä, umpimielinen ja vähäpuheinen.

Ja niinkuin hän on hidas ja kömpelö ruumiinliikkeissään, on hän myös hidas-ajatuksinen. Elämän vaihtelut häiritsevät harvoin hänen tyyneyttään ja tasamielisyyttään. Hän tyytyy vähään ja kestää vaikeita kärsimyksiä ihmeteltävällä miehuudella. Vaikka hidas, on hän erinomaisen uutera työssä. Itsepäisyydessään hän ei hellitä niin kauvan kuin hän näkee jotain mahdollisuutta jatkamiseen. (Saarijärven

Karjalaiset.

Paavo.) Luonnostaan luulevainen, on hämäläinen pitkävihainen ja välistä kostonhimoinen, mutta uskollinen ystäville sekä vierasvarainen, jos hän saa kokea oikeata kohtelua. Ollen itsepäinen ja ujo, hän harvoin näyttää tunteitaan. Hän ei myöskään ole musikaalinen, harvoin vaan kuulee hänen laulavan.

Karjalainen sitävastoin on reippaampi, vilkkaampi ja toimeliaampi, on puheliaampi ja iloisempi, taipuvaisempi uusiin yrityksiin, mutta vähemmän sitkeä ja kestävä työssä.

Ollen ystävällinen ja kohtelias, liikkuu hän vapaammin ja miellyttävämmin ja tekee siten hyvän vaikutuksen. Karjalainen ei ole paljaastaan maanviljelijä, vaan rakastaa myöskin kauppaliikettä. Sukkelalla hevosellaan, nelipyöräisillä kärryillään matkustaa hän markkinoista markkinoille, usein Pietariin asti. Ollen iloinen luonteeltaan, rakastaa hän laulua ja soitantoa. Karjala on suomalaisen kansanlaulun koti.

29. Honkain taistelu.

Oletko metsän tyyneydessä kävellessäsi huomannut sitä elämää, jota siellä eletään ja sitä taistelua, jota siellä käydään?

Juhlallisina seisovat hongat. Myrsky vinkuu niiden latvoissa, mutta metsässä vallitsee tyyneys. Se tyyneys ja hartaus valtaa vaeltajan mielen.

Mutta metsän tyyneys ei ole lepoa. Lakkaamatta metsä työskentelee; lakkaamata siellä leppymättömät voimat toisiaan vastaan taistelevat. Siitä hetkestä, kuin männyntaimi siemenestä nousee, joutuu se taistelun keskelle. Ruoho ja kanerva tahtovat sen tukehuttaa. Halla uhkaa vahingoittaa sitä. Jos se neljän, viiden vuoden kuluessa on ollut voitollinen kanervaa vastaan, niin mäntyneulapistiäisen toukka käypi sen kimppuun ja syöpi sen neulaset. Jos se on senkin vaaran välttänyt, niin se ripeästi kasvaa korkeutta noin 30 senttim. vuodessa ja levittää yhä oksiaan. Nyt syntyy nuorten männytyjen kesken taistelu tilasta ja valosta. Väkevämmät tukehuttavat kivuloiset ja heikot. Tämä taistelu kestää kauvan. Kymmen- ja kaksikymmenvuotiset männyt seisovat usein niin yhteensullottuina, että kaikki kasvullisuus niiden juurella kuolee valon puutteesta ja maahan pudonneista neulasista. Mutta sadan vuoden päästä, jolloin ne ovat tulleet täysikasvuiksi, seisovat ne niin harvassa, että päivän valo tunkeutuu niiden välitse maahan ja siellä herättää eloon sammalpeitteen sekä puolukka- ja kanervakasvullisuuden.

Tässä pitkässä taistelussa on tappiolle joutuminen aina heikompain puitten osana. Ne ovat enemmän kuin nuo terveet ja vahvat vihollisten ahdistamia. Sienet käyvät niiden neulasten ja kerkkien kimppuun. Yli neljäsataa hyönteistä

toukkineen on mäntyjen vahingoittajia. Kaarnakuoriainen panee munansa riviin kaarnan alle. Munista lähtevät toukat syövät itsellensä käytäviä kahden puolen, kunnes muuttuvat koteloiksi. Puupistiäisen toukka hävittää nuorten vesain ytimen. Useitten perhosten toukat syövät neulaset. Siinä työssä nähdään kehrääjiä, mittaria, kiitäjiä, ja tuhoa tuottavan mäntykehrääjän kirjava toukka välistä kesässä hävittää kokonaisen metsän. Onneksi on kuitenkin näillä tuhoojilla vihollisensa. Loispistiäiset panevat muniaan näiden vahingollisten toukkien ruumiiseen ja pian lähtee joukottain pistiäistoukkia noista syödyistä perhostoukista, joista nyt on vaan kuori jälellä. Tikat uutterasti nakuttaen ahdistavat kuoren alla hävittäviä kaarnakuoriaisten toukkia. Muurahaisetkin ovat männyn tehokkaita liittolaisia vihollisia vastaan. Nopeasti rikkinakertelevat ne tuulenkaatamia lahoavia puita ja kantoja ja muuttavat ne mullaksi. Sen kautta häviävät vahingollisten hyönteisten parhaat pesäpaikat.

Vihollisia on puilla myöskin jäniksissä, jotka nakertavat kuorta ja valmistavat hyönteisille tietä rungon meheviin osiin, ja oravissa, jotka syövät siemeniä. Näillä vihollisilla on taasen ahdistajansa haukoissa ja pöllöissä.

Siten käydään mäntymetsässä myötäistä taistelua. Kun talvi tulee ja hyönteiset ovat horroksissa tahi koteroina, silloin taas lumi on uhkaamassa heikkoja mäntyjä. Usein kasahtuu niin paljon lunta lehtiin, että oksat katkeilevat, taikka että puut notkistuvat maata vasten ja murtuvat.

Siten tapahtuu hidas, mutta varma valikoiminen, niin että vanha petäjämettä on paljaita harvassa kasvavia, voimakkaita mastohonkia, joiden päivänpaisteisessa suojassa uusi suku pääsee nousemaan. Muurahaisten ja hyönteisten valmistamassa mullassa, jota vähitellen on kankaalle kertynyt, voivat nyt kuusetkin, eivät yksin vaan männyn, itää. Kuusi on petäjän voittaja. Kuusi sietää enemmän varjoa kuin mänty. Kuusi kasvaa nopeammasti pituutta, varjostaa nuoret männyn taimet ja tappaa ne. Sen runko ja oksat tunkevat männyn lehvän lävitse, ja tämä kuihtuu kuusen syleilyyn. Kun kuusi voi tulla mäntyä korkeammaksi, täytyy lopulta voimakkaimpain honkienkin taistelussa jäädä tappiolle. Se on mäntymetsän historian loppu. Mutta uusia

mäntymetsiä nousee myötäänsä kaskimaille ja kulovalkean hävittämille aloille. Ja monet kankaat ovat niin kuivia, ettei kuusi pysty niihin milloinkaan kotiutumaan.

30. Punkaharju.

Joka tahtoo ihailla järvirikkaan maamme kesä-ihannutta, älköön laimiinlyökö matkaa paljon kiitetylle Punka-

Punkaharju.

harjulle. Mukavimmin sinne pääsee Savonlinnasta, josta sinne on kahden ja puolen tunnin laivamatka, tahi kolmen tunnin matka maantietä. Punkaharju, Kerimäen pitäjässä, on seitsemää kilometriä pitkä, erinomaisen kaita vierinkiviharju. Se kulkee luoteesta kaakkoon ja sitä reunustavat Puruvesi ja Väistönselkä. Harjanne on Laukansaaresta lähtevä haara.

Tämän harjanteen selkää myöten kulkee maantie Savonlinnasta, tarjoten tasaisen ja kauniin kävelytien pitkin saarta. Näköalat tältä maantieltä, ne ne Punkaharjun tekevät kuuluisimmaksi ja tunnetuimmaksi vaelluspaikaksi huvimatkailijalle Suomessa. Korkealta harjanteelta, jonka äkkijyrkät rinteet petäjiä kasvavat, näet joukon ihastuttavimpia järvimaisemia. Milloin pilkistää harjanteen leveimmillä paikoilla honkain välitse syvänteistä pieniä lammikoita, milloin astuu eteesi tauluja laajasta Puruvedestä, milloin taas keksii katseesi viljeltyjä vainioita Laukansaaren kylän ympärillä. Kaunein näköala on n. s. Runebergin kummulta, joka on vähän yli puolen kilometrin päässä laivalaiturin luona olevasta ravintolasta. Pohjoispuoli metsää, joka kauvan on ollut kruununpuistona, on hyvin hoidettu, jota vastoin toisessa puolessa on surulliset jäljet talonpoikain kaskeamisesta.

Nyt on Punkaharju rauhallisten matkailijain kokouspaikkana, mutta muinoin kulki siitä useinkin sotajoukkoja. Muistoina 1788 vuoden sodasta ovat jäännökset rintavarustuksista ja valleista, joita vielä on saaren kapeimmalla kohdalla. Tänne oli asetettu pienempi ruotsalainen osasto Savonlinnaa piiritettäessä.

Matkailijavirta Punkaharjulle ja sieltä pois käypi pitkin Saimaan vesiä, joiden ihanuudesta seuraavan sivun kuva antaa jonkinmoista käsitystä.

31. Vuoksi ja Imatra.

Ne mahtavat vesijoukot, jotka tuhansista järvistä ovat Saimaaseen keräytyneet, pääsevät Vuoksen kautta Laatokkaan. Tämä uljas, vaahtoava virta, joka ei kumminkaan ole enempää kuin noin 200 kilom. pitkä, alkaa Saimaan kaakkoisimmasta osasta, jossa vesi Vuoksenniskan kautta murtaa itselleen tien Salpausselän läpi. Täältä voi junalla kulkea pitkin väylän itärantaa Imatran asemalle, mutta jos läheltä tahtoo katsella virran pyörteitä, niin on parasta kulkea jalkaisin vastapäätä olevata maantietä myöten. Tulemme silloin Tainionkoskessa olevan suuren puuhiomon ja sähkötehtaan ohi Siitolan kievariin. Tällä kohdalla virta leikkaa Lappenrannasta tulevan

ympäröimä Vallinkoski on niistä merkillisin. Jääsken kirkolla olevan suuren sillan alapuolella laajenee Vuoksi tuntuvasti, ja Antrean rautatiensillan eteläpuolelta voipi höyrylaivalla matkustaa pitkin pitkää selkään ja salmien jaksoa. Kiviniemen läheisyydessä jakautuu Vuoksi kahteen haaraan, joista vähävetisempi laskee Käkisalmen luona; ja toinen kulkee itää kohti Laatokkaan. Vuoksen kymmenen kilometrin pituista väylää, Suvannosta Laatokkaan, sanotaan Taipaleeksi. Sekä siellä että Kiviniemen luona pyydetään rysillä suuret paljoudet lohia. Valtio omistaa lohenpyyntioikeuden, mutta on vuokrannut sen yksityisille henkilöille.

32. Saimaan kanava.

Jo 400 vuotta takaperin heräsi ajatus Saimaan yhdistämisestä Suomenvedenpohjaan. Viipurin ja Savonlinnan linnanpäällikkö Eerikki Tuurenpoika Bjelke teki sellaisen esityksen. Varmuudella ei tiedetä, alettiinko todella kaivamistyötä, niinkuin ei myöskään tiedetä, ovatko ne kanavan jäljet, jotka ovat olemassa Lauritsalan länsipuolella, Pontus de la Gardien päivästä; tämän päällikön mukaan niitä kuitenkin kutsutaan Pontuksen kanavaksi. On uskottavampaa, että mainitut jäljet ovat Kaarle IX:n ajoilta. Vuonna 1607 käski nimittäin kuningas amiraali Pentti Juustenia kaivattamaan kanavan Juustilasta Lappveteen. Mutta jo kahden vuoden päästä lakkasi työ.

Vasta vuonna 1845 alkoi työ täydellä todella ja päätettiin v. 1856. Saimaan kanava oli valmis. Yli 12 milj. markkaa oli se maksanut, mutta olipa siitä lähtevä hyötykin suuri, sisämaa kun vihdoinkin saatiin liitetyksi mereen.

Kanava, joka alkaa luonnon kauniista Lauritsalasta Saimaan rannalla, lähtee siitä kaakkoiseen suuntaan Suomenvedenpohjan perukkaan. Sen 60:sta kilometristä on 32 kilometriä kaivettua tahi kallion läpi porattua, jäännöksen muodostavat luonnolliset järvet. Kun Saimaan pinta on 76 metriä Suomenlahden pintaa korkeammalla, on pitänyt rakentaa useita sulkua. Ylös ja alas näitä 28 vesiporasta kulkee vuosittain yli 5,000 alusta. Nämä eivät

kuitenkaan saata olla kovin suuria, sillä kanavan leveys on ainoastaan 12 metriä ja syvyys 2,7 metriä.

Syystä on paljon ylistetty matkaa päiväpaisteisena kesäpäivänä Saimaan kanavaa pitkin ja tuhannet ovat ne ihmiset, jotka vuosittain sen matkan tekevät. Sieviä huviloita hämmöttää tuuheitten puitten välitse ja sulkujen muuratut penkereet tarjoavat mukavia kävelypaikkoja. Mielihyvällä kat-

Saimaan kanavasta.

selee ihastuttavan kauniita pikku maisemia ja lausuu ihmetelynsä siitä järjestyksestä, joka kaikkialla vallitsee. Kesäisin ovat kanava ja sen ympäristöt myötäänsä juhlapuvussa, mutta talvisin on kaikki lumen ja jään peittämää. Talvi meillä on pitkä ja ankara. Ainoastaan 180 päivää vuodesta on keskimäärin liike kanavaa myöten voimassa.

33. Viipuri.

Muinaisina aikoina pidettiin Viipurin lahtea Suomenlahden perukkana. Vielä sanotaan sen sisintä sopukkaa Suomenvedenpohjaksi. Sieltä on lyhyin maamatka Saimaan vesiin ja Vuokseen, joka johtaa Laatokkaan. Tänne matkustivat jo keskiajan alulla ruotsalaiset, tanskalaiset ja saksalaiset laivurit, vaihtaakseen karjalaisten satamassa turkiksia suolaan ja kankaihin. Ja täältä rajut karjalaiset lähtivät hävitysretkille läntiseen Suomeen. Pitääkseen karjalaiset kurissa ja pakottaakseen heitä kristinuskoon rakensivat ruotsalaiset v. 1293 linnan, jonka kutsuivat nimellä Viipuri (pyhä linna) kalliosaarelle Suomenvedenpohjaan. Vanha linna seisoo siellä vielä totisine kivimuurineen ja uhkaavine tornineen.

Linnan ympärille kasvoi kaupunki, joka sai saman nimen. Siitä tuli vilkasliikkeinen kauppakaupunki. Sinne asetui karjalaisia ja ruotsalaisia, mutta lisäksi vielä paljon venäläisiä, tanskalaisia ja saksalaisia kauppiaita. Pian sai linna muuta tehtävätä kuin karjalaisten kurissa pitämistä. Niistä tuli hyviä katolilaisia, ja mustainveljesten sekä harmaaveljesten munkkikunnat rakensivat luostareita kaupunkiin. Mutta Nowgorodin tasavallan asukkaat eivät kärsineet tätä kukoistavaa ruotsalaista kauppakaupunkia. He tekivät hyökkäyksen toisensa perästä linnaa vastaan. Oli pakko varustaa kaupunki vahvoilla muureilla ja torneilla. Muurien sisällä tuli kaupungille ahdas. Rakennukset sullottiin niin lähekkäin, että kadut olivat vaan mutkikkaita rännikatuja. Mutta kauppaliiike kasvoi yhä, kuta enemmän sivistys sai jalansijaa Savossa ja Karjalassa. Metsän elävään turkisten sijasta oli Viipurilla pian tarjottavana muukalaiselle tervaa ja lautoja.

Mutta venäläisten hyökkäykset eivät lakanneet. Venäjä kasvoi Ruotsia mahtavammaksi valtakunnaksi. Ja v. 1710 valloitti se Viipurin peräyttämättä milloinkaan enää joukkojaan. Kaupungille tuli raskas aika. Savon kauppa lakkasi. Useita perheitä muutti pois. Kaupungin itämuuri revittiin, ainoastaan yksi torni siitä on jälellä, pyöreä torni kauppatorilla. Tuomiokirkko tehtiin tykkiväestön makasiiniksi. Suuria kasarmeja rakennettiin ja keskelle kaupungin uutta, suurta raatihuoneentoria rakennettiin venäläinen kirkko. Uusia

vallituksia perustettiin länsipuolelle Pyhän Annan esikaupungin ympäri kaupungin puolustukseksi ruotsalaisia vastaan.

Mutta uusi onnen aika alkoi vanhalle kaupungille, kun hyvä hallitsijamme Aleksanteri I:nen palautti Suomelle Viipurin läänin. Silloin saattoi kauppa taas ruveta kukoistamaan. Viipuri on nyt Suomen etevimpiä kaupunkeja. Saimaan kanavaa myöten kuljetetaan äärettömät paljoudet lankkuja ja lautoja kaupungin ulkosatamaan, Uuraaseen, jossa ne lastataan satoihin laivoihin läntiseen Eurooppaan vietäviksi. Junat kuljettavat joka päivä virtanaan ruokatavaroita, puita, halkoja, paperia, kankaita, rautatavaroita ja nahkaa Venäjälle, ja vastakkaiseen suuntaan Pietarista Suomeen jauhoja, kankaita, polttoöljyä, sokeria, tupakkaa ja turkiksia. Meritse tuottavat Viipurin kauppiaat paljon suolaa, jauhoja ja siirtomaan-tavaroita Savon ja Karjalan tarpeeksi.

Vanhan Viipurin ympäri on syntynyt paljon esikaupunkeja: Papula, Pietarin esikaupunki ja Pantisarlahi idässä, Hiekka ja Saunalahti pohjoisessa ja Viipurin esikaupunki lännessä. Papulan vuorelta näkee kaupungin ja esikaupungit lukuisine tornineen, niinkuin kartalla, luikertelevien vesien ja niiden sievien saarien ympärillä. Vanhat linnoitukset on hyljätty ja osaksi hajoitettu. Mutta uusi kehä uhkaavia vallituksia ympäröi kaupunkia pitemmän matkan päässä aina Uuraaseen asti, ja melkoinen venäläinen sotilasjoukko on sijoitettu kaupunkiin. Lukuisat huvilat reunustavat rantoja. Niihin tulee kesä-asukkaita Venäjältä. Kuten muinoin on Viipurilla vieläkin kirjava väestö. Itä ja länsi, etelä ja pohjola kohtaavat toisensa täällä. Venäjän ja Ruotsin, Saksan ja Suomen kielet kajahtelevat kaikessa elämässä. Mutta kolme neljänneestä väestöstä puhuu suomea.

34. Laatokka.

Laatokka on järvi, suolaton, mutta suuri kuin meri. Kun seisoo sen rannalla ja katselee ulapalle, ei voi nähdä vastaista rantaa. Vettä, paljasta vettä, niin pitkältä kuin silmä kantaa. Tämä mahtava järvi on 208 kilometriä pitkä ja 126 kilometriä leveä. Sen pinta-ala on siis Uudenmaanalääniä melkoista suurempi.

Monet järvet purkavat vetensä Laatokkaan. Venäjän puolelta yhdistävät Syvärin ja Olhavan joet Laatokan Äänis- ja Ilmajärveen. Suomen puolelta taas laskevat siihen Vuoksi Saimaasta ja Jänisjoki Jänisjärvestä. Veden korkeussuhteet tässä suuressa järvessä vaihtelevat melkoisesti. Keskimäärin on sen pinta 5 metriä Suomenlahden pintaa korkeammalla. Mutta jäiden ja lumen sulattua nousee se touko- ja kesäkuussa melkoisesti. Ilma pysyy tähän vuoden aikaan jotenkin kylmänä. Matkustaja, joka juhannuksen aikaan matkustaa Laatokalla, saapi kovasti palella, jos hänen vaatetuksensa on sovitettu maaolojen mukaan. Vesi järven pohjoisosassa ei lyhyen kesän aikana pääse syvemmältä lämpiämään, sillä pohja on siellä 50—60 sylen syvällä. Järven syvin osa on Valamosta Sortavalaan ja Käkisalmeen päin.

Myöskin rantojen luonnosta voipi päättää syvyyssuhteita niiden edustalla. Etelärannikko on matalata ja metsätöntä. Se on enimmäkseen hiekansekaista¹ savea, täynnä suurempia ja pienempiä vierinkiviä. Lännempänä, Suomen rajan seudussa, saapi maisema toisen luonteen. Ja Suvannon ympärillä tavataan metsäisiä hiekkaharjuja ja pohjoisempana, Hiitolan takana, esiintyy graniittia. Kurkijoen seuduissa on vuoroin vuoria ja syviä laaksoja, kauniita saaria ja salmia sekä syvälle tunkeutuvia kapeita lahdekkeita, honkametsää kasvavien rantojen välissä.

Mainittavain paikkakuntain joukossa Suomen puoleisalla Laatokan rannalla ovat Käkisalmi, pieni, vähäpätöinen puurakennuksinen kaupunki, Kurkijoen pitäjän kauniilla paikalla sijaitseva kirkonkylä maanviljelysopistoineen ja ko-meine kirkkoineen, sekä tuo sievä Sortavala, jolla on rautatieyhteys Viipurin ja Joensuun kanssa. Sortavalasta saattaa kolmessa tunnissa höyrylaivalla päästä Pitkäänrantaan Impilahden luonnon ihanassa pitäjässä. Käynti siellä palkitsee hyvin vaivan, sillä vaskikaivokset, maasuunit ja lasitehdas kannattavat katsomista. Vaskilaitos, perustettu v. 1832, tuottaa vaskea sekä jonkun määrän tinaa ja hopeata. Aina 120 metrin syvyydestä on malmia tuotu ja äärimäiset kaivoskäv-tävät ovat kolmen kilometrin välimatkoilla toisistaan.

Pitkästärannasta voipi matkaa pitkittää Valamoon, joka on enin käytyjä paikkoja Suomessa. Sinne tulee vuosittain sekä turisteja tuhansittain ihailemaan sen ihanata luontoa

että myöskin venäläisiä pyhiinvaeltajia tuhansittain rukoilemaan tämän kreikkalaiskatolisen luostarin kirkoissa.

Valamon saariryhmä kohoaa jyrkkänä järvestä. Pääsaaren läheltä on löydetty 200 metriä syvä paikka. Tällä niinkuin kaikilla 40:llä ympäröivällä saarella on jyrkät rannat. Vanha metsä on huolellisesti hoidettu, ja hyvin ylläpidetyt polut ja tiet todistavat monien ahkerain käsien työtä. Luostarin vainiot ja sen suuri puutarha muistuttavat vanhaa sivistystä.

Lounaaseen päin Valamosta on toinen pienempi luostari, Konevitsan saarella. Taru kertoo, että ensimmäiset sinne muuttaneet hurskaat veljet tapasivat siellä pahan hengen, jolla oli asuntonsa suuressa kivessä. Rukoustensa kautta häiritsivät he paholaista niin, että hänen täytyi muuttaa sieltä pois. Päästäkseen mantereelle rakensi hän sen hiekkasärkän, joka saaresta lähtee länteen päin. Hän kyllästyi kuitenkin työhönsä, istuutui myllynkivelle ja purjehti Suomen puolelle. Sitä paikkaa, jossa paholainen astui maihin, sanotaan sentähden Sortanlahdeksi, (tschort = piru) pirunlahdeksi.

Tämä paikka on nykyisin Laatokan tärkeimpiä satamapaikkoja ja siihen poikkeavat kaikki höyrylaivat, jotka kulkevat Sortavalan ja Pietarin väliä.

35. Synkän korven sydämeen.

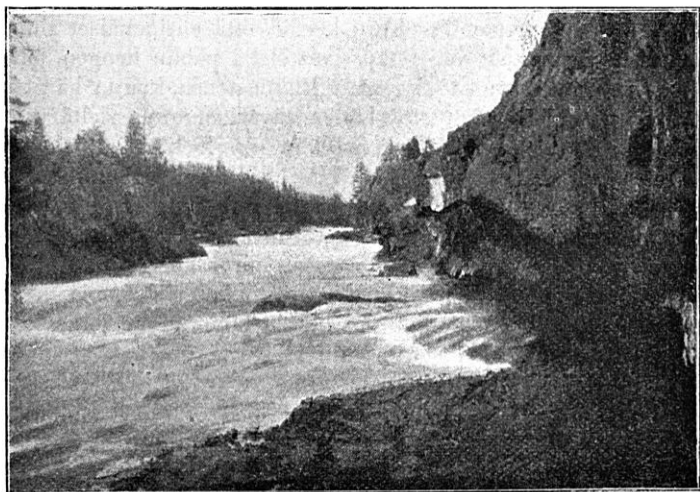
Talot ovat harvenemistaan harvenneet, taipaleet tulleet pitemmiksi, maat karummiksi ja eräs autio mökki suuren metsäkosken rannalla on viimeinen asumus Suomen puolella. Istuudumme siihen hetkeksi levähtämään nakkautuaksemme sitten tuolle pari peninkulmaiselle sydänmaan taipaleelle, joka vie ensimmäiseen karjalaiseen kylään rajan takana.

Kosken vasen ranta on jyrkkää vaaran rinnettä, joka kasvaa tuuheata havu- ja lehtimetsää veden rajaan saakka. Oikea ranta on alavampaa maata ja siinä se on tuo autio mökki.

Sen turvekattoinen tupa on jo maahan kueleistumaisillaan. Ikkunat ovat alkujaan olleet luukkuja. Viimeksi on kuitenkin käytetty pieniä lasiruutuja, vaikka ne nyt ovat rikki useimmat. Rikki on kattokin kiukaan tapaan tehdyn uunin kohdalta. Lattia on niin hatara ja laho, että sen raot ja rei-

jät kasvavat heiniä, jotka tunkevat seinän ja penkin väliin. Ne hyötyvät täällä niin hyvin, että horsman varret pistävät ikkunasta pihalle kukkimaan.

Vähän matkaa tuvasta on sauna. Se on niin pieni, että sitä luulisi kääpiöiden rakentamaksi. Ennen vanhaan on se kuitenkin ollut asuinhuoneenakin, kun mäkikyläin asukkaat rakensivat sen itselleen sateensuojaksi kalastusretkillään. Saman kokoinen on navettakin, pirtistä vähän matkaa pihaan päin. Niitä tuskin näkyy kumpaakaan heinikon sisästä, joka

Pamilon koski Enossa.

pihamaassa ja kesannoksi jääneessä pellon tilkareessa on kasvanut miehen korkuiseksi. Vaikka se on tuo hyötyvä heinikko aidattomassa ulkometsässä, eivät sitä ole käyneet elukat sotkemassa. Sillä tänne saakka soiden ja rämeiden taaksi eivät ole ulottuneet niiden retket. Tässä ei näy, ei kuulu muuta kuin tuo suuri jyrkkä sydänmaan koski, joka voisi monet myllyt pyörittää ja panna käymään monetkin tehtaات, mutta joka nyt yksikseen kohisee äänettömän ympäristönsä iloksi ja omiksi huvikseen, kenenkään häiritsemättä, nuoleksii kivisiä rantojaan niinkuin metsäkissa käpäliään.

Lähdemme liikkeelle istuttuamme siinä melkein mitään virkkamatta kuplailevan, mustavetisen suvannon partaalla.

Ja muutaman askeleen otettuamme olemme jo rajalla.

Ei se ainakaan *tältä kohdalta* ole vielä umpeen mennyt. Se on vasta auvaistu, on laaja kuin pellon sarka ja näyttää olevan pitkäkin, niin että on sitä ilo silmäillä.

Astumme sen yli ja olemme tulleet Suomesta Venäjän puolelle. Tähän asti toi leveä tie, notkoissa oli poikkitelaiset puut ja purojen yli oli tehty kantavat sillat. Tästä alkaa kaitainen karjan ura, joka melkein näkymättömänä luikertaa sakeaan näreikköön ja jonka ainoastaan oppaan avulla löydämme. Ja kun saavumme ensimmäiselle suolle, niin vie siitä yli vaan kaksi kaitaista ja hienoa pitkospuuta, jotka jalan alla uppoavat syvälle ruskeaan suomutaan.

Mutta suon keskessä on saareke ja siihen me hetkeksi seisotumme hiukan kovemmalle maalle.

Semmoinen synkän korven suo!

Ei se vielä *tältä kohdalta* ole kovin pitkä poikki mennä. Kaitaisena salmekkeena se on siinä kahden hiekkaharjanteen välissä. Mutta tuolla etäämpänä näyttää se aukenevan suuri-kin suoseliksi, joissa vaan siintää toinen ranta. Leveten ja kaveten ja pitkin ilmoja mennessä jatkunee se kuinka kauvas jatkuneeka — Jäämeren ranteille saakka. Ja vanhan vesistön pohjahan se liekin, vaikka se aikojen aikain kuluessa on vähitellen uupunut ja nukkunut ja lakannut lainehtimasta. Ja nukkuessa on sen silmille sitten kasvanut sammalinen peite, joka yhäkin vielä paksunemistaan paksunee ja jonka alla sen elämä yhä sikeämpään uneen vaipuu.

Sentähdenkö se tuntunee niin salaperäiseltä tämä seutu? Ja kuka liekään mitannut sen silmäkkeiden syvyyden ja kuka sen pohjan koetellut? Kuka tietää, mitä siellä tuon liikkumattoman pinnan alla piilee ja mitä aarteita se kätkee tämä »kuollut meri!» Sillä niin pian kuin siihen juurtunut petäjä on puuksi pääsemäisillään, horjahuttaa se sen juuriltaan, heittää kumoon ja nielee sisäänsä, harmaan sammaleen ruskeaan alusveteen. Mutta sammalesta, suokanervasta, marjan varsikosta ja vaivaiskoivujen juurista se kehittyy, kohoo ja valmistaa alaa viljelykselle. Ja kuka voi sanoa, eikö tämän saarekkeen poikki vielä maailman aikoina kulje laaja maantie, jonka kahden puolen laiehtii viljapelto ja eikö tuolta

korven laidasta silloin pilkoita talo ja talosta kuulu ihmisiä tietä kulkevan korvaan.

Mutta nyt ei sieltä kuulu hiiskahdustakaan, vaikka joka hetki luulisi voivansa odottaa karhun vihellystä. Ei muuta ääntä kuin tuo hyvin hiljainen sirinä, joka syntyy askeliemme suovedellä täytyyessä. Eikä muuta elonmerkkiä kuin tuo hieno suotuoksu, joka näin tyyninä, lämpiminä iltoina leviää ilmaan suokasvien rohtoisista kukkasista ja unettaen ja päättä painostaen vetää puoleensa ja raukasee mieltä.

*

Suolta kohotakse tie hiekkaharjulle. Metsä, joka äsken oli vaivaista ja pientä petäjikköä, on samassa muuttunut ikihongikoksi. Ja nyt minä vasta tiedän, millaista on ikihongikko!

Jos lie metsillä ennen ollut haltijansa, niin tässä on silloin ainakin ollut heidän temppelinsä, tässä heidän pyhitetty pilaristonsa. Se on puhtainta, säännöllisintä hongikkoa, solakkavartista, tanakkajuurista, sileäkaarnaista, ja niin pitkälle kuin silmä kantaa, melkein saman paksuista. Ei kirves ole niistä vielä ainoatakaan vikuuttanut, ei ole ollut tukkilaisella tänne asiata eikä tervanpolttajakaan ole uskaltanut tänne saakka tunkea. Koetat halata jotakuta noista jättiläisistä: ei yletä sylesi sen ympärille. Katsahdat latvaan: se on niin korkealla kuin kupukatto kirkon risteyksessä. Ei tuule täällä alhaalla ollenkaan, mutta ylhäällä humisee aina vähän niin- kuin humisee korkean kirkon salvoksissa.

Maa on sileää ja tasaista. Valkea peuransammaleinen peite kattaa sen pinnan kuin syksyinen kuura. Siellä täällä on puiden välissä suuri kivi kuin uhrialttari ja kiven kupeella kukkiva tuomi tai pihlaja pistettynä siihen maata vasten kuin koristukseksi. Kuinka pitkälle sitä liekään tätä yhtätasaista kangasta, tätä tasalakista hongikkoholvua. Me vaan vaelamme yhdeltä puunrungolta toiselle tätä helppoa kuivaa tietä, jossa jalka nousee keveästi ja maa välistä kumahtaa beleästi.

Muutamaan paikkaan on honka kaatunut tien poikki. Istutaan lepäämään sen selälle. Metsä hajahtaa vähän pihkalle. Iltahytytyset survovat ja hurisevat päivää vasten, jonka säteet siellä täällä sattuvat lehtipuuhun ja luovat helakkaa vihreätä ruskeiden runkojen väliin. Joku pikkulintu pyräh-

tää lentoon ja sirittää mennessään. Aika tuntuu kadottavan mittansa, taival tätä kangasta pitkin näyttää olleen äärettömän pitkä, vaikk'ei se vielä ole täyttä tiimaakaan kestänyt. Ja kuinka kauvan lienee istuttukaan tässä lepäämässä, vaikkei ole vielä viittä minuuttiakaan mennyt siitä kuin tähän aseuimme. Jos lie ollut olemassa Kalevan kankaat: tästä niiden tuntuisi pitävän alkaa. Ja jos lie elänyt Tapiolan kansa: ei kai siitä ole kauvan kuin se tästä kautta kulki itäisemmille maailmoilleen.

Ei hennoisi lähteä. Mutta päivän paiste on siirtynyt puitten juurista puolilatvaan ja hämy alkaa vuotaa maahan. Lähdemme, ja samahan tuo onkin, missä tuota kulkee, luonto on samanlaista kaikkialla. Kangas kun loppuu niin alkaa notko, ja kun notko on kulettu, niin on taas kangas edessä ja kankaalla uusi ikihongikko.

*

Mutta vähitellen alkaa maa kuitenkin muuttua. Luonto käy epäsäännölliseksi, suot tekevät lahdelmia ja metsäinen ranta tunkee niemiä sen sisään. Ranteet ovat paikotellen kivikoisia ja nousevat kohtisuoriksi, avopäiksi kallioiksi. Kahden mäen välissä on puro ja puron varsi kasvaa sekametsää. Maa on täällä mehevöitynyt ja petäjä on saanut kilpailijakseen kuusen. Kuta korkeammalle toinen pyrkii, sitä korkeammalle lähettää toinenkin latvansa. Kuusi rehentelee, kasvattaa samalla hartioita ja vartta. Petäjä ujuu hoikaksi ja pitkäkaulaiseksi, sen pää hienonee ja juuret riutuvat. Viimein se ei enää jaksaa, vaan kaatuu suulleen puron poikki. Kuusi on sekin mennä mukana, maa murtuu sen alla ja juuret longistuvat. Mutta sen kynnet ovat kovat ja sen henki sitkeässä ja se pelastuu kaatumasta, vaikka taipuukin vinoksi ja kasvaa kenokaulaksi. Ei kuitenkaan petäjäkään anna aina perään. Ne taistelevat molemmat, kunnes lopulta uupuvat ja jäävät verettöminä, kuorettomina harmaina haamuina komottamaan vastakkain. Ne eivät laho eivätkä mätäne, seisovat kuin kivipatsaat raunioiden keskellä. Joskus tulee sitten musta pilvi ryskäten ja karjuen korven lievetä pitkin, äkkää nämä uppiniskaiset äijät ja ratkasee heidän riitansa ja kukistaa vihamiehet toistensa syliin. Siitä syntyy suuri aukko metsään. Mutta aukkoon alkaa kasvaa

pikkumetsää. Viaton valkea koivu, ujo raita, hellämielinen haapa ja lapsellisen terhakka näreenpoika sovittavat siinä sitten ystävällisessä seurustelussa esi-isiensä satavuotisia vihoja.

*

Tie on mennyt melkein umpeen. Se piilotteleikse lepikoihin, häviää heinikkoon ja paikotellen on puro nuollut sen melkein näkymättömiin. Mutta se nousee nousemistaan. Ja noustessaan se levenee, haaroittuu ja metsä valkenee. Eikä aikaakaan kuin on metsässä aukko ja aukossa kaski.

Se on vasta hakattu, lastut ovat vielä tuoreet ja lehdet vihreät. Se on kaadettu ikihongista, korpikuusista ja satain vuosien vanhoista rosokoivuista. Kannot ovat kuin päjatukkeja ja yhteen törmänneet latvat ovat tuskallisesti väännyksissä toisiaan vasten.

On se siis ollut raataja tämänkin korven, tämänkin aarnion asuja? Se ei enää tunnu tavalliselta mieheltä. Sen on pitänyt olla jättiläisen uskaltaakseen käydä tätä ikuisen erämaan peikkojoukkoa kukistamaan. Tekisi mieli melkein uskomaan, että se oli itse »vaka vanha Väinämöinen», joka

teetti kirvehen terävän,
siitä kaatoi kasken suuren,
mahottoman maan alisti,
kaikki sorti puut soreat,

ja joka tuohon keskelle ainoastaan

yhen jätti koivahaisen,
lintujen leposijaksi,
käkösen kukuntapuuksi.

Mikä huuto, mikä parkuna, mikä räiske ja rätinä siinä on mahtanut olla! Hirvittää sitä ajatellessakin, samalla kuin tulee sääli syyttömiä uhreja. Mutta

eihän nouse osmon ohra,
ei kasva Kalevan kaura,
ilman kasken kaatamatta,
tuon tulella polttamatta.

Kasken takana on ruishalme, kaunis, vihreä kosteikko keskellä mustaa metsää. Ja rukiin sisästä vilkuttaa ystävällistä silmää sen sininen kukka.

Mieli käy viehkeäksi katsellessa tätä viljelyksen ensimmäistä voittomaata. Tuntuu yhtäkkiä niin turvalliselta kuin seisoi kotipellon pientarella eikä kaukana ihmisten ilmoilta asumattomassa erämaassa. Ja rinnasta katoa se arkuus ja ahdistus, joka jo pyrki sitä täyttelemään noilla suurilla autioilla soilla ja noiden ikuisten korprien hiljaisuudessa.

*

— Vieläkö on pitkältä kylään? kysyy meistä opaalta joku.

— Vasta on matka puolella kuin koskelta lähdettiin.

Kello on jo kymmenen ja aurinko laskenut. Näkisi hän sitä kulkea yölläkin, mutta emme kuitenkaan ehtisi valvonta-aikaan perille.

— Olisi siellä tuolla vähän ylempänä sauna, jos tännekin yövyttäisiin.

Käydään sitä katsomaan. Se on siellä vaaran rinteellä, suuren tuuhean kuusen juuressa, pieni matala huone, vasta tehty, turvekatto, nurkat epätasaiset, ei muuta aukkoa kuin ovi ja savureikä. Kasken raatajat ovat sen rakentaneet asu-mukseeseen niitä aikoja varten, jolloin he täällä peninkulmain päässä kotikylästään hakkaavat, kyntävät, kylvävät, leikkaavat ja ovat lehdeksessä. Vasta ne nytkin ovat tästä lähteneet, sillä tuoss' on kerppuja kuivamassa seinämällä ja kiukaan kivet tuntuvat vielä lämpimiltä.

Päätämme tähän jäädä yöksi ja kannamme kerppuja vuoteeksemme. Illastamme ja istumme oven edessä »sitä kuusta kuulostellen, jonka juurella asunto.» Se ei hiiskahdakaan, ei kuulu ääntäkään sen mustassa sisuksessa. Eikä korpikaan tuolla alempana virka mitään. Päivän alla ovat sen muodot kokonaan kadonneet ja sulaneet ilman kanssa yhteen. Mutta laskevan auringon ruskoa vasten häämöittää taivaan ranta mäkenä mäen takana ja tässä lähempänä seisoo muutamia hakkaamattomia honkia kangistuneine oksineen.

Mutta kun panemme maata matalan saunan kahiseville lehdille ja sen musta katto on niin alhaalla, että sitä pitkäl-

läänkin ulottuu kädellään koskettamaan, niin tuntuu meistä kuin tämä olisikin meidän tekemämme tupanen ja niinkuin me itse olisimme tämän erämaan alkuasukkaita . . . eli niinkuin olisimme omia esi-isiamme, jotka asuinsijaa ja viljelysmaita viikkomääriä turhaan etsiessä sattumalta löysivät tämän hyötyisän vaaran, tähän asettuivat, tähän kaskensa kaatoivat ja huhtansa ja nyt rauhallisesti maaten odottavat *oman* viljansa tuleentumista.

36. Järvimalmi ja suomalmi.

Useissa lähteissä maistuu vesi raudalta. Niiden pohja on ruosteensuskea ja sammal sekä ruoho niiden partailla on ruosteessa. Tämä ruskea ruoste on rautamalmia.

Kaikissa meidän vuorissamme ja mäkiemme kivisorassa on rautaa, mutta niin vähän, ettei sitä kannata koettaa kivistä erottaa. Vesi sen sijaan tekee tämän työn. Kun se valuu maahan ja vuorten rakoihin, irroittaa se raudan yhdistyksistään ja viepi sen mukanaan. Kun vesi taas tulee päivän valoon, yhdistyy rautavesi ilman hapen kanssa ruosteeksi, jota sanotaan limoniitiksi. Tämä ruoste laskeutuu kiintonaisten kappaleiden, pienimpäinkin, ympäri, ja mihin se kerran on ruvennut laskeutumaan, sinne keräytyy yhä enemmän.

Järvissämme niskentelee miljooneja näkymättömän pieniä, piikuorella varustettuja kasveja. Näiden pii-levien ympäri kokoontuu järviseden limoniitti. Siten muodostuu pieniä ruostejuväsiä. Nänä vaipuvat pohjaan ja kokoontuvat siellä järvimalmiksi. Jyväin pieninä ollessa sanotaan niitä hernealmiksi. Kun ne kasvavat suuremmiksi sanotaan niitä papumalmiksi. Usein kasvavat ne vaan reunoiltaan, niin että ne tulevat latuskaisiksi kuin napit. Silloin niitä sanotaan rahamalmiksi. Välistä laajentuu nappi suureksi epätasaiseksi levyksi, korumalmiksi. Säännöttömiä limoniittimukuloita sanotaan varjomalmiksi.

Soissa ja rämeissä laskeutuu limoniitti vesikasvien ympärille suomalmiksi. Järvi- ja suomalmeista saadaan puhdas rauta eroittumaan sulattamalla. Sentähden on näillä malmeilla suuri arvo. Suomi on rikas järvimalmista. Erittäinkin on sitä paljon Karjalan ja Savon järvissä. Se kasautuu

enimmäkseen matalaan veteen, harvoin kuutta metriä syvemmälle. Sentähden näkee monilla rannoilla ja saarten sekä luotojen ympäristöillä järven pohjan parinkymmenen senttimetrin paksulta malmijyvästen ja malmikakkujen peittämäksi. Järvimalmi lisääntyy vuosi vuodelta. Jos ottaa pois järvestä kaiken malmin, saattaa se kymmenkunnan vuoden perästä taas sisältää runsaasti tätä arvokasta ainetta.

Nykyisin ei maassamme missään kaivoksessa louhita rautamalmia. Mutta rautamalmia nostetaan vuosittain suuret määrät lähes 200:sta järvestä itä-Suomessa. Vuodessa ko'otun malmin arvo nousee $1\frac{1}{2}$ miljoonaan markkaan. Malmi viedään Möhkön, Juantehtaan, Sourun ja monen muun tehtaan maasuuneihin. Maasuuni on vahvasti muurattu, pak-suseinäinen, ontto torni. Ylhäältäpäin täytetään se kerroksittain hiilellä, malmilla ja kalkkikivellä. Alhaaltapäin vahvat palkeet puhaltavat siihen ilmaa tarpeellisen vedon aikaansaan-miseksi. Alin hiilikerrokset sytytetään ja sitten alkaa malmi lähes 1000 asteen kuumuudessa sulaa. Kun malmi sulaa, eroittautuu rauta kuonasta. Kun uunin pohjassa oleva aukko avataan, juoksee siitä ensin kuona ja sen jälestä valkoisen hehkuva rauta häikäisevänä koskena kuurnaa myöten hiekka-vormuihin, joissa se jäähtyy takkiraudaksi. On kamalan kaudista katsella maasuunin laskemista tuossa pimeässä hiilitomun mustaamassa huoneessa. Nokiset olennot seisovat kukin paikallaan työhön valmiina. Maasmestari ryhtyy muutamain apulaisten kanssa poraamaan auki tulenkestävällä savella kiinnimuurattua aukkoa. Miehet takovat, poria muutetaan ja hiki tippuu. Nyt ei ole enää muuta kuin ohut kuori estämässä sulan aineen valumista. Maasmestari ottaa pitkän rautavartaan ja työntää sillä kuoren puhki. Sähisten, räiskien ja suurta maasuunihuonetta häikäisevästi valaisten syöksyy tulinen virta ulos. Kuumuus täyttää huoneen ja hikoillen, mutta taitavasti ohjaavat miehet tuon sähkötelevän rautavellin vormuihinsa.

37. Karhunajo.

Tie Joensuusta Venäjän rajalle kulkee Kiihtelysvaaran kautta Ilomantsiin, suoraan Möhkön tehtaalle. Sitä olin

matkustanut ja suuntasin edelleen kulkuni Valasman tehtaan ohi Pelväjärvelle, jonka läheisyydessä sanottiin karhun olevan kierroksessa.

Suuri ilo syntyi kylässä tulostani. *) Talonpojat olivat lykänneet ajon tänne asti, vaikka mesikämmen makasi jotenkin lähellä tehdasta ja siis helposti olisi voinut pelästyä ja lähteä pois. Minulle kerrottiin, että karhu suuruutensa puolesta oli oikea hirviö ja että varmasti tiedettiin sen viime kesänä iskeneen yksitoista hevosta ja emännän paraimman lehmän, jonka tähden hän nyt myös sadatteli tuota »mustaa metsäkissaa», joka ei säästännyt edes hänen Lemmikkiään. Seuraavana päivänä piti ajon tapahtua ja vaikka se oli venäläisten joulupäivä, ei kellään, paitsi eräällä vanhalla akalla, ollut mitään sitä vastaan muistuttamista. Matkustimme kierrokselle, minä, kolme tarkk'ampujaani, talonpoikia paikkakunnalta ja kolme kytkettyä karhukoira.

Kierros oli tiheässä näreikkösaarella soitten ja rämeitten ympäröimänä. Vaikka se ei ollut varsin suuri, oli siellä kuitenkin koko työpaikka, sillä suksikeli oli huono ja tiheät näreet hidastuttivat kulkua. Pari tuntia haettuaan alotti yksi koiristani haukunnan. Minusta ja luultavasti monesta muustakin, ei ole kauniimpaa musiikkia kuin karhukoiran täyteläinen haukunta sen hyökätessä konnussaan makaavan karhun kimppuun. — Karhu oli ruvennut talvimakuulle kauhean suureen muurahaiskekoon, jonka pohjalla oli lämmin ja rauhaista nukkua, uneksien syksyisistä urhotöistään ja nautinnoistaan suurilla muurainsoilla.

Lähestyimme kontua takaapäin hiljaa ja varovasti. Sukset olimme jättäneet pois, sillä jos on yhteen iskettävä, niin jalat pitää olla vapaat. Se tarkk'ampuja, joka kantoi varakivääriäni, sai käskyn antaa sen minulle kohta kuin olin laukaissut, jonka tähden hän pysytteli läheisyydessäni. Ryörimme pesälle asti, jolloin huusin: ulos sieltä! Mutta kun ei karhua kuulunut, kumarruin tirkistämään pesään ja silloinpa vastaani tuikki kyynärän päässä pienet, vihaiset, keltaiset silmät. Karhu oli hereillä, pää pystyssä ja korvat te-

*) Tämän kertomuksen kertoja, insinöörikapteeni Berndt Höök, synt. 1834, oli Suomen etevimpiä karhunampuja. Hänen luodistaan on enemmän kuin sata karhua kaatunut.

rävinä kuin naskalit. Sain töin tuskin hypähdetyksi askeleen taaksepäin, kun tuo mahtava hyökkäsi ulos tavalla, joka osoitti tavatonta voimaa ja notkeutta. En milloinkaan ennen ollut nähnyt karhun niin äkkiä hyökkäävän konnustaan. Kun edustalla oli jyrkänne, vierähti karhu rinnettä myöten. Laukaisin silmänräpäyksessä molemmat latingit niinkuin tapani on. Mutta — ammuin yli ja kuulat viiltivät ainoastaan korvantaustoja niin, että sieltä lähti iso karvatukko. Karhu mörähti hirveästi ja hyökkäsi kiivaasti päin minua. Vilkaisin taakseni

Karjalainen karhunajaja.

ja huomasin ettei miestä varapyssyineni ollutkaan siellä. Neljän kyynärän välimatkalla seisoj jo pystyssä kahdella jalalla edessäni tuo vanha herra hihkumalla ilmoittaen tyytymättömyyttään epäystävälliseen tervehdykseeni. Se oli suuri ja komea elävä. Majesteetillisenä kohosi se palatsinsa kynnyksellä. Heti kuitenkin oivalsin asemani ja seisojin kuin kuvapatsas, tähdäten silmäni otukseen. Eivät ne silmäykset, joita tässä toisiimme lähetimme, olleet varsin ystävällisiä. Vakuutukseni on, että jos vaan olisin räväyttänyt silmiäni, olisi otus heti karannut niskaani. Sekunnit olivat pitkät. Hihkuen ja ilmaa

kämmenillään huitoen, rupesi se vähitellen syrjään muuttautumaan. Näinä ratkaisevina hetkinä kuulin selvään Valasman tehtaan kirkonkellojen soivan tyynessä talvi-ilmassa. Vähitellen rupesi elävän katse tulemaan araksi, se katsoi minua yli olan, mörähti kumeasti ja hävisi, tiheään näreikköön hypäten.¹

Etsin silmilläni kolmea tarkk'ampujaa, aavistaen, että he olivat turvallisuudesta huolta pitäneet. Aivan oikein, tuollahan nuo seisoivat kukin puunsa takana hyvin tyytyväisinä ja naurahtelivat ystävällisesti minulle. Kun, valituin sanoin, moitin heidän pelkuruuttaan, vastasi Vasili lapsellisen tyhmänä, että he jo entiseltään tiesivät kapteenin kovaksi ja osaavan taikoa, jonka vuoksi arvelivat, että heidän apunsa tässä olisi ollut liikaa.

Ajoa jatkettiin hiihtämällä, mutta vasta kiihkeän, 60 virstaa pitkän ajon jälkeen näreikössä, joka meitä kovasti uuvutti, onnistui Mitrofanin, meidän paraimman hiihtäjämme, kaataa otus ampumalla sitä päähän.

38. Kotiteollisuus Suomessa.

»Tekijän käteen kaikki tulee», sanoo vanha sananlasku. Ja siinä on paljon totta. Jos tahdot saada jonkin tehdyksi, elä luota muiden apuun, vaan koeta tehdä se itse, niin sen varmimmin saat.

Jokaisessa kodissa tarvitaan paljon pikkutavaroita, joita perheen jäsenet vähällä harjoituksella voivat saada itse tehdyksi. Jos kätevyyttä kehitetään nuoruudessa, voi moni sillä leipänsä ansaita.

Miten kuitenkin onkaan käsityötaidon laita maassamme? Niin, voisihan se olla huonompikin, mutta paljoa parempi sen olla pitäisi kuin mitä se nyt on. Sortavalan ja Salmin kihlakunnissa Karjalassa on se alhaisimmalla kannalla. To-distuksena siitä mainittakoon, että niihin seutuihin vuosittain tuodaan Venäjältä puuastioita, valjaita, karttuunია ja sarkaa. Sen pahempi, on seutuja muuallakin Suomessa, joissa isäntä tahi hänen renkinsä eivät kykene kunnollisesti kirvesvartta tekemään, vielä vähemmän kaappia tai rekeä. Ainoastaan harvassa paikassa on kotiteollisuus niin kehittynyttä, että sitä toimitettaisiin ammattimaisesti.

Tämä on esim. asianlaita Kauhavalla Pohjanmaalla, jossa tuppipuukkojen valmistus on päässyt niin korkealle, että tämän paikkakunnan puukot voivat kilpailla paraimpien ulkomaisten kanssa. Metalliteollisuuteen onkin suomalaisella enin taipumusta. Niin, voipi sanoa, että hän on sepäksi syntynyt.

Muutamain paikoin harjoitetaan kiviteollisuutta. Niinpä valmistetaan Alivetelissä hautakiviä, ja myllynkiviä hakataan Orimattilassa, Säskylässä, Nilsissä ja Kortresjärvellä. Puuteollisuus on Suomessa luonnollisin, kun kaikellaista tarvepuuta täällä saadaan halvalla hinnalla. Pohjanmaalla onkin tämä työhaara kansan keskellä ikivanhoista ajoista kotoinen. Kukapa ei olisi kuullut pohjalaisista kirvesmiehistä, jotka ovat rakentaneet useimmat parhaimmat puulaivamme ja joiden taitavat kädet ovat pystyttäneet niin monta huonerakennusta kaupunkeihin ja maaseuduille. Vielä — onneksi — pidetään häpeänä, jos näiden seutujen mies ei osaisi tehdä kaikenlaisia yksinkertaisempia talouskapineita ja korjata ajokalujaan, kun niin on tarvis. Hyviksi veistäjiksi kiitetään erittäinkin Kruunupyyn, Terijärven ja Kokkolan miehiä. Maalahden huonekaluja moititaan heikoiksi, jos kohta halpojakin ovat. Ruotsalaiset siirtolaiset Sorjossa Kurkijoella valmistavat voidritteita ja korvoja, pyttyjä y. m. Myöskin Haminan seuduilla ja muutamissa osissa Mikkelin lääniä harjoitetaan sellaista veistoteollisuutta. Tämä vaan esimerkkinä, sillä pienemmässä määrin on veisteleminen jotenkin yleistä. Hienompia puuveistoksia tehdään siellä täällä, esim. Nurmijärvellä. Suuremman veistotaiteen tuotteet, joita kaupungeissa myödään, ovat peräisin puusepänverstaista ja veistokouluista. Etevimpänä näistä viimemainituista voidaan pitää M. Ingmanin veistokoulua Turussa.

Muista puuteollisuuden tuotteista mainittakoon rantapi-täjien veneet ja Pohjois-Suomen sukset. Puolangassa, Rovaniemellä, Ylitorniossa ja Kajaanin tienoilla valmistetaan vuosittain monta tuhatta suksiparia, jotka leviävät koko maahan. Virsua ja tuohikontteja valmistetaan monin paikoin kotitarpeeksi ja Imatran seuduissa leluja samasta aineesta. Niitä ostavat matkailijat. Tavallisimpia kotiteollisuuden tuotteita, joita sekä miehet että naiset ovat tekemässä, ovat kalanpyydykset. Nuottien, rysien, verkkojen y. m. kudonta on taval-

lisinta talvityötä sekä saaristossa että järvirikkaissa seuduissa sisämaassa.

Naisten käsitöillä, jotka ylimalkaan ovat korkeammalla kannalla kuin miesten, on nykyään neljä pääkeskustaa: Rauma, Porvoo, Lapua ja Paraisten pitäjä. Kauniitten, hienojen pitsien valmistus on Rauman seudussa jatkunut aina luostarin ajoilta asti ja vielä tänäkin päivänä nyplätään siellä monta tuhatta metriä vuosittain. Porvoosta ja sen ympäristöstä lähetetään kauppaan paljon mattoja, puolivillaisia ja pumpulikankaita, palttinata ja olkihattuja. Lapualla kudotaan kauniita uutimia, verhokankaita, villakankaita y. m. Paraisista taas saadaan esiliinakankaita sekä liina- ja pumpulikankaita. Paitsi yllämainittuja paikkakuntia mainittakoon vielä: Alavuus — palttinata, Räisälä — ryijykankaita, Eno ja Karstula — mämmynnilamattoja, Kruunupyy — ruokomattoja, Pietarsaari — olkimattoja j. n. e.

Naisten käsityötaidon kohottamiseksi ja edistämiseksi ovat tehokkaasti vaikuttaneet ne kutomakoulut, jotka työskentelevät Hämeenlinnassa, Turussa, Tammisaarella, Porvoossa, Kuopiossa, Viipurissa, Sortavalassa y. m. sekä maanviljelysseurain toimeenpanemat, maalla työskentelevät, kiertävät kutomakoulut, ja kansanopistot ynnä emäntäkoulut. Samaa vaikuttavat miesten käsitöitten kohdalla sekä vakituiset veistokoulut, joita on useassa kaupungissa ja maaseudullakin kansanopistojen y. m. yhteydessä, että pohjoisissa lääneissä maanviljelysseurain kustantamat kiertävät käsityönopettajat.

Suurin kotiteollisuustuotteitten myyntipaikka on »Suomen Teollisuuskauppa» Helsingissä, perustettu v. 1889. Siellä myydään vuosittain tavaroita parinsadantuhannen markan arvosta. Ne ovat osaksi kankaita, ja veistotuotteita, joita Teollisuuskauppa on tilannut, osaksi tavaroita, joita yksityiset henkilöt ovat valmistaneet ja kauppaan myytäväksi jättäneet. Samallaisia tavaroita on myöskin Suomen yleisen teollisuusyhdistyksen myymälässä pääkaupungissa kaupan. Tämä yhdistys, perustettu v. 1893, ylläpitää käsityönopettajain laitosta, useita kangaskouluja ja työskentelee tehokkaasti auttaakseen köyhiä käsityöntekijöitä tuotteidensa kauppamisessa.

39. Kuvauksia Savosta.

I. Kivikkopelto.

Kun matkustat rautatiellä sisämaahan Kouvolasta pohjoiseen päin, pistävät tahtomattasikin silmääsi sen varrella olevat kivikkopellot. Juna kiittää nopeasti eteenpäin; et ehdi tarkemmin tutkia niitä, vaan sen näet, että niissä on raunio raunion vieressä ja irtonaisia kiviä raunion välitkin täynnä. Tulet ehdottomasti ajatelleeksi: »hiellä ja vaivalla tuosta leipä saadaan». Ja jos olet matkalla henkisen viljelyksen asioissa noiden viljelijäin keskuuteen, ajattelet: »voiko toivoakaan, että tuollaisten peltöjen raatajat jaksavat huolehtia muusta kuin pelloistaan!» Lohdutat kenties itseäsi sillä, että tämä on vaan poikkeusta; muualla täälläkin on toisenlaista. Poikkeat rautatieltä Pieksämäelle, Joroisiin, Rautasalmelle, Leppävirroille, Karttulaan. Mitäs näet? Että kivikkopellot ovat paremmin sääntönä kuin poikkeuksena. Kiviä ja taas kiviä; kiintonaisia, ja irtonaisia, suuria ja pieniä!

Ja kuitenkin on niitä koitettu raivata poisikin. Viljelijät ovat polvi polvelta sitä tehneet. Ne ovat niitä ko'onneet raunioiksi, ne ovat niistä rakentaneet kiviaitoja, ne ovat niitä vedättäneet pelloilta ulos, ne ovat niitä kaivaneet peltoon sisään, ovatpa talvella niitä jällekin kuljettaneet ja upottaneet monta sataa kuormaa järven syvyyteen.

Vaikea on työ noilla pelloilla, sen tietää. Aatra kalahtelee myötäänsä kiveen. Ei astu kyntäjä paljon sitä askelta, ettei saa kovaa tärähdystä aatran kärki, kun käypi peitossa olevaan kiveen. Ja tuo luoviminen ja kierteleminen satain kivisaarten välitse ja ympäri, — kyllä se kärsimystä koettelee! Hyvä on että kyntäjänä on tyyniluontoinen, sitkeä savolainen. Kyllähän hänkin hermostuu, repii hevosta ja kiroilee. Tahtoisimme häntä neuvoa vanhalla suomalaisella sananparrella: »Kierrä minua, elä kiroo, sanoi kivi kyntäjä». Vaan huomaamme ettei se tässä tepsii. Kiviä on niin paljon, ettei niitä pääse kiertämäänkaan. Mielenmalti, kestävyys, luonteen hienostuminen on ainoa, mikä tässä auttaa.

Tekee mielesi nauramaan hänen alkuperäisille työkaluilleen: rautakärkiselle pystyaatralle ja pitkäöksaisista kuusen-

puoliskoista kokoon liitetylle risukarhille. Älä naura. Ei se ole paljasta vanhoillisuutta. Nuo kivirauniot hänen pelollaan ovat monessa paikoin niin lähekkäin, ettei niiden välitse pääse rautakarhi, ei muu kuin risukarki. Eikä kääntöaurakaan siinä hyvää jälkeä tekisi: vääntäisi kaikki kivet pinnalle, jos sen saisi siinä kulkemaankaan. Pitäne kumminkin toivoa, että aika ja suurempi ahkeruus kivien raatamisessa tekee tässäkin sen mahdolliseksi, mikä nyt tuntuu mahdottomalta.

Jos rukiin tähkällä ollessa näet noita peltoja, et aavistakaan millaisia ne oikeastaan ovat. Kivet, suuret ja pienet, ovat aaltoilevan laihon peitossa; kaikki näyttää sileältä, tasaiselta. Sieltä täältä pistää esille joku raunio, mutta silläkin on nyt viheriä verhonsa ja jos on heinäkuun loppupuoli käsissä, hohtaa sieltä vastaasi korkeilta varsiltaan meheviä, houkuttelevia vattuja ihan punaisenaan. Mutta ne ovat saaressa; saat malttaa mieltäsi, kunnes ruis leikataan.

Mutta onko välttämätöntä viljellä tuollaisia kivikkoja? Eikö olisi sileämpiä maita saatavissa? Kyllä on soita, ja niihinpä kivikko-viljelijäin huomio on kääntymässäkin. Vaan ei niitäkään joka paikassa ole. Ja kun esi-isät halloja ja soita peläten kerran mäille, kivisillekin, peltonsa perustivat, ei niitä auta hylkääminen. Eikä savolainen kivikkoa pelkääkään, sillä hän tietää vanhastaan että »kivinen pelto se viljan kasvattaa».

II. Kaski.

Pietarinpäivän tienoissa, lopulla kesäkuuta lähdetään jonakin aamuna joukolla metsään, joka on jo ennen katsottu kaskimaaksi. Miehet ottavat kirveensä, pojat ja naisväki kassaransa. »Kassaramiehet» alkavat työnsä ensin. He kassaroivat pienimmät puut ja suurempienkin alimmaisat oksat pois, että kirvesmiesten on mukavampi työskennellä. Kirvesmiehet tulevat jälestä ja kaatavat kaikki puut, jättäen ne paikoilleen lepäämään. Jos kaskessa on hyviä rauduskoivuja, voidaan sieltä taittaa talven vastatarpeet ja haavoista sekä raidoista lehtikerppuja lampaille. Kun kaski on kaadettu, saa se jäädä siihen seuraavaan kevääseen asti, jolloin se heti lumen lähdettyä karsitaan, vieläkin jättämällä kaikki paikoilleen.

Kaskessa viljellään tavallisesti ruista tahi ohraa, entisempinä aikoina paljon nauristakin. Ruis- ja ohrakasken kaadannassa ei ole muuta eroa, kuin että edellinen kaadetaan vanhempaan, suurempaan metsään. Kun se on sitten keväällä karsittu, pistellään se tuleen tuossa ennen heinäntekoa tahi jos ei ole sopivia ilmoja, vasta myöhemminkin.

Kaskenpoltto.

Siinä on rätinää ja räiskettä. Melkein tuulen nopeudella leviää tuli yli kasken hyökäten kovalla jyminällä sakeimpiin risukkoihin. Syntyy ankara ilmanveto, joka tempaa mukaansa palavia risuja ja puunrunkojakin, jotka ilmassa aikansa pyörityään putoavat alas. Siten on kaski pian mustana palona, ainoastaan paikotellen tissuaa enää savua laho-kannoista ja mättäistä, vaan nekin pian sammuvat. Usein

ryöstäytyy tuli metsään ja polttaa laajojakin aloja puti-
puhtaaksi

Mutta ei kaskenpoltto aina onnistu näin hyvin. Jos kaski on harvapuista ja ilma vähänkään epäsuotuisaa, jää kaskeen paljonkin palamattomia paikkoja. Silloin alkaa »rintarovionheitto». Se on maanviljelijän tukalin työ. Kaskipuiden runkoja pannaan useita puumittoja pitkään rovioon, se sytytellään pitkin pituuttaan tuleen ja, kun maa sen alta on kylläksi palanut, siirretään se pitkällä kangeilla sijansa eteenpäin. Kun rovio on tehty yhdensuuntainen kaskipuiden kanssa, niin lisääntyy aina uusia puita palaneiden sijaan. Mutta kaskessa on aina kiviä, pitempiä kantoja ja muita esteitä, joiden yli rovio on kuljetettava. Ja nämä ne miestä koettelevat. Pitkän kangen päästä nostaminen ei auta, se notkistuu tulella hautuneena; täytyy mennä varsin likelle roviota, huolimatta siitä, jos kulmakarvat kärventyvät, kun tuuli vielä lisäksi lyö tulen ja savun vasten silmiä. Janottaa kovin ja kohta alkaa tuntea suurta väsymystä. Eikä tämä työ ole yksin miesten asiana; ainakin palvelustytöt siihen saavat ottaa osaa.

Ohrakaski poltetaan heti keväällä, jolloin maa ei ole vielä niin kuivaa. Ja kun se on hakattukin pienempään metsään, ei sitä saada usein palamaan omilla puillaan. Mutta niin ei ole aikomuskaan. Talvella jo on sinne vedetty »seunat». Ne ovat 4—9 tuumaisia, rekipölkyn mittaisia kuusipölkkyjä, mieluummin kuivaneista kuusista, joita on asetettu 6—8 paikkaansa päittäin pitkin kasken tyvilaitaa. Pitemmässä kaskessa pannaan vielä keskipaikalle toinenkin seunarivi. Keväällä jo lumien aikana kuoritaan ne, että paremmin kuivaisivat. Näitä pannaan nyt 5—7 rinnakkain läjään, sytytetään, ja, kun maa on tarpeeksi palanut, vedetään »viertovangulla» (rautakoukku, jossa on pitkä puuvarsi) edelleen. Tässä vetää viertäjä itseensä päin, rintaroviota työntää pois päin. Kukin mies ottaa 4—5 »rintaa» kuljettaakseen, ja paloa tulee kovasti hyvällä ilmalla. Se työ on jotenkin mukiin menevää, kun tuuli on viertäjän selän takaa, vaan jos se on päinvastoin, niin ei ole leikkiä. Mutta kun seunat hyvin palavat, ei siinä jouda pikku asioista huolehtimaan. Kova juoksu on vetäjällä seunarinnalta toiselle, etteivät ne saisi tyhjään palaa. Naiset ottavatkin »rintoja» sen pelossa vähemmän.

Kun kaski on poltettu, kootaan siitä puut, «telat» pois, joita käytetään aitaan, minkä tarvitsee. Loput kootaan polttopuiksi. Sitten se »rovitaan», kootaan risut ja kalikat ja poltetaan. — Työtä kestää luonnollisesti useita päiviä ja työmiehet ovat kaiken aikaa päivisin nokimustat. Iltasin kyllä kylvetään ja muutetaan vaatteet, vaan aamulla on paneminen entiset työvaatteet taas päälle.

Kun palo on saatu rovituksi, kylvetään siihen siemenet ja kynnetään puisella, rautakärkisellä pystyaatralla. Kär-

Savolaisperhe.

sivällisyyttä siinäkin työssä kysytään. Kivikkopalon kyntäjää neuvotaankin pilkallisesti panemaan taulapalanen hampaitensa väliin, koska kieli voisi muuten joutua siihen, kun aatra tärahtelee kivissä ja puun juurissa.

Nykyään kumminkin kynnetään ruispalo »valeeseen» ennen kylvämistä, ja kylvettyä kynnetään vielä uudestaan. Ohrapaloa ei kynnetä »valeesen» mutta siemenkynnön toimitettua kuokitaa siitä turpeet ja »piellospäät», aatran rikkomattomat paikat. Naurispaloa ei ennen kynnetty ensinkään, vaan nykyään sekin kynnetään. Risukarhia en ole nähnyt koskaan käytettävän kaskiviljelyksessä, eikä sillä

voisi toimittaakaan mitään, ennenkun »kesätessä». Kesäminen on sitä kuin palomaasta otetaan vielä toinenkin vilja. Lienee aikoinaan otettu useampikin, mutta kyllä se laihtuttaa maata tavattomasti.

Tällä viljelystavalla on saatu paras vilja ja runsain sato hyvinä vuosina. Mutta seurauksena ovatkin laihtuneet maat ja huonontuneet metsät. Maanviljelijät huomaavat jo itsekin tämän, ja kaskenpoltto yhä vähenee.

III. Savupirtti.

Sisämaan omituisuuksia on *savupirtti*. Asutummissa paikoissa on se tosin harvinainen. Ei kuitenkaan niin harvinainen, ettet sitä sielläkin voisi oppia tuntemaan, joskus aivan kirkkojenkin lähellä. Vaan jos sen tahdot tavata täydessä asussaan ja voimassaan, niin lähde kanssamme salolle.

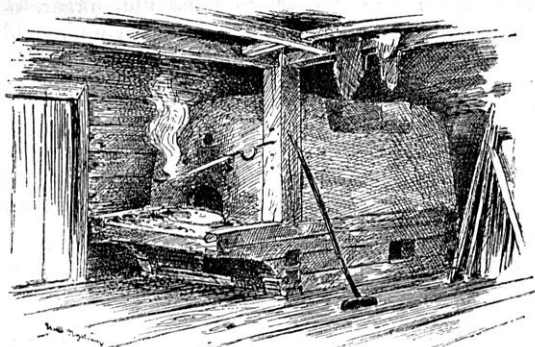
Astumme siis savupirttiin salolla. Se on verrattain tilava ja odottamattoman korkea huone. Sen sisäkatto eli laipio on taitteinen: keskicsa, joka on tasainen, on kohotettu harjahirttä kohti, sivut ovat viettävät sivuseiniin päin. Siten on pirtille saatu enemmän korkeutta.

Istumme sivuseinän leveälle penkille ja silmäilemme ympärillemme.

Valoa pirttiin tulee kolmesta ikkunasta, joista yksi on peremmällä sillä seinällä, jolla istumme, toinen peräseinällä ja kolmas vastapäätä meitä toisella sivuseinällä. Kaikki ovat matalia ja usea noista pienistä ruuduista pärcillä paik-kailtu. Ovensuupuolella, sivuseinässä takanamme, on lykättävällä laudalla suljettava ikkunareikä, jäännöksenä siltä ajalta, jolloin ei savupirtissä vielä ollut lasi-ikkunoita.

Peräseinällä on samallinen leveä seinäpenkki kuin se, jolla istumme. Näiden penkkien kulmakkeessa on suuri pöytä, yhdestä ainoasta laudasta, joka on lohkaistu ja veistetty suuresta hongan tyvestä ja joka siis toisesta päästään on leveämpi aivan niinkuin pölkkyykin oli. Sen edessä on pitkä irtonainen penkki, rahi. Uunin kupeella on pari, kolme pientä istuinta, jakkaraa, ja seinään kiinnitetty astiahylly. Meitä vastapäätä olevalla seinällä on karkeatekoinen sänky ja samallinen on myös ovensuussa. Siinä pirtin koko huonekalusto.

Ovensuunurkassa vastapäätä meitä on pirtin uuni eli kiuvas. Se se pirtin savupirtiksi tekee. Se se leimansa kaikkeen tässä asunnossa painaa. Omituinen se on rakenteeltaankin. Ala-osa siinä on puuta. Hirsistä on rakennettu lava eli arkku, noin $\frac{1}{2}$ metr. korkea ja $2\frac{1}{2}$ metr. pitkä kulkakin sivulta. Sen päälle on sitten muuraamalla kyhätty kiuvas litteistä luonnonkivistä. Se on suuren leivinuunin kaltainen, mutta tuliröörä siinä ei ole, ei kupua eikä savutorvea. Savu siitä siis tulee suoraan tupaan ja sen se on työtä tuo, että laipio ja seinäin ylä-osat ovat kiiltävän mustalla karstalla päällystetyt, ikäänkuin kiiltäviksi maalatut.

Savupirtin kiuvas.

Lieden edessä on uunin pituinen, noin $\frac{1}{2}$ metr. leveä kopero, pankko. Hirsilavasta on tätä varten tehty laajennus eteenpäin. Kopero on kivillä vuorattu. Siihen hiilet vedetään ja hiilloksella keitetään padassa, joka haahloissaan riippuu haahla-arressa. — Kiukaan lattianpuoleisessa nurkassa on pylväs, »patas», josta orsia on kahdella seinällä. Tähän tähtää suomalainen arvoitus: »mies pirtissä, sylet seinillä?» Orsia on muuten pirtissä useampia päreit, tarvepuita y. m. varten.

Lämmitessä kiuvas tapansa näyttää. Pysähdymme siis katslemaan niitä.

Kohta kun tuli on uuniin pantu, tuprahtaa kitkerä savu tupaan. Sytyttäjä tosin avaa laipiossa olevan luukun,

Maantieteellisiä kuvauksia. Suomi.

»lakehisen» pitkällä puulla, joka siinä riippuu, ja panee oven raolleen. Savu työttää lakehista kohti, vaan ei mahdu kerrallaan ulos, painau sentähden alas ja on ensin levottomassa liikkeessä, kunnes se ilman kuumetessa kohooa ylemmäksi ja asettuu paksuna aaltoilevana pilvikattona olemaan päittemme yläpuolella. Silmiämme kirveltää ja savu nostaa niihin kyyneleet, mutta lattialla lapset leikkivät eivätkä ole savusta tietääkseenkään enemmän kuin taloustöissä askaroiva emäntäkään. Vaan talvella, kun kylmä viima ovenraosta puhaltaa sisään, on lasten pakeneminen sänkyihin tahi pankolle, jossa ulos lieskaava tuli heitä ystävällisesti paahtaa. — Kun sitten tuli on loppuun palanut ja savu hälvennyt, on pirtissä, vasinkin sen yläosassa lämmintä, sen saa uskoa. Onhan lieska ja lämmin savu, kaikki mikä muissa lämmityslaitoksissa menee avaraan maailmaan, tullut tupaan. Tämä onkin kiukaan ainoa ansio: ei millään muulla uunilla voi niin äkkiä saada kylmillään olevaa huonetta lämpöiseksi ja kohta asuttavaksi. Mahdollisesti on sillä toinenkin ansio: se kenties on surma tautibasilleille. Olen nähnyt ankarata keuhkotautia potevan vaimon odottamattoman kauvan elävän savupirtissä. Mutta kuka voi sanoa kuinka monen silmät se on surmannut; pirtteistä ovat meidän useimmat sokeat lähteneet. Ja siisteydelle se myös on surma. Terveellinen asunto savupirtti ei ole.

Mutta iloisia, tyytyväisiä ja ystävällisiä ihmisiä tapaatt yhtä usein pirtteissä kuin parhaimmissakin asunnoissa. — Matkustin kerran iltayöstä salon läpi ja herättelin ihmiset usean mökin pirtissä saadakseni opasta. Häiritsin joka paikassa 15 tahi useammankin nukkujan unta. Ihan hämmästyin sitä päitten paljouutta, joka sängyistä, penkeiltä, uunin päältä ja lattialta kohosi minua vastaan. Moittimaanko unen häiritsijät? Eihän toki! Kun pyytelin anteeksi, että häiritsin tällä lailla yölepoa, vastattiin: »Eipähän mitä, täytyyhän matkustavaisen matkustaa, sattuuhan sitä». Joku suoriutui oppaaksi, muut painautuivat uudelleen nukkumaan. Kaikilla lattialla nukkujilla oli ristiin asetettuja halkoja päänalasena, eikä muittenkaan tilat näyttäneet paljon mukavammilta. Vaan katto oli pään päällä ja lämmintä kylliksi — eikö siihen voisi tyytyväinen olla! Huomasin sillä matkalla, että pirtti on vielä monen ihmisen asunto ja tyyssija.

Entisiä savupirttejä näkee Pohjois-Savossa miltei joka talossa. Niissä on nyt suuret uloslämpievät uunit ja seinät ovat valkeiksi piilutut. Vaan laipio on musta ja lattiassa ovat entisajan halkomalla tehdyt siltapalkit, jotka ovat puol'hirren paksuiset ja kestävät kuluttaa miespolvia eteenkinpäin vielä.

Jättäessämme hyvästit savupirtille, vilkaisemme vielä taaksemme nähdäksemme sen ulkoasua. Harmaantuneista, paksuista hongista on se karkeasti salvettu; eivät nurkatkaan kaikistellen ole tasatut. Ei ole tietoa kivijalasta; sein'vierillä olevat n. s. multaiset saavat korvata rossipohjan puutetta. Katto on vanhanaikuinen ruodekatto. Ruoteitten, seipäitten, päälle, jotka juoksevat harjalta sivuseinille, on ladottu tuohia ja niiden päälle painoksi raskaita »malkoja», paksuja ranganpuoliskoita. Savupiipun sijalla on puutorvi, »totto», paksusta ontosta puusta.

Ennen tuo savupirtti oli suomalaisen ainoa asumus. Ja olipa aika, jolloin se samalla oli hänen saunansa ja riihensäkin.

IV. Uudisasukas.

He palvelivat pappilassa molemmat, toinen renkinä, toinen piikana. Toinen ajoi hevostaan, toinen liikkui pihasalla. Istuen kukin nurkallaan ruokapöydässä vaihtoivat he joskus pilapuheita keskenään. Useimmiten he kuitenkin riitelivät. Herrasväki piti heitä pahasopuisina palvelijoina. Ne ovat kuin kissa ja koira, oli seisovana sukkeluutena.

Mutta yöllisillä nuottaretkillä, heinää tehdessä ja leikkuupellolla panivat he perustuksen tulevalle taloudelle. Kaukaa korvesta katsottiin mökin paikka lammin rannalta. Siellä oli lehtoa kaskeksi, oli pelloksi käypää lepikkoa, ja niittyä voi raivata puron varrelle. Jos vaan olisi ollut varaa tuvan tekoon. Mutta palkat olivat pienet, ja alkaakseen olisi tarvinnut lehmän ja hevosenkin. Se viivytti yhteen menoa. Mutta keyristä keyriin sitkistyivät sitkistymistään tulevaisuuden toiveet. Ja työn loma-ajoilla liikkui haaveet laskuissa siitä, kuinka paljon oli jo säästöjä ulosottamattomina palkkoina ja kuinka kauvan kestäisi, ennenkun olisi vähin määrä täysi. Eikä kukaan aavistanut, että vuosien kuluessa kasvoi rengissä ja piiaassa harrastus vapauteen ja palava halu päästä omillaan

elämään. Heillähän oli hyvä ja huoleton olo pappilassa, kohtuullinen palkka kummallakin, talon vaate ja talon ruoka. Mutta heidän oma halunsa veti erämaahan.

Kaikki heitä siitä kieltelivät, kun eräänä kesänä ei enää kelvannut pestiraha kummallekaan. «Siellä velkaudutte hallan paikalla. Joukko kasvaa. Ja kerjäläisiä on jo ennestäänkin.» — Mutta he olivat jo viisi vuotta laskeneet ja tuumineet ja saaneet sen päähänsä. Papin täytyi panna heidät kuulutuksiin ja syksyllä he lähtivät palveluksestaan.

Talven asuivat he vielä loisina. Ville salvoi pirttiään ja teki sillä välin päivätoita pappilaan. Anni kutoi kankaita ja teki käsitöitä rouvalle.

Häät vietettiin heille helluntain pyhinä seuraavana vuonna. Ne pidettiin talon puolesta ja rovasti itse vihki entiset palvelijansa pappilan suuressa salissa. Mutta kun pariskunta oli heittänyt jäähyväisensä ja hän ikkunastaan katseli heidän poistumistaan kujaa myöten, niin nyökäytti hän päätään ja sanoi: »antaa nuorten koettaa, mutta ei sitä piian ja rengin pääomalla korpia kuokita».

Sillä pääomalla ne on sentään Suomen korvet kuokittu. Ja kuitenkin oli rovastikin osaltaan oikeassa.

Me pappilan nuoret me saatoimme monivuotiset ystävämme heidän uuteen kotiinsa. Metsäpolkuja kulettiin kesäinen päivä lehdittyvien lehtojen keskellä ja yö tanssittiin uudispirtissä. Sen olivat siltapalkit sahaamattomat, nurkat vielä epätasaiset, ja uudispelto vielä raalla mullalla. Mutta rinteellä viherti jo rukiin laiho nokisten kantojen välissä ja ohrakaski oli kuivamassa. Nuori emäntä teki savun aholle ja lypsi ensi kerran siinä lehmänsä. Me istuimme kivellä Villen kanssa ja katselimme häntä sinne, missä hän puuhasi ilta-auringon valossa, puettuna vielä uuteen häähameensa.

Ville ei epäillyt menestystään uudismökissään. »Jos tässä tervennä pysytään ja ei pane halla». Ja ikäänkuin arvaten ajatukseni juoksun, lisäsi hän: »Kyllähän se on pakasen pesä tuo notko tuolla. Mutta kun kyynärpäineen tässä pyöristelee, ajaa korpea ulomma ja aukoo reikiä aurinolle... Se nyt vielä tuntuu kylmältä näin iltaisilla, mutta tulkaahan ensi kesänä katsomaan».

Minulta ei tullut tuloa ensi kesänä eikä toisenakaan. Täytyy tunnustaa, että unohdin heidät mielestäni. Kerran

kotona käydessäni muistelin kysyneeni, kuinka he voivat. »Velkaa on pitänyt tehdä», sain vastaukseksi isältäni. »Ja Annin terveys on ollut huono», lisäsi äitini.

*

Kului joitakuita vuosia. Olin tullut ylioppilaaksi, hankkinut pyssyn ja metsäkoiran ja jäänyt syksyksi maalle.

Eräänä pilvisenä lokakuun päivänä samoelen saloja ja joudun metsätielle, joka tuntuu minusta tutulta. Alkaa sataa tuhatta, koira ei viitsi hakea, vaan juoksee edelläni tietä pitkin. Yhtäkkiä se alkaa murista ja sitten haukkua eteensä. Sieltä kuuluu hevosen askeleet. Kohta ilmestyy se tien mutkasta näkyviin, valjastettuna aisojen eteen, joiden käret viisittävät maata. Luokissa on valkoinen liina ja aisojen päällä ruumiskirstu poikkitelein. Perästä kulkee, kuin auran kuressa kiikkuen, Ville. Hänellä on täysi työ saada kuorma pysymään tasapainossa.

Hän oli kovin nääntyneen näköinen, kasvot kellastuneet ja silmät laimean värittömät.

— Mutta mikä on tuo kuormanne tuossa?

— Vaimo vainajani se on.

— Kuollut?

— Kuoli pois.

Kyselemällä sain selville heidän lyhyen, jo edeltäpäin ennustetun tarinansa: Halla, velkaantuminen, paljon lapsia, vaimo kovin vaivaantunut, sairastunut, kitunut ja kuollut. Nyt pitäisi saada hoidetuksi hautaan, vaan on tämä tie kovin keuhkoa. Mitenhän kestänevät laudat kirkolle asti. — »Hevonen, mitä sinä siinä hamuat!»

Sillä oli nälkä silläkin, yhtä huonossa kunnossa kuin hän itsekin, luita myöten lamassa.

Hän sanoi hyvästin silmiin katsomatta ja lähti ajamaan. Aisan päät uurtivat hiekkaseen tiehen kaksi yhden-suuntaista juovaa.

Minä menin toisaanne päin. Saavuin suolle, johon oli yritetty viemäriä kaivamaan, mutta joka oli jäänyt kesken. Siitä nousi häämatkan ajoilta tuttu tie ja vei tuttuun mökkiin.

Aidan takana ynisi laiba lehmä ja porsas tonki pihamaalla, jonne veräjä oli jäänyt sulkematta. Keskellä pihaa

maata oli tyhjä sänky ja vainajan vuode oli heitetty aidalle. Pirtin nurkat olivat ennallaan. Tumman likaisen lasin takaa näkyi ikkunan penkillä kituva kukka tuohiastiassa.

Oli hän kuitenkin saanut hiukan raivatuksi ympäristöään. Tehtyä peltoa pisti jo parin tynnörin alainen lahdelma korven sisään. Ja kuokosta kenties puoli sen vertaa. Mutta siihen näkyivät voimat loppuneen. Koivikon oli hän kaatanut ja saanut lepikon pelloksi. Vaan sen takana tuli vastaan synkkä kuusikko kuin murtamaton muuri. Ja siihen oli heidän täytynyt seisattua.

Seisoin pitkän aikaa aution talon pihalla. Tuuli kohtahti korvessa ja pani pyssyn piipun korvani juuressa soimaan niin surullisesti ja valittavasti.

*

Uudisasutuksen ensimmäinen sukupolvi oli tehnyt tehtävänsä, sillä tuo mies ei enää jaksaa jatkaa. Hän on murtunut hänkin, into näytti hänen silmissään sammuneen ja hääpäivän aikuinen luottamus itseensä oli poissa.

Hänen jälkeensä tulee kai tähän toinen eläjä ja ottaa mökin. Hänellä ehkä on parempi onni. Mutta hänen on myös helpompi alkaa, sillä hän ei ala koskemattomasta korvesta. Hän asettuu ennen tehtyyn taloon ja hän kylvää siihen vakoon, jonka toinen jo on valmiiksi kyntänyt. Tästä tulee kenties vielä varakas, suuri talo ja aikain kuluessa kasvaa kylä sen ympärille.

Heitä, joiden pääoma (ainoa mikä heillä oli: heidän oma itsensä) ensiksi kaivettiin maahan, ei kukaan ajattele. He olivat vaan kaksi tyhjäkätistä renkiä ja piikaa.

Mutta sellaisten pääomalla ne ovat Suomen korvet pelloiksi kuokitut.

Jos he olisivat jääneet pappilaan, toinen kuskiksi ja toinen sisäpiikaksi, niin olisi heillä itsellään ehkä ollut parempi olla. Mutta korpi olisi jäänyt koskematta ja edistyksen etuvartijat työ tekemättä.

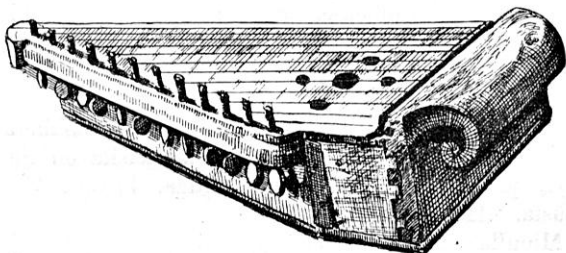
Näinä aikoina kuin ruis heilimoipi ja ohra tekee tähdää pelloillamme, muistakaamme näitä ensimmäisen uudisasutuksen uhria.

Emme voi heille muistopatsaita pystyttää, sillä heitä on tuhansia ja heidän nimiänsä emme tunne.

V. Kantele.

Suomalaisten kansallis-soitin on *kantele*. Alkuperäinen kantele oli hyvin yksinkertainen. Kopan muodosti kansi ja sen alla oleva sarja. Pohjaa ei ollut. Kieliä oli vaan viisi. Muodoltaan oli se soikea epäsuunnikas.

Nykyiset kanteleet ovat paljon täydellisemmät. Ne ovat vähintään 22-kieliset, täydellisellä sointupohjalla eli kopalla varustetut ja sirotekoiset. Viime aikoina ovat ne paljon alaa voittaneet. Niitä tapaa sisämaassa, varsinkin Savossa jo useassa kodissa. Kiertävät käsityönopeettajat y. m. ovat vaikuttaneet niiden levittämiseen. Kaikistellen niitä tosin ei osata helkytellä; ne ovat vaan koristuksena. Mutta

Kantele.

toisissa paikoin osataan, ja niissä kantele on, kuten muinoin Väinämöisen aikoihin, kansan runollisuuden ja henkevyiden ilmituoja ja edustaja.

Oletko käynyt mökissä, jossa esim. äiti osaa kanteletta soittaa? Jos olet, niin olet kai tuntenut ihanteellisemman ilman, herkemmän hengen siellä tuoksahtavan vastaasi. Aineellisuus ei siellä ole kaikki kaikessa. Henkisiinkin voimiin siellä uskotaan ja vaaditaan niillekin elämis- ja kehittymisoikeutta. Ihmiset ovat henkevämpiä, runollisempia.

Ja oletko kokenut kanteleen vaikutusvoimaa? Ihmisen joukko on ko'olla. Melutaan, nauretaan, mieli on milt'ei valaton. Silloin kanteleensoittaja astuu esille ja istuu kantelettaan helkyttelemään. Melu taukoo, ruvetaan kuuntelemaan, vaivutaan hartauteen. Kaihonvoittoiset tunteet täyttävät mielen. Tyynnytään. Kantele on heti löytänyt tien

kuulijan sydämeen. Ei mikään muu soitin olisi sitä niin välittömästi löytänyt. Mutta ei mikään muu soitin olekaan niin supi-suomalainen kuin kantele. Se on suomalainen luonteeltaan. Se lumosi suomalaisen jo Väinämöisen aikoina, silloin, jolloin sen kaikuessa «vuoret loukkui, paaet paukkui, kaikki kalliot tärähti», kivet laikkui lainehilla, somerot vesillä souti, petäjät piti iloa, kannot hyppi kankahalla». Sen kuvauksessa kohosi vanha laulaja korkeimpaan runollisuuteensa ja pääsi siinä ilmituomaan korkeimman siveellisen ihanteensa. Koivu — niin hän laulaa — valitteli kankahalla elämänsä tyhjyyttä, vajavuutta, osattomuutta. Silloin lohdutti Väinämöinen sitä lupaamalla sille »olevan onnen, elon uu'en armahamman», ja täytti lupauksensa tekemällä siitä kanteleen. Kantele sitten helkytteli iloa ihmisille, suurille ja pienille, nuorille ja vanhoille. Se oli sen »oleva onni», sen uusi elämä armahampi. Onnen saavuttaa itselleen iloa muille hankkimalla, onnen varsin olevan. Se on korkea siveellinen totuus. —

Annamme nyt kansan miehen, pienen mökin asujan, jonka kädestä kymmenittäin kauniita kanteleita on Suomeen levinnyt, ja joka itse kanteletta soittaa, kuvata kanteleen vaikutusta. Hän kertoo:

Minulla on oma suojeluspyhäni, johon uskon ja joka minua monesti on auttanut. Se on kanteleeni. Sen voima on niissä muistoissa, jotka se mieleeni johtaa. Ruumiin vammoista se ei välittömästi auta, vaan hengen se turmioon joutumasta pelastaa ja on monasti jo pelastanutkin.

Mitkähän ne muistot ovat, joita kanteleeni kätkee? Eivät ne ole mitään ihmeellisiä, ovathan vaan jokapäiväisiä muistoja lapsuusajaltani. Hämärähetkien viettoja parhaastaan. — Ei mikään hetki päivästä ole minusta niin suloinen kuin juuri illanhämärä.

Niin kai se lie ollut äidistänikin, koskapa hänkin aina hämärässä otti kanteleen naulasta ja alkoi sen kieliä helähtellä. Kieltämättä jäi meiltä lapsilta silloin kuurosilla olo, ja me keräydyimme pöydän ympärille, panimme toisen korvan pöytää vasten ja peitimme toisen kädellä. Näin kuunnellen kuuluivat säveleet niin herttaisilta, etten malttanut olla kysymättä äidiltäni, onko mitään, joka soisi niin kauniisti kuin kantele. »On», sanoi äitini. »Kuulkaahan kun ker-

ron, miten taivaassa soitetaan!» Ja sitten hän kertoi taivaan soitosta ja sikäläisistä soittajista. Hän osasi kuvata sitä niin kauniiksi ja ihanaksi, että palava halu syttyi päästä sinne. »Milloinka me päästään taivaaseen?» kysyimme. »Sitten kun tulemme sellaisiksi, että osaamme siellä olla. Emmehän me tämmöisinä kuulisi sitä kaunista soittoaakaan, emmekä osaisi muutenkaan yhtyä heidän iloonsa. Meille tulisi siellä ikävä ja olisi paha olla», selitti äiti. »Mut mitenkäs me opitaan kuulemaan niiden taivaallisten soittoa?» — «Siten kun kuuntelemme sitä ääntä, jonka taivaan isä on pannut meidän poveemme. Se sanoo, mitä on tehtävä, ja kieltää tekemästä sitä, mikä on paha. Sitä ääntä kun opimme kuulemaan ja tottelemaan, niin kyllä kerrankin pääsemme taivaan soittoa kuulemaan». Tähän tapaan äiti meille ker-toi ja neuvoi, soittaen aina lomaan.

Nämä kuvat painuivat meidän herkkiin mieliimme niin syvään, että ne vieläkin melkein yhtä selvinä ovat. Ja joskus, kun tulee kiusaus, joka ei tahdo tietää mitään niistä, silloin auttaa kannel. Se muistuttaa mieleeni äitini sanat: »Kun opit kuulemaan tuntosi ääntä, niin kerran olet mahdollinen kuulemaan taivaallistakin soittoa».

40. Kuvauksia Uudenmaan saaristosta.

I.

Jos saaria ja luotoja Uudenmaan rantamilla ei olekaan sellainen paljous kuin Lounais-Suomen, niin on se kuitenkin melkoinen; keskisuuruiseen tilaan maanosan länsiosassa kuuluu kustakin sata saarta. Useimmat ovat kuitenkin asumatomia. Ylimalkaan on ulkosaaristo harvaan asuttua. Ainoastaan poikkeustapauksessa on siellä täällä kyliä, niinkuin Pellinge- ja Onaskylät, jota vastoin useammassa tapauksessa asumuksia ei ole enemmän kuin 2—3 saarellaan. Kuta kauvemmaksi tulee merelle päin, sitä harvemmin tapaa ihmisiä asujina, mutta sitä yleisemmin hylkeitä ja tukkakoskeloita. Virolainen kuitenkin rakentaa tupasensa pienelle luodollekin, vaikka siellä ei ole viljeltävää maata ja vaikka manner tulee 3—4 peninkulman päähän. Joku virolaisperhe on myöskin

asettunut lähemmäksi mannerta, esim. Pirttisaareen, mutta sen jäsenet ovat pian ruotsalaistuneet. Muutto Vironmaasta Suomen saaristoon johtunee köyhäin virolaisten tavasta tulla kalastusaikana osakkaiksi nuotanvetoon pientä saaliin osuutta vastaan. Yhdysliikettä Suomenlahden kummankin rannan asukasten välillä on vielä olemassa, vaikka ei enään yhtä tuttavallista kuin vanhana, hyvänä aikana, jolloin Räävelin viinalekkereitä suuressa määrin maahamme salaa kuljetettiin. Nykyisin hankkii saaristolainen muulla, rehellisemmällä tavalla toimeentulonsa.

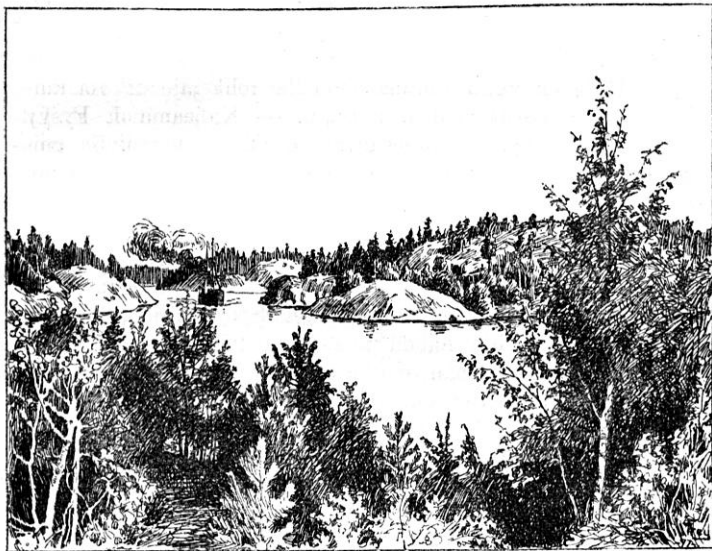
Avara meri on hänen vainionsa; sieltä hän elatuksensa saa. Hänen ei tarvitse kyntää eikä kylvää ja sato voi kuitenkin tulla runsas. Mutta sen sadon korjaaminen kysyy vaivoja ja vaaroja. Kun maamies sateella ja myrskyllä painautuu lämpimään tupaansa, taistelee kalastaja peninkulmain päässä kodistaan nuottaveneessään rajuilmaa ja uhkaavia aaltoja vastaan.

Tavallisimmat kalanpyydykset ovat rysät, verkot (jata-verkot) ja nuotat. Rysiä käytetään etenkin keväällä, kohta jättien lähdettyä; juhannuksen aikaan, ja sitä ennenkin jo, katsotaan turhaksi vaivaksi niiden panemista, koska kalat kirikkaassa vedessä sivuuttavat ne. Sen sijaan lähtee nuottakunta, johon kuuluu vähintään neljä, tavallisesti kuitenkin kuusi henkeä, ulkosaarille ja luodoille, joiden luona silakoilla on olinpaikkansa. Nuottakuningas määrää potkupaikan. Kotiintultua punnitaan kalat ja jaetaan itsekunkin nuottaosuiden mukaan. Tämä pyydys, jonka arvo uutena arvataan 400 markaksi, on harvoin yhden omistama, vaan ovat useammat henkilöt liittäneet yhteen nuottakaistaleensa yhdeksi, kokonaiseksi nuotaksi. Viime aikoina on rahdinkuljetus Helsinkiin tullut tärkeäksi elinkeinoksi monelle saaristolaiselle. Lyhempään matkain päästä tuovat saaristolaiset aluksillaan muuraushiekkaa ja kaduntäytesoraa ja pitempään halkoja mantereen rannikolta.

Jommoisiakin tuloja on saaristolaisella kaupunkilaisista, jotka muuttavat sinne kesävieriksi. Vuokraa maksetaan tavallisesti 80—100 markkaan asunnosta, jossa on kaksi huonetta ja kyökki. Huoneuston omistaja, kalastaja, on perheineen muuttanut saunaan tahi johonkin aittaan ja ehtii kesän kuluessa ansaita monta markkaa hyöryläisiltään, sillä ne

ostavat häneltä kala- ja jauhotarpeensa ja mitä muuta ruokataratarata talosta liikenee.

Kaupunkilaisten kesäolo maalla voi vähempivaraaiselle saaristolaiselle tuottaa muutakin hyötyä kuin rahatuloa. Sillä se, jolla on enemmän tietoja, saattaa — jos hän tahtoo — lahjoittaa tätäkin hyvää ja siten työskennellä kansanvalistuksen hyväksi.

Barösundista.

Maanviljelys saarilla on vähäpätöinen, usein on potaattipelttonen tuvan luona ainoa viljelty maatilkkku. Niityt saavat pitää huolta itsestään; sato on sentähden pieni ja heiniä on ostettava herraskartanoista tahi kaupungista. Monessa mökissä on köyhyys läheinen sukulainen perheelle. Samassa määrin kuin vaikeudet toimeentulon hankkimisessa ovat suuret, on halu henkiseen kehitykseen pieni. Kun poika ja tyttö kuuden-, seitsemäntoista vanhoina on päässyt ripille, käytyään rippikoulun, niin monesta silloin tarpeellisen kirjal-

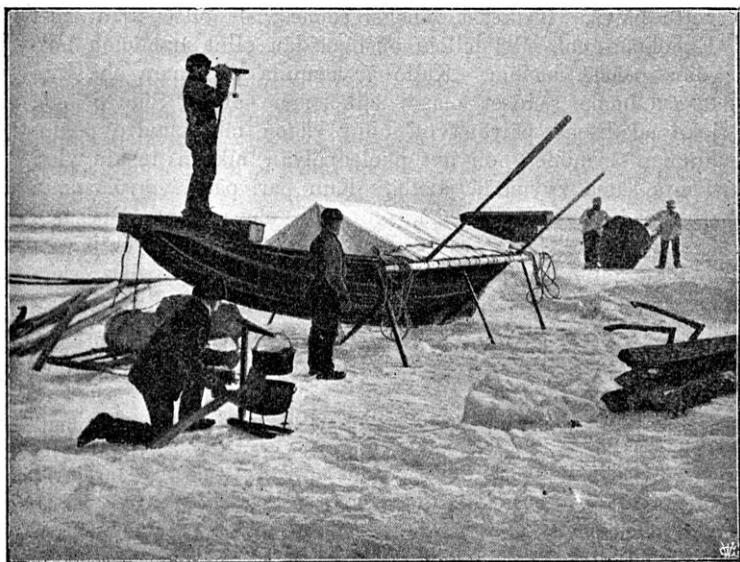
lisen tiedon mitta on täytetty. Henkistä herätyskirjallisuutta, sanomalehtiä ja kansankirjasia, on kuitenkin levinnyt saarille; monessa paikassa on myöskin esiintynyt vilkasta liikettä uskonnollisella alalla. Mantereen rannikolla ja etempänä sisämaahan päin ovat taloudelliset olot verrattain paremmat, mutta kunniantunnon, miehuullisuuden ja puhtaitten tapojen puolesta ei saaristolainen ole muista Suomen kansan jäsenistä järellä.

II.

Hylkeenpyynti tuottaa monelle rohkealle ulkosaaristolaiselle joka kevät melkoisen tulon. — Kalastaja J. F. Liljeberg Pirttisaaresta, tunnettu rohkeaksi ja taitavaksi ampujaksi sekä merimieheksi, kertoo eräästä ampumamatkastaan seuraavasti:

»27 päivänä helmik. 1885, lähdimme neljän miehen matkallemme merelle, katsoaksemme, joko hylkeet olivat liikkeellä. Ilma oli jotenkin kaunis; etelätuuli piti jäätä kiinni mantereessa. Kun olimme ehtineet Söderskärin majakalle, saatoimme kiikarilla nähdä kaksi hyljettä noin kolmen neljänneksen peninkulman matkalla ja päätimme silloin, että veljeni lähtisi koettamaan mihin hänen uusi pyssynsä kelpaa. Ensimmäistä hyljettä hän ei saanut pyssynkantomatkalle, sillä jää oli tasaista kuin silta; mutta toisen kohdalla onnistui paremmin, sillä hän pääsi 220 kyynärän päähän hylkeestä. Välimatka oli tosin suuri, mutta ei ollut mahdollista hylkeen huomaamatta päästä lähemmäksi. Pyssy pamahti ja viikari oikasihe kuolleena jälle. Kuvempänä loikoi toinen jääkokojen välissä, joten oli helpompi päästä pyssynkantomatkalle, ja kun tätä ei nyt ollut enemmän kuin 150 kyynärää, niin kävi hylkeelle pahasti. Kun sitten olimme hinanneet venettä mukanamme noin kaksi peninkulmaa, löysimme harmaahylkeitä, mutta emme koko päivänä saaneet niitä muuta kuin yhden ja sen lisäksi yhden viikarin. Yö vietettiin jäällä ja silloin kuulimme harmaahylkeen ammuvaan niin vahvasti, että toivoimme hyvää saalista seuraavana päivänä. Mutta kello 3 aamusella kääntyi tuuli pohjoiseen ja nousi sumua, joten meidän oli pakko palata pois ja heittää kaikki hyvän saaliin toiveet sikseen.

Pari viikkoa myöhemmin oli meillä parempi onni, sillä kolmen päivän kuluessa kaatui luodeistamme 31 viikaria. Hylkeen rasvaa ja nahkoja oli meillä niin suuri lasti, että meidän täytyi jättää eväskuormamme ja yksi kivääri Kalbadaan. Paattimme laidat olivat vaan kaksi tuumaa vedestä, mutta luotimme hyvään onneemme, kun ilma oli kaunis. Emme kumminkaan olleet ehtineet enemmän kuin puoliväliin kolmipeninkulmaista matkaamme, ennenkuin rupesi tuulemaan,

Hylkeenpyytäjiä.

ja nytkös tuli vettä sekä tuulen alta että päältä. Suurimalla kiireellä asetettiin kaksi irtainta lautaa varpelaidoiksi; se auttoi hetkisen, mutta kun aaltoaminen yltyi, täytyi meidän lopulta viskata puoli tusinata suurimmista hylkeistä mereen ja ottaa ne laahattaviksi. Kovan ponnistuksen perästä pääsimme vihdoin maihin. Seuraavana päivänä lähdimme taas liikkeelle ja kaadoimme neljä hyljettä. Jää kulki hyvää vauhtia, niin että hämärissä näimme Viron maata. Illalla yltyi tuuli; oli selvää, että syntyisi myrsky. Jää oli hyvässä

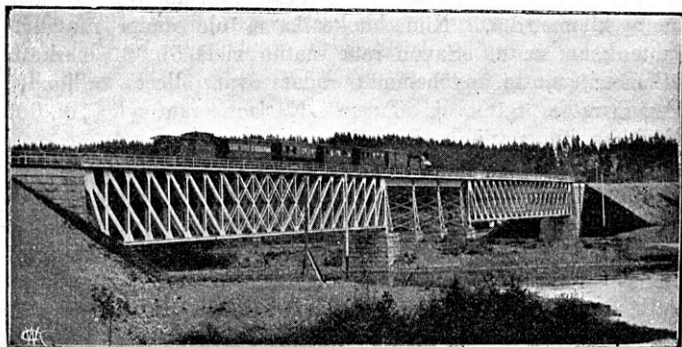
puristuksessa ilman railaa etelä- tahi pohjoispuolella. Tuuli koveni lumimyrskyn kanssa ja sydänyöllä tuntui ankarataaaltoilua. Nyt olivat hetket kalliit. Piti suurimmalla kiireellä saada kaikesta selvä ja olla valmis kaikkeen. Kello yhden aikaan rupesi jää menemään kappaleiksi, ja juuri silloin saatoimme sumun läpi eroittaa Ekholman majakan tyynen puolella. Mutta pimeässä emme voineet hinata paattejamme ja oli meillä täysi työ varoa, ettei jää pääsisi hautaamaan meitä kasaantuvien valliensa väliin. Vihdoinkin valkeni toivottu päivä. Kaikeksi onneksi emme vielä olleet ajautuneet Ekholman ohi, sillä silloin olisi meidän ollut mahdoton missään päästä maihin. Kello 7 aamulla oli vaara ohi, kun taas olimme saaneet maata jalkojemme alle. Siitä jäädä, joka edellisenä päivänä oli ollut viiden tahi kuuden peninkulman laajuinen, oli nyt puolenpäivän aikaan tuskin yhtä monta sataa kyynärää jälellä. Kun pari päivää myöhemmin taas pääsimme Kalbådaan, oli siellä oleva kahdeksaa tahi kymmentä sylvä korkea jäävuori lähtenyt matkaansa ja sen mukana oli mennyt toinen paattimme, jossa oli kivääri, sadetakki, pata, leipää, potaattia, voita ja maitoa. — Pyynti tänä keväänä tuotti meille 75 hyljettä.»

41. Rautatiet.

Sisämaan pitkät vesijaksot ja järvet yleensä tarjoavat Suomelle oivallisia kulkuteitä. Ne näyttävät ikäänkuin sitä varten Suomelle annetunkin. Niitä on pidetty Suomen luonnollisina liikeväylinä; niihin aikoinaan hallituksenkin huomio kokonaan kohdistui. Kun kaikkialla muualla Euroopassa jo työskenneltiin rautateitten saamiseksi, mietittiin täällä yhä vaan vesiteitten avaamista eikä uskallettu ajatellakaan noita uudenaikuisia kulkuneuvoja. V. 1862 sai Suomi sitten ensimmäisen rautatiensä, Helsingin—Hämeenlinnan radan. Se oli 107 km pitkä ja maksoi lähes 15½ milj. markkaa eli 131,000 markkaa kilometriä kohden. Toinen rautatiemme aikajärjestyksessä oli Riihimäen—Pietarin rata, joka tuli päätetyksi hallitsijan ja säätyjen yhteisestä myötävaikutuksesta ja valmistui v. 1870. Se oli 372 km pitkä ja maksoi 74,000 markkaa kilometri, kun kaikki kustannukset jaetaan

kullekin kilometrille. Helsingin—Hämeenlinnan—Pietarin rataryhmä on sittemmin alkuperäisestään laajennettu, täydennetty, sillä on haararatoja Vesijärvelle, Lappeenrantaan ja Söörnäisten satamaan ja se siis nykyään edustaa yli 67 milj. pääoma-arvoa sekä antaa hyvät korot rakennuspääomalle, nim. 6 à 7 $\frac{0}{0}$.

1870-luvulla rakennutti valtio Turun—Toijalan ja Hämeenlinnan—Tampereen radat, joiden pituus yhteensä oli 211 km ja rakennuskustannukset 92,000 markkaa kilometriltä. Yksityiset yhtiöt rakennuttivat Porvoon ja Hankoon radat. Viimemainitun näistä lunasti sittemmin valtio.

Vuoksen rautatiesilta Antreassa.

1880-luvulla rakennettiin ja avattiin liikenteelle Vaasan ja Oulun radat, yhteensä 664 km. Oulun rata sai haararatat Pietarsaareen ja Ykspihlajaan.

1890-luvulla tuli Suomen rautatieverkkoon seuraavat lisät: Savon rata (pääasiallisesti rakennettu jo edellisellä vuosikymmenellä); Karjalan rata haararatoineen Imatralle; Porin rata; Jyväskylän rata jatkoineen Suolahteen; Turun—Karjaan rata. Näiden yhteenlaskettu pituus on 1,059 km. Niin paljon tuli siis valtion toimesta rautatietä lisää 1890-luvulla. Yksityinen toimeliaisuus on sitä samaan aikaan kartuttanut melkoisesti radoilla Raumaan, Raaheen, Haminaan, Jokioisiin ja Karhulaan (Kymissä). Kun kaikki mainitulla vuosikymmenellä päätetyt ja vielä rakenteella olevat radat (Kuo-

piosta Isalmeen, Oulusta Tornioon, Karjaasta Helsinkiin) valmistuvat v. 1902, on Suomen valtionrautateitten pituus 2,923 km ja vastaavat vähintään 248,393,000 markan pääomaa. Kun siihen vielä lisätään yksityisradat, voidaan sanoa, että vuosisadan vaiheella on Suomessa yli 3,000 km rautatietä.

Suomen rautatieverkko on siis jommoinenkin jo. Vuodesta 1879 onkin sitä lakkaamatta kudottu ja valtio on vuosittain siihen käyttänyt 5—7 milj. markkaan. Ensimmäinen rautatie tuli, kuten edellä olevista luvuista näkyy, kovin kalliiksi. Sitten opittiin rakentamaan halvemmalla, ja Vaasan radalla saatiin jo kustannukset laskeutumaan 50,000 markaan kilometriltä. Niin huokealla ei ole muita rautateitä kuitenkaan saatu. Savon rata saatiin vielä 59,000 markalla kilometri, mutta myöhemmät radat ovat olleet kalliimpia: Porin rata 68,000 ja Turun—Karjaan rata yli 100,000 markkaa kilometriä kohden.

Rautateitten kannattavaisuus on varsin tyydyttävä. Keskimääräinen voitto rautatieverkosta kokonaisuudessaan on viime vuosina noussut 3,6 $\frac{1}{2}$ %. Ja kuitenkin ovat sekä matkustaja- että tavaramaksut verrattain alhaiset. Varsinkin on asian laita sellainen matkustajapilettien kohdalla pitemmillä matkoilla. III:n luokan meno- ja paluupiletti 500 km matkalla maksaa 21 markkaa 60 pen. ja 1,000 km matkalla 29 markkaa 30 pen. Pisin matka, minkä kahden rautatiellä yhdistetyn paikkakunnan välillä maassamme nykyään voi tehdä, on matka Oulun ja Joensuun välillä. Sen matkan kulkee III:nnessa luokassa edestakaisin 31 markalla 20 pennillä.

42. Suomen pääelinkeino.

Pääelinkeino Suomessa on maanviljelys. Muukalaisesta, joka ei asioita lähempää tunne, voi se tuntua kummalliselta. Onhan ensiksikin Suomi niin kaukana pohjoisessa, ettei missään muussa maassa samalla pohjoisella leveysasteella — lukuunottamatta meren ympäröimää Skandinaavia — voi ajatella elää maanviljelyksestä. Ja onhan toisekseen niin pieni osa maasta viljelyksessä, ettei sillä muualla päästäisi

mihinkään. Viljelysmaa Suomessa tekee nim. ainoastaan noin $3 \frac{0}{100}$ koko maan pinta-alasta. Tanskassa se tekee $74 \frac{0}{100}$, Preussissa $49 \frac{0}{100}$, Ruotsissa $12 \frac{0}{100}$. Mutta tosiasia kuitenkin on, että Suomi kautta koko historiallisen aikansa on ollut maanviljelystä harjoittava maa, että siihen historian takaisenakin aikana maanviljelys jo oli kotiutunut ja että valtava enemmistö sen asujamista nykyisin saavat toimeentulonsa ja elatuksensa maanviljelyksestä. Noin 75 henkeä kustakin sadasta, eli $75 \frac{0}{100}$ maan väestöstä, kuten asia tavallisesti lausutaan, elää maanviljelyksestä. Se on siis maan pääelinkeino.

Ja niinkuin maanviljelysmaassa ainakin on maanviljelysmaakin täällä säännöllisesti lisääntynyt. Likimääräisten arvioiden mukaan oli maassa peltoalaa 1600-luvun keskipaikoilla 100,000 hehtaaria. V. 1840 arvioitiin se vähän yli $\frac{1}{2}$ milj. hehtaariksi. Nykyään lasketaan viljeltyä maata olevan 1 milj. hehtaaria. Jos tätä viljelysalan laajentumista verrataan väkiluvun kasvuun vastaavalla ajalla, niin se tuntuu hyvin tyydyttävältä: väkiluku on viimeisinä 250:nä vuotena lisääntynyt 5-kertaiseksi, pelto 10-kertaiseksi.

Mutta onko viljelystuotteitten määrä lisääntynyt yhtä rintaa peltomaan kanssa, — sitä sopii epäillä, sillä muinoina aikoina saatiin paljon viljaa ulkopuolelta peltujen, nim. kaskista. Nykyään se viljelystapa onneksi on supistunut niin, että vuoden viljantulonmäärästä ainoastaan noin $3 \frac{0}{100}$ on kaskesta. Vuotuinen keskisato vv. 1893—95 rukiista ja ohrasta yhteensä oli tasaisissa luvuissa 6,350,000 hl. Se ei läheskään täytä maan elontarvetta. Vaan sitä nykyiset viljelysperiaatteet meillä eivät tavoitakaan. Viljaa voi mielellään tulla maahan, kun vaan on voita ja muita tuotteita viedä maasta ulos. —

Maanviljelys Suomessa on muuten sangen vaivanalaista ja tuloksiltaan epävarmaa työtä. Maa on kovin kiviperäinen ja hallanuhkaama. Eikä kaikkina vuosina riitä kesälämpöä niin pitkältä, että vilja maan sisä- ja pohjoisosissa ehtisi tuuleentua. Vuodentulo on sentähden tavattoman vaihteleva sekä määrällen että laadulleen. Vaikk'ei varsinainen kato-vuosi kohtaakaan maata, niin saattaa viljan satomäärä yhtenä vuotena olla 2 à 3 milj. hl pienempi kuin toisena, tuottaen 20 à 30 milj. markan tappion maalle. Sellainen on omansa vaikuttamaan hämmennystä taloudellisissa oloissa, kun pää-

omia ja säästöjä on niin vähän kuin niitä maassamme todella on, sen ymmärtää. Eikä maanviljelys tavallisissakaan oloissa kovin runsaskätisesti palkitse viljelijän työtä. Tilastotiede osoittaa että keskimääräinen sato koko maassa on 1 hl ruiskylvöstä 6 hl, ja 1 hl ohra- ja kaurakylvöstä 5 hl. Ja sama on muittenkin viljelyskasvien laita, esim. herneitten ja potaattien.

Epäedullisiin tuloksiin ovat kuitenkin vaikuttaneet myöskin vanhentuneet ja kehittymättömät viljelystavat, jotka vielä ovat yleisiä. Hyvin yleinen on nim. vielä vanha kolmi-jakoinen viljanviljelys. Siinä ovat pellot jaetut kolmeen lohkokoon, joista yksi joka vuosi on kesantona, toinen rukiinkasvussa ja kolmas toukoviljan (ohran, kauran, potaattien y. m.) kasvussa. Paitsi sitä, että tämä viljelystapa ei salli tilaa rehun ja heinäviljelykselle ja tuhlaa pellon voimia, säilyy sen mukana tavallisesti myös vanha esi-isiltä peritty, puutteellinen pellon valmistustapa: pelto kynnetään pystyauralla, sahralla, joka tekee ettei pelto milloinkaan sannottavasti syvenny, ja karhitaan usein n. s. risukarhilla sekä jää hyvin vaillinaiselle ojitukselle.

Tämän vanhentuneen viljelystavan rinnalla on kuitenkin jo toinen, järkiperäinen viljelystapa valloittamassa itselleen tilaa. Se on n. s. koppelijärjestelmä, yhdistetty vilja- ja heinäviljelys, joka panee toimeen täydellisemmän kasvien vuoroviljelyksen. Sen lisäksi on huomio erityisemmin käänntynyt maamme soihin. Suo- ja niittyviljelys on varsinaista heinäviljelystä. Viljelyskasveina siinä ovat: timotei, apilas, nurmipuntarpää, koiranruoho j. n. e. Kun heinäkasvu jonkun vuoden päästä alkaa käydä huonoksi, kynnetään maa ja viljellään siinä pari vuotta kauraa maan pinnan parantamiseksi. Toiselle kauralle lannoitetaan maa ja oraasen kylvetään heinänsiemen, taikka kylvetään heinänsiemen yksinään ilman suojusviljaa. On luonnollista, että erilaisilla seuduilla täytyy käyttää erilaisia viljelystapoja. Ja harvoin tapahtuu, että pikkuviljelijä muuttaessaan viljelysjärjestelmänsä ajanmukaisemmalle kannalle, tulee tarkkaan seuranneeksi mitään edeltäpäin tehtyä suunnitelmaa. Sillä tapaa tulee hän käyttäneeksi n. k. vapaata vuoroviljelystä. Sitä tapaa seurattaessa tulee moni edeltäpäin aavistamaton seikka määräämään mitä kasvia pelto kunakin vuonna pannaan kasvamaan.

Se tärkeä asema, johon karjanhoito Suomessa on kohonnut, on pakottanut karjanomistajia viljelemään myös juurikasvia, etupäässä rehunauriita ja lanttuja. Mitään yleisesti seurattua, varmaa, juurikasveja lukuunottavaa viljelysjärjestelmää ei vielä ole olemassa. Useimmiten koetetaan sijoittaa juurikasvit ohran jälkeen, jossa niillä onkin sopiva paikkansa.

Eroittamattomasti maanviljelykseen liittyykin *karjanhoito*. Sen edistäminen on silmämääränä maanviljelyksenkin parannuspyrinnöissä. Eikä ihmekään. Eloviljan viljelys myyntitavaraksi ei kannata, se on selvästi huomattu, mutta karjantuote, voi, se on jo useana vuonna näyttäytynyt maatalouden pääturvaksi. Eikä pönnistukset tällä alalla tyhjiin ole rauenneetkaan. V. 1885 vietiin Suomesta ulkomaille 5,132,130 kg voita, joka tuotti maahan lähes 8½ milj. markkaa. Kymmenen vuotta myöhemmin v. 1895 oli voita ulosviedä 14,269,826 kg, josta tuli maahan lähes 30 milj. markkaa. Tämä karjanhoidon tuleminen pääasiaksi maataloudessa on tietysti vaikuttanut suuria muutoksia maanviljelyksessä ja tulee kehittyessään yhä suuremmassa määrässä sellaisia vaikuttamaan. Maanviljelys on kääntymässä elonviljelyksestä rehukasvien viljelykseen. Tilasto näyttääkin merkittäviä numeroita tässä suhteessa.

V. 1866 teki ruissato 48 $\frac{0}{0}$ koko viljansadosta ja kaura 24,3 $\frac{0}{0}$, mutta v. 1895 teki ruissato ainoastaan 36,4 $\frac{0}{0}$ koko viljan sadosta ja kaura 47,2 $\frac{0}{0}$. Kaura oli sivuuttanut rukiin tuntuvasti ja samaten ohraakin. Muihin viljalajeihin verraten oli ruissato 30-vuotiskautena 1861—1890 vähentynyt 9,5 $\frac{0}{0}$, ohra samaten 8,5 $\frac{0}{0}$ ja kaura kasvanut 18 $\frac{0}{0}$. Mutta sittenkin oli rukiin ja ohranviljelys entisestään melkoisesti enentynyt ja viljantuotto oli 30 vuoden kuluessa kasvanut kahdenkertaiseksi.

Se siis osoittaa, että rehunviljelys ja karjanhoito ei tee loppua elonviljelyksestä, vaan tuottaa tuntevan sadon lisäyksen.

Pääelinkeinon hyväksi ollaan Suomessa nykyään vireässä työssä. Maanviljelyshallitus ja sen alaiset virkamiehet, maanviljelys- ja maamiesseurat ja niiden virkailijat, maanviljelys-, karjanhoito- ja meijeri-konsulentit, kynnön- ja juurikasviljelys-neuvojat, karjakot y. m. kaikki ne pönnistelevät saadakseen pääelinkeinomme uudelle, paremmalle uralle. Ja

v. 1898 perustettu »Pellervo»-seura koettaa saada kaikki yhteistyöhön, samalla kuin maanviljelys-opistot ja -koulut levittävät ammattitietoja.

43. Porvoo.

Porvoo on maamme vanhimpia ja muistorikkaimpia kaupunkeja. Kun sen historiassa sitäpaitsi on piirteitä, jotka ovat kuvaavia muittenkin pienempäin rannikkokaupunkien kehitykselle, tahdomme lyhyesti esittää sen.

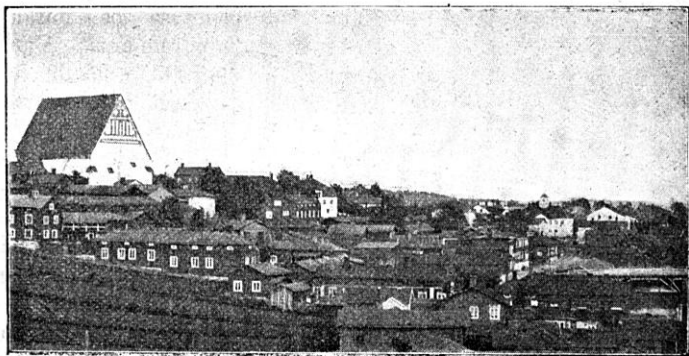
Porvoo on todenmukaisesti saanut nimensä joesta ja linnasta, joka muinaisina aikoina oli olemassa joen itäranalla olevalla mäellä, nykyisen kaupungin reunassa. Vanhasta viikinkilinnan rakennuksesta ei ole mitään jäljellä, ainoastaan korkeat, petäjiä kasvavat hiekkavallit muistuttavat muinaisajan sekasorrosta ja verisistä taisteluista. Linnan alla olevilla mäkirinteillä oli muinoin elämää ja liikettä. Paikka oli jo 13-sataluvun alulla markkinapaikka ympäristön väestölle, ja kun saksalaisia kauppiaita asettui sinne, kasvoi siihen kauppala. Vanhimmat tunnetut kaupunginoikeutensa sai Porvoo v. 1346. Noin 200 vuotta oli kaupungin porvaristo ja hallitusmiehet saksalaisia, niinkuin oli laita Ruotsin muisakin kaupungeissa. Saksalaisten kauppavallasta teki lopun Kustaa Waasa, joka Porvoollekin v. 1546 antoi vapaan sisämaan- ja ulkomaankaupan oikeudet. Saman kuninkaan käsky uuden tapulikaupungin perustamisesta Vantaanjoen suulle ja kaupungin muutto v. 1640 sille paikalle, missä Helsinki nyt on, tuotti porvoolaisille surua ja harmia. Hallituksen kehoitusta Helsinkiin muuttamisesta eivät he tosin noudattaneet, mutta tapulioikeuksien lakkauttaminen vaikutti pysähdystä kaupungin kehityksessä. Tulipalot, rutto ja viholliset tuottivat myös tuhoa kaupungille. Ison vihan aikana kärsi vanha Porvoo paljon vahinkoa, mutta sen loputtua sarasti paikkakunnalle valoisampi tulevaisuus.

Kun Viipuri v. 1721 oli luovutettu Venäjälle, sijoitettiin kaksi vuotta myöhemmin tuomiokapituli ja lukio Porvooseen ja siitä pitäin on kaupunki 150 vuoden kuluessa ollut pääpaikkana valistuksen leviämiseksi maassamme. Vapauden ajalla teollisuuskin alkoi kaupungissa. V. 1744

perustettiin tupakkitehdas, muutamia vuosia myöhemmin verkatehdas ja vuosisadan lopulla sokeritehdas.

Vaikka Porvoossa ei milloinkaan ole ollut ylellisesti komeita rakennuksia, pidettiin v. 1809 vanhaa tuomiokirkkoa, raatihuonetta ja lukionrakennusta niin tilavina, että valtiopäivät parhaiten voitiin sijoittaa tähän kaupunkiin. Siten sai Porvoo ylväimmän muistonsa.

1840-luvulla oli Porvoon kauppa sangen kehittynyt. Sen kauppiaat, jotka omistivat useita laivoja, toimittivat useimpaan sisämaan seutuun suoloja Espanjasta ja siirtomaantavaroita Lyybekistä. Saimaan kanava ja Helsingin—Pietarin

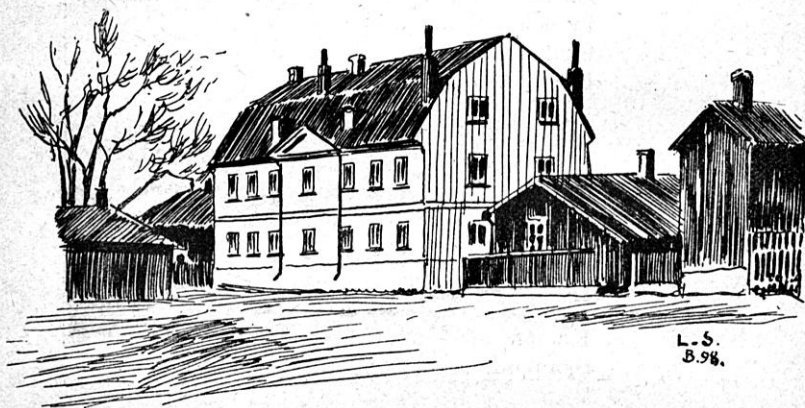
Osa vanhaa Porvoota.

rautatie vieroittivat pois kaupan Porvoon satamasta. Syntypä oman rautatienkin tarve. Alettiin rakentaa yksityisillä varoilla tuo 35 kilometriä pitkä rautatie kaupungista Keravan asemalle, ja liikenne sillä alkoi v. 1875. Siitä pitäin on Porvoo hitaasti, mutta varmasti kehittynyt; saha- ja kirjapainotuotteita valmistetaan melkoisia määriä. Asukasluku on nykyisin 4,800 henkeä.

Matkustajalle, joka nyt käypi Porvoossa, pistää heti silmään erilaisuus Pappilanmäen vierellä olevan vanhan kaupungin ja etelämpänä olevan uudenkaupungin välillä. Viime mainituksessa on suorat, leveät kadut, uudenaikuisia rakennuksia ja istutuksia. Kaupungin eteläreunassa kohoo ruotsalaisen lyseon suuri, kaksikerroksinen kivrakennus. Parin minuutin

matkan päässä siitä kaupunkiin päin on tuo kaunis kaupungintalo kauppatorin varrella ja siitä laskeutuu esplanaati Runebergin patsaineen jokirantaan, jossa on laivalaituri. Mainitusta esplanaadista on ainoastaan parin kivenheiton matka Runebergin kotiin. Tässä keltaisessa, yksikerroksisessa puurakennuksessa asui runoilija monta vuotta ja siellä vaipui hän kuolon uneen v. 1877. Valtio osti talon, ja Porvoon kaupunki sitoutui ylläpitämään kotia alkuperäisessä kunnossaan.

Liike uuden ja vanhan kaupungin välillä on vilkain kaitaisella Kirkkokadulla. Sitä myöten tulee matkustaja sille mäelle, jossa tuo kunnioitettava kivinen tuomiokirkko kohottaa jyrkän kattonsa korkeutta kohti.

Ent. lukiotalo vanhassa Porvoossa.

Siltä säännöttömältä torilta, joka ympäröi tuomiokirkkoa ja vähäpätöistä suomalaista puukirkkoa, pääsee jyrkkiä mäkiä ja kapeita, mutkikkaita rännikatuja myöten vuorille, joilla työkansalla on asuntonsa. Jos taasen laskeutuu vaarallisen jyrkkää Kirkkorinnettä myöten alas, joutuu sillalle, ja siitä, sivuuttamalla vasemmalla kädellä ylhäällä mäellä olevan hautausmaan — Näsebackenin Runebergin hautoineen — rautatien asemalle.

Jos täältä lähetämme jäähyväiskatseen vanhaan Porvooseen, näemme vasemmalla Linnamäen iäkkäine mäntyineen ja vihannoivan pellon, joka erottaa sen kaupungin

rakennusriveistä. Punaista, keltaista, viheriäistä hohtaa sieltä silmään. Vanha lukiontalo ja tuomiokirkon valkeat muurit kohoavat juhlallisina tuossa kirjavassa taulussa. Ja Porvoolle, Runebergin kaupungille, hyvästit jättäissämme, muistelemme C. Snoilskyn kaunista runoa, jonka hän kirjoitti käyttään runoilijan haudalla elokuussa 1885.

Porvoo, sä vanha, muistokas!
Laulukin lempi sun lahteas:
Täällähän pesä ol' joutsenen,
Täällä sen vuode myös viimeinen.

Etelän mailla mä nähdä sain
Linnoja uhkeita joukottain ---
Kuitenkin, Porvoo, sa pienoinen,
Kuningaslinna oot laulullen.

Nöyrytkää jo, salit kultaiset!
Ajatus, kohota alhaiset!
Kansalle linna sortumaton
Synkkänä aikana tarvis on.

Hauta, sa kunnia Suomen maan,
Kuuluta kultainen kieles vaan!
Kumpu, miss' uinuu uskollisuus,
Synnyinmaanrakkaus neuvo uus'!

44. Hanko.

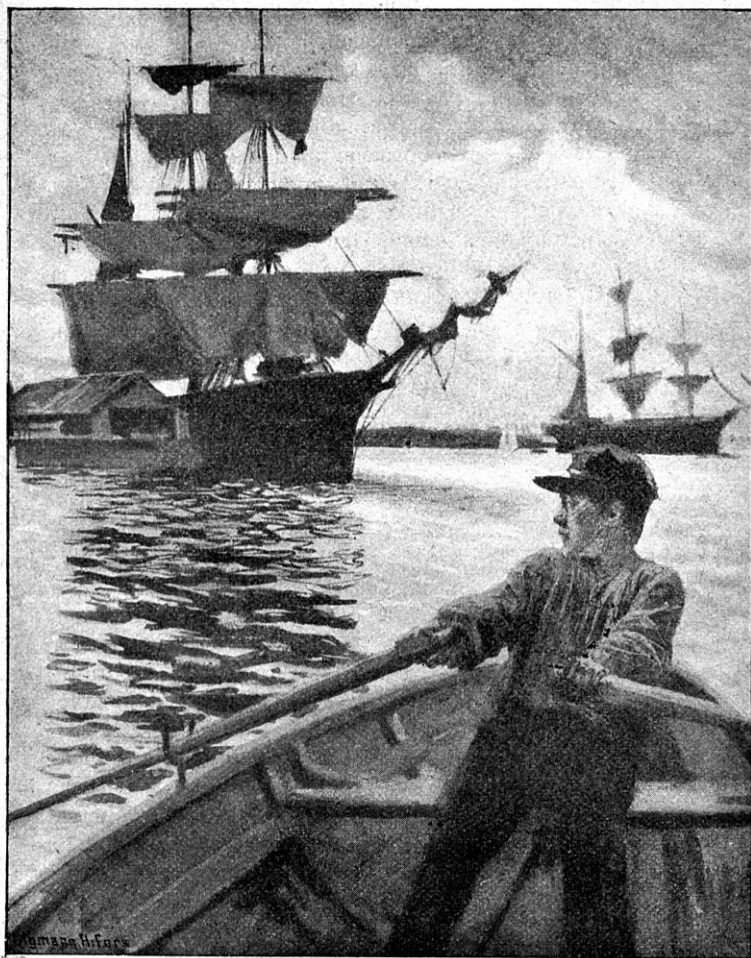
Oli aika, jolloin Hankoniemi herätti vaan pelkoa ja surua. Tämä pitkä niemi, joka jakaa saaristomme kahtia, pistäytyy luotojen ympäröimänä pitkälle Itämereen. Kun myrskyt raivoavat, ei matkustus Hankoniemen ohi ole leikkiä. Russarön majakka tuli johtotähdeksi merimiehille näillä vaarallisilla vesillä. Toisille niemen edustalla oleville luodoille rakennutti Kustaa III:s linnanvarustuksia estääkseen venäläisiltä matkat Turkuun ja Tukholmaan. Ne ovat nyt raunioina. Myrsky ja kanoonanpauke ovat Hangon vanhoja muistoja. Mutta niemen piti lopulta tulla suuriarvoiseksi.

Suomen satamat ovat talvisin neljä jopa viisikin kuukautta jäässä. Silloin ei kaupallamme ole muuta tietä kuin nuo pitkät maamatkat Venäjän kautta ja Pohjanlahden ympäri. Mutta huomattiinpa, että Hangon satama pysyy melkein koko talven avonaisena ja että meri ulkopuolella harvoin jäätyy ja silloinkin ainoastaan muutamiksi päiviksi kerrallaan. Tällä paikalla olevasta kaupungista tulisi siis Suomalle kaiken vuotta auki oleva portti länsimaille.

Rakennettiin rautatie satamaan ja myrskysilta, joten laivat voivat myrskyltä suojattuina panna ja purkaa lastia, ja 1878 tuli Hangosta kaupunki. Satamatöitä tehdessä huomattiin Hangon vuorten olevan erinomaisen hyvää graniittia, kovaa ja raeista vapaata. Pian muodostettiin yhtiö kivenlouhimista varten. Siitä pitäin on siellä jyskitty lakkaamatta ja Kuningattarenuori kuljetetaan paloittain Venäjälle ja Saksaan katukiviksi, jalustoiksi, portaiksi, pylväiksi ja hautapatsaiksi.

Hangosta on tullut, mitä toivottiinkin, Suomen talviportti länsimaille. Kaiken vuotta kulkevat suuret höyrylaivat Hangon ja ulkomaitten väliä Ruotsiin, Tanskaan, Saksaan ja Englantiin. Ne lastataan meidän maamme tavaroilla, voilla, puumassalla, paperilla, rihmarullilla, metsänlinnuilla ja marjoilla. Jokainen juna tuopi tuhansittain voidrittelejä Hankoon ja jokainen Tanskaan ja Englantiin menevä laiva täyttää ruumansa niillä. Joka viikko lähetetään siten 4,000 drittelä voita ulkomaille ja vuodessa nousee ulosviedyn voim arvo 30 miljoonaan markkaan.

Hanko ansaitsee näkemistä talvella, erittäinkin silloin, kuin tuuli on puristanut ajojaan Suomen rannikkoa vasten. Silloin ei säännöllistä liikettä välittävät höyrylaivat voi murtautua jäävyöhykkeen läpi. Mutta ne saavat apua. Hangon satamassa on kaksi merkillistä höyrylaivaa, jäänmurtaajat Sampo ja Murtaja, valmiina avaamaan niille tietä. Savu nousee paksumana niiden kaksittain olevista savutorvista, kun ne tyyninä kulkevat läpi jään, joka niitten leveitten keulain edessä ryssäen murtuu. Avonaista väylää myöten voivat sitten muut laivat seurata näitä jäisinä, ikäänkuin olisi valkeita lakanoita ripustettu laidoille ja taklaukseen. Jos niin tapahtuu, etteivät murtajatkään pääse kasaantuneen jään läpi, on se dynamiitillä särjettävä.

A. Edelfelt, Laivapoika.

Hanko kannattaa näkemistä kesälläkin. Merivesi on silloin siellä kirkkaampaa ja raittiimpaa kuin missään muualla Suomen rannoilla, ja ilma ihanan leutoa. Auringon kultaa-mia pilviä vaeltaa taivaan rannalla. Laaja, hienohiekkainen

ranta kehoittaa uimaan, ja tuoksuava mäntymetsä huvikävelyyn. Suurenlainen kylpylaitos on tänne perustettu ja siihen virtailee ihmisiä sekä Suomesta että ulkomailta terveyttään hoitamaan ja kesän huvista nauttimaan. Paljon huviloita on rakennettu pitkin rantaa. Kaikki tulevat kylpyvieraita täyteen. Iloista elämää on silloin Hangossa. Vilisee vaan kävelijöitä, ajajia, ratsastajia ja polkupyöräilijöitä siimeisillä teillä, ja merta viiltelevät purjeveneet ja kanootit.

45. Helsinki.

Jos tahdot tietää mitä Helsinki on, niin mene suoraa päätä Senaatintorille. Yhdellä laidalla näet Senaatin talon. Sieltä käsin Suomea hallitaan. Siellä lakia ja oikeutta valvotaan. Siellä kotimaiset, ballitsijan määräämät miehet, päästelevät ja hallitsevat hänen nimessään.

Vastapäätä Senaatin taloa on Yliopisto. Se on tieteit-
ten ahjo Suomessa. Sieltä tiedon aarteet kootaan, siellä tutkitaan ja opetetaan Suomelle kunniaksi ja eduksi.

Ja näiden kahden uhkean rakennuksen välillä kohoaa kirkko mahtavine portaineen korkealle yli muitten rakennusten. Korkealle asettaa myöskin Suomen kansa kirkollisen tunnustuksensa. Kirkossa yhtyvät Senaatti ja Yliopisto yhteisesti rukoilemaan Korkeimman suojaa Suomelle.

Keskellä toria on graniitista ja pronssista tehty muistopatsas. Siinä on kuva sen jalon hallitsijan, joka lahjoitti Suomelle sen perustuslaillisen elämän. Hänellä on ympärillään kunniavahti. Laki, Tiede ja Taide, Rauha ja Työ ovat uskollisuuttaan osoittamassa Suomen valtion sisällisen vapauden suojaajalle.

Torin neljänneltä laidalta näet sen talon, jossa kaupungin oma hallinto-laitos työskentelee. Tähän taloon päin kääntyy Lain pronssikuva, sanoen raastuvanoikeudelle: tuomitkaa puolueettomasti, te lakimiehet! Ja yliopistoon päin on Työn pronssikuva sanomassa: ututteruutta vaaditaan tutkijalta, ahkeruutta ylioppilaalta. Tieteen ja Taiteen haltijat kääntyvät Senaattiin päin sanoen: tietoa ja taitoa vaaditaan maan hallitusmiehiltä. Ja kirkkoon päin kääntyy Rauhan enkeli sanoen: olkaa rauhan miehiä, te kansan paimenet!

Esplanaati.

Siten on Helsinki Suomen pää ja sydän. Missä ikinä maaseudulla syntyy ajatus tai pyrintö, joka koskee koko maata, niin se Helsingissä huomataan ja virtailee sitten pääkaupungista kaikkiiin maan ääriin. Pääkaupunkiin kokoontuvat myös kansan edustajat kaikista maanosista neuvotellakseen valtiopäivillä maan tarpeista. Jos menet muutamia askeleita Senaatintorilta pohjoiseen päin, niin näet sen mahtavan rakennuksen, jossa kansan valitsema säädty kokoontuvat. Säädtytalon ympärillä on muita rakennuksia valtion tarpeita varten: Valtionarkisto, Suomen pankki ja postilaitoksen talo.

Nuo hyvät haltijat Aleksanterin patsaan ympärillä seisovat siinä täydellä syyllä. Sillä Helsingissä on maan korkein tuomioistuin, Senaatin oikeusosasto; Helsingissä harjoitetaan laajinta opetusta tieteissä, ammattiteissa ja taiteissa; maan kallisarvoisimmat laitokset tutkimista varten ja sen suurimmat taidekokoelmat löytyvät täällä. Suuret osat kaupunkia-kin ovat taideteoksia rakennusten kauniin ryhmityksen ja jalostuksen puolesta. Työ touhuu. Koulunuoriso virtailee kansallisorunon patsaan ohi oppilaitoksiinsa. Kadut kaikkuvat ajopelien jyminästä. Liikemiehet kiirehtivät pankkeihin ja konttooreihinsa. Höyrylaivoja ja purjehtijoita kulkee edestakaisin kaupungin neljässä satamassa ja pitkiä tavarajunia kulkee satamaradalla. Rautatietä ja satamiaan tulee Helsingin kiittää siitä, että se on päässyt maan ensimmäiseksi kaupunkikaupungiksi. Neljäsosa Suomen tuontitavaroista kulkee tämän kaupungin läpi. Paljaastaan tullia maksavat sen liikemiehet noin 9 milj. mk. vuodessa. Suomen kaupunkien 5,000 kauppiasta asuu 2,000 Helsingissä.

Jos menet palotorniin saadaksesi yleiskatsauksen kaupungista, niin huomaat, että teollisuuskin kuuluu sen elinkeinoihin. Pohjoisessa, lännessä ja etelässä kohoavat tehtaitten savupiiput tornihuippujen tapaisesti ja kivihiilipilviä kiittää lounaistuulen mukana, joka täällä on yleisin tuuli. Laajoja esikaupungeita on työväen kautta syntynyt näitten tehtaitten ympäri, joissa enemmän kuin 7,000 työmiestä saapi työtä ja jotka valmistavat tavaroita 25 miljoonan markan arvosta vuositain. Suurin tavarainvalmistus tapahtuu konepajoissa ja sokeritehtaassa. Mutta kirjapainotkin ovat huomioon otettavat. Sillä niistä lähtee enemmän kuin puolet koko maan

painotuotteista. Siellä painetaan öisin sanomalehtiä, jotka joka aamu tuhansissa kappaleissa leviävät koko maahan. Ne kertovat uskollisesti kaikki ajatukset ja tunteet, jotka kaupunkia liikkeelle panevat, niin että kansalaiset kaikissa Suomen osissa voivat seurata pääkaupungin elämätä.

Vaikka Helsingissä ei vielä ole sataakaan tuhatta asukasta, on sen elämä kuitenkin niin monivaiheista, kuin elämä ylimalkaan vain suurimmissa kaupungeissa. Niinkuin kaikissa suurissa kaupungeissa ovat täälläkin hurskaus ja turhamielisyys, ihmisrakkaus ja itsekkäisyys rinnakkain. Uhkeat ovat kirkot, suuremmoiset sairaalat ja melkoisia ne rahasummat, jotka ubrataan hädän lieventämiseksi. Mutta sairasten viruessa kipuvuoteillaan ja hätääkärsivien nakerrellessa kyyneleillä kostutettua leipäkannikkaansa sekä vankilain asukkaaitten hautoessa tekojensa muistoja, kulkee jokailtainen huvien pyörre kulkuaan kautta kaupungin. Salit hohtavat häikäisevää valoa, musiikin sävelet soivat hivelevästi ja härsyttävästi. Tee tuoksuaa kupeissa ja punssi lasseissa läikkyy. Teatteri näytöksiä, laulajaisia, tanssiaisia ja juhlia on yhtämittaa syksyisin, talvisin ja keväisin. Ainoastaan kesäisin Helsinki lepää. Kaikki, jotka voivat kaupungin jättää, muuttavat silloin maaseuduille, taikka lähtevät pitemmille matkoille. Ne joiden työ sitoo heidät kaupunkiin, asuvat, jos voivat, huviloissa kauniin saariston lähimmissä osissa. Ja pienet pikkueläjät hakevat süimestä kaupungin viileissä puistoissa. Mutta kadulla vilisee matkustavia, jotka ovat tulleet Suomen pääkaupunkia katselemaan.

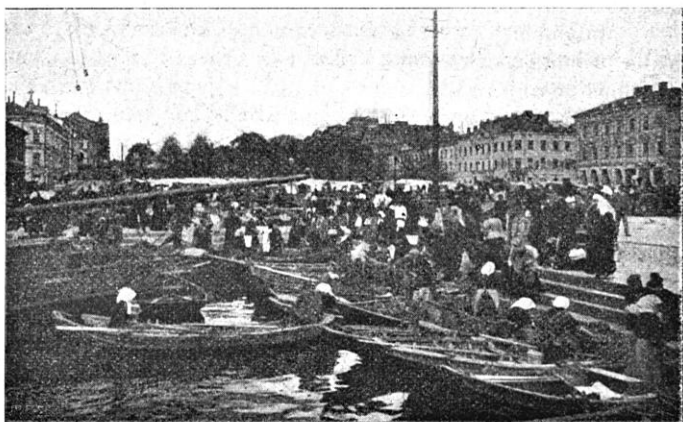
46. Suurkaupungin elämää.

Maalainen, joka ainoastaan sanomalehtien palstoilla seuraa pääkaupungin elämää, saapi usein kyllä sen käsityksen että helsinkiläiset eivät tee muuta kuin huvittelevat. Se on kuitenkin suuri erehdys. Kaupungissa, jossa on 85,000 asukasta, täytyy myös tehdä työtä, ja sitä useimmat tekevät hyvin uutterasti, sillä muutoin eivät kykenisi oleskelemaan niin kalliilla paikkakunnalla kuin Helsinki todella on. Huoneitten vuokrat yksistään jo ovat täällä enemmän kuin toisen

verran kalliimmat kuin pikkukaupungeissa, ja viisikertaa kalliimmat kuin maaseuduilla.

Katsokaamme minkälainen elämä Helsingissä on arkipäivänä toukokuun keskivaiheilla.

Kello on 5 aamulla. Aurinko jo kirkkaana paistaa nukkuvan kaupungin yli. Kuorma toisensa perästä tulee ajaen pitkin Pitkääsiltaa, tahi Espoontullin puolelta. Ne ovat maalaisukkosia ja akkasia, jotka ohjaavat kulkunsa kaupattorille saadakseen hyvissä ajoin edullisen paikan, ennen torikaupan alkua. Kärrien rivi kasvaa yhä. Siellä nähdään

Helsingin eteläsatamasta.

myös työmiehiä pitkin askelin astelevan työpaikoilleen, kukin kantaen kädessään ruokavasua tahi laukkuja. Kuuden aikaan on työ tehtaissa täydessä käynnissä. Tuntia myöhemmin tulevat kirjapainoihin päivällä työskenteelijät. Heitä vastaan tulevat silloin konemestari ja tämän apulaiset, jotka kello 3:ltä tahi 4:ltä aamupuolella ovat painaneet nuo suuret sanomalehdet. Sanomalehtipainoksista on mahtavia nippuja matkalla postivaunuun asemalle. Vähintään parisataa poikaa ja tyttöä levittää tunnin kuluessa 30,000 sanomalehteä tilaajille kaupunkiin.

Nyt avaavat leipurit myymälänsä ja saavat heti höyryävät, vastaleivotut leivoksensa kaupaksi menemään. Kaikissa kodeissa tarvitaan kahvileipää, ja pääkaupungissa tehdään ostokset vaan päiväksi kerrallaan. Kauppatorilla on elämää ja liikettä. Hienoja rouvia ja repaleisia katupoikia, leveitä torimatamia ja hoikkia poliisikonstaapeleita parveilee sekaisin. Ostetut ruokatavarat sullotaan suuriin torivakkoihin ja sitten kiirehtii sekä emäntä että palvelija kotiin joko jalkaisin tahi sähköraitiovaunussa, joka joka viides minuutti siitä ohi kulkee. Astukaamme yhteen sellaiseen vaunuun ja matkustakaamme sillä niin pitkältä kuin tietä piisaa, s. o. hautausmaalle asti.

Matkamme kulkee Pohjois-Esplanaatikatua pitkin. Oikealla vilahtaa ohitsemme pitkä rivi myymäläin ikkunoita. Hedelmiä, posliineja, kankaita, mattoja, kirjoja, hopeakannuja, lasitavaroita ja jalkineita näkevät niissä silmämme. Vasemmalla meistä on tuo uhkea Esplanaati, jonka kaksi poikkikatua jakaa kolmeen alueeseen. Keskimäisen läpi, Runebergin patsaan ohi, kulkee tiheitä joukoja meluavia pikkupoikia ja tyttöjä. Ne ovat matkalla Kasarminkadun kansakouluun. Nyt kulki raitiovaunumme ruotsalaisen teatterin ohi ja kääntyi Bulevardinkadulle. Täällä näemme uusia nuorten parvia matkalla molempiin valtion tyttökouluihin tahi lähellä oleviin yksityiskouluihin. Niin, nyt on uutteruutta ja eloa kaupungin kaikilla kaduilla, sillä kello lähenee 8. Noin 8,000 lasta on nyt matkalla kouluihinsa. Kun raitiovaunumme poikkeaa Albertinkadulle, astumme siitä ulos, vilkaisemme polyteknikon komeata taloa ja sekaannumme vaeltavien joukkoon.

Kello 10 alkaa uusi vaihe pääkaupungin elämässä. Silloin pankit avaavat konttoorinsa ja virkamiehet tulevat virastoihinsa. Nyt on touhuavata työtä telefoonikeskuksessa. Sillä kodeissa ja liikepaikoissa soitetaan lakkaamatta monessa kymmenessä noista 3,300 telefoonista. Päivän telefoonipuheluista — niiden keskiluku nousee 19,000 — tapahtuvat useimmat kello 10 ja 2 välillä. Viimemainittuun aikaan kokoontuu yhä tiheämpiä parvia Esplanaatikuille. Valkolakkisia ylioppilaita, salkkuja kantavia varatuomareita, hienosti puettuja neitiä siinä siroasti sipsuttelee tahi vakavasti vaeltelee.

Jotkut joutilaat vaeltavat ohjaavat askeleensa Eteläsatamaan katsellakseen suuria höyrylaivoja, joissa parhaillaan lastinpurkamista toimitetaan. Juuri kun tuossa rivi lihavia kauppiaitten hevosia, jotka kuljettavat sokeritoppia ja muuta tavarata, kulkee ohitsemme, kuuluu äkkiä veturin vihellys. Astumme nopeasti pois satamaradan raiteilta, ja halkojuna hurahtaa ohitsemme.

Puolisloman jälkeen työskennellään taas iltaan asti. Illalla pitävät lukemattomat yhdistykset kokouksiaan, ja huvinhaluiset menevät teattereihin tabi laulajaisiin. Sotilasmusiikin säveleet kajahtelevat Esplanaadeista ja houkuttelevat yleisöä avo-ilmassa oleviin tarjoilupaikkoihin. Tuhansittain käveleviä kulkee edestakaisin tuoksuavien, Runebergin patsasta ympäröivien kukkaislavojen ohitse. Sähkövalaistuksen kaarilamput leimahtavat tuleen, hyttyset ja yöperhoset tanssivat. — Päivän levoton hyörinä lakkaa. Muutamain tuntien perästä alkaa uusi päivä samoine, lakkaamattomine puhineen.

Helsinki on suuri kaupunki. Monet siellä huvittelevat, mutta paljon useammat tekevät työtä.

47. Konepajassa.

Konepajoista ovat Suomessa suurimpia Crichtonin Turussa, Kone- ja Siltarakennus-yhtiön paja Helsingissä sekä Pellava- ja rautateollisuus-osakeyhtiö Tampereella. Toisia näistä en, paha kyllä, ole ollut tilaisuudessa näkemään, mutta Kone- ja siltatehtaassa käväsin joku aika takaperin. Siitä tahdon nyt lyhyesti kertoa.

Ajettuani 15 minuuttia raitiovaunussa, kaupungin keskstä lukien, astuin Söörnäisiin menevällä tiellä ulos mainitun tehtaan kohdalla. Menin konttooriin. Eräs yhtiön insinööriä otti hyväntahtoisesti kuljettaakseen minua joka paikkaan tehtaassa, jossa työ parhaillaan oli täydessä käynnissä. Ensin pistäydyin pikimmältään tehtaan johtajan huoneihin ja piirustussaliin. Siellä aatteet syntyvät ja esiintyvät konstikasten laskujen ja nerokkaiden piirustusten muodossa. Lähdimme sitten ajatusten verstaasta niihin saleihin, joissa ihmiskäsi ja kone yhdessä työskentelevät.

Astumme ensin valimoon. Suuren, hämärän huoneen toisella pitkällä seinällä kohoaa kaksi korkeata uunია, joissa takkirauta kovassa kuumuudessa sulatetaan. Työmies kantaa kädessään metallisankoa, sisältäen juoksevata, sulaa rautaa. Sen hän kaataa maassa olevaan vormuun. Siitä tulee pyörän pyssinki, ilmoittaa oppaani. Varovasti kiertelen eteenpäin, peremmälle, sillä tielläni on työkaluja, puumalleja ja puolivalmiita töitä. Pysähdyn kuitenkin taas katsomaan, mitä muuan mies, joka istuu kumarassa, toimittaa. Hän on muodostanut suuren potkurin kaavan kosteaan hiekkaan ja istuu nyt työtään puhdistuen, ettei virhettä syntyisi valaessa.

Sitten lähdemme pajaverstaaseen. Siellä on ryskettä ja räiskettä. Suuret ja pienet vasarat jyskyttävät niin, että säkenet sinkoilevat. Tohisee ja kohisee. Kovasti iskee suurin höyryvasara tulista rautaharkkoa. Se iskee tulta ja tuskitteleikse jättiläisen kynsissä. Emme asemiltamme voi nähdä seppää, joka ohjailee vasaran iskuja, mutta raudan liikkeistä voipi huomata, että tottunut käsi siinä työtä ohjaa. Sietää olla tarkka työssään, sillä jokaisessa iskussa on 4,000 kilogramman voima.

Nyt olemme viilaajain ja sorvarien salissa. Siellä on toisellaista melskettä. On kitinätä ja sähinätä, kun työkooneet toimivat. Täällä sorvataan huimapyörää, kaksi miehen korkeutta läpimitaten, tuolla puleerataan pitkää koneakselia. Rautalastut vääntyvät korkkiruuvien tapaisesti tukevateräisessä rautasorvissa. Ja tämä teräväkärkinen sorvinterä kykenee puremaan ja leikkaamaan, että kylläkin riittää! Pannuntekijäin verstaassa saamme nähdä vieläkin merkillisempiä voimannäytteitä. Siellä leikattiin tuuman paksuista rautaa kuin paperia. Ja suuriin, vitjoihin ripustettuihin teräslevyihin puristettiin tuota pikaa pyöreitä reikiä niittinauloja varten. Joutuu ihmettelemään ja ihailemaan. Ihminen on koneilla monistanut voimansa tuhatkertaiseksi.

Nyt vilkaisimme puuseppäin ja kirvesmiesten suureen työpajaan. — Siellä seisoi pitkä rivi puolivalmiita lastivaunuja valtion rautateitä varten. Sitten ohjasimme kulkumme siltää myöten pieneen saareen, jolla on mukava nimi, Pannukakku. Siinä olimme nyt yhtiön omalla laivaveistämöllä. Täälläkin oli hyörinää ja pyörinää, vaikka kevätaurinko ei vielä ollut kukistanut talven valtaa. Muutamaan luotsilaitoksen kaunii-

seen höyrylaivaan pantiin muutamia uusia koneosia. Toiseen kiinnitettiin potkuri akseliinsa, ja vieressä kaapittiin puhtaiksi vanhan matkustajalaivan pohjalevyjä.

Muutamalla telakalla seisoj Venäjän valtion tilaama miinain kuljetuslaiva. Kun se valmistuu, asetetaan sen lastiruumaan toisen, pienemmän laivan irroitettut osat ja sitten lähtee se tekemään tuota pitkää kierrosta Euroopan ja Aasian ympäri siperialaiseen sotasatamaan Vladivostokiin. Sinne oli jo ennen viisi höyrylaivaa täältä lähtenyt.

Kiitin nyt insinööriä ja lähdimme pois. Matkalla kuulin hänen vielä kertovan majakkatorneista ja rautatiensilloista, kanoonain laveteista ja kuormastovaunuista, tasapohjaisista joki-laivoista ja paloruiskuista sekä monista muista yhtiön valmistaamista tavaroista. En muista kaikkea tarkoin, mutta sen kyllä, että 700 miestä on työssä verstaassa ja että työtä tehdään yötä päivää.

48. Päivä kansanopistossa.

Matkani sattui eräänä päivänä kansanopiston ohi ja pysähdyin sinne, sillä tiesin vanhastaan, että täällä oli kutsu-mattomatkin vieraat tervetulleet. Rohkeasti astuin opistoon, mutta pysähdyin hetkiseksi opistosalin oven ulkopuolelle, lu-keakseni sen päällä olevaa kirjoitusta:

Oi, Herra, intoa anna
Ain' maattamme rakastamaan!

Avasin oven ja astuin sisään. Edessäni oli luokka, mutta oppilaat eivät olleet pieniä lapsia, vaan kolmisenkymmentä nuorta, reipasta miestä ja naista. Minua pyydettiin istumaan ja opettaja, joka juuri oli alottanut tuntinsa Suomen historiassa, jatkoi luentoaan. Suurin piirtein kuvasi hän, miten Suomen kansa vähitellen oli tullut lukutaitoiseksi ja miten entisinä aikoina katolilainen ja myöhemmin luterilainen papisto sen saavuttamiseksi voimakkaasti työskenteli. Sit-ten tuli hän Uno Cygnaeukseen ja kuvasi vaikuttavin sanoin tämän merkillisen miehen elämäntyötä. Vasta 1860-luvun alusta voi laskea kansakoulujen synnyn. Lukuvuonna 1871

—72 oli kansakoulujen luku maaseuduilla 176 ja kaupungeissa 69. 25 vuotta myöhemmin oli niiden luku noussut 1,273 maaseuduilla.

Puhuja lopetti esityksensä voimakkaasti tuoden esille jokaisen entisen kansakoulunoppilaan velvollisuuden olevan, kiittolisena saamistaan tiedoista, lisätä niitä ja elämässään näyttää ansainneensa ne kustannukset ja vaivat, joita hänen opetuksensa on vaatinut.

Oppilaat seurasivat esitystä suurella tarkkaavaisuudella. Muutamat olivat vihkoihinsa kirjoittaneet sen pääkohdat. Kun puhuja oli lopettanut, viritti nuorisjoukko laulun:

Terve, ystävä sä, tänne suojahamme,
Terve liittohon nyt nuorien!
Edistys, valistus, siinä ohjelmamme,
Sekä rakkaus pohjana sen.

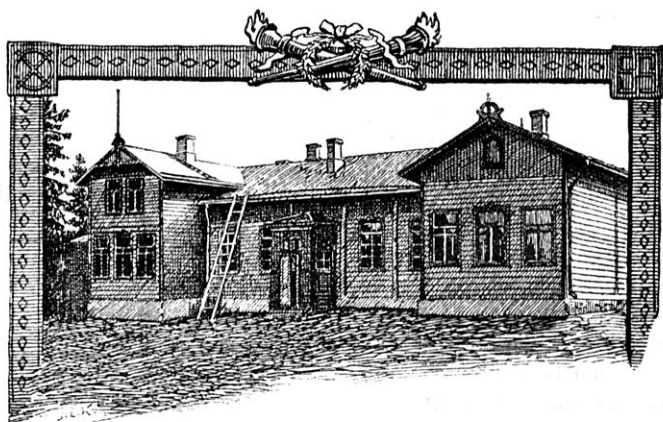
Seuraava tunti käytettiin laskemiseen ja kolmannella tunnilla oli oppilailla kirjoitusta. He saivat vihkoihinsa opettajattaren sanelun mukaan kirjoittaa päästökirjan ja kaksi valtakirjaa, toisen vakuutetun kirjeen ulosottamista varten, toisen kuntakokousta varten. Ja sellaisia kyllä kuka hyvänsä voi tarvita jokapäiväisessä elämässä.

Nämäkin tunnit alettiin laululla, niinkuin tapa on kaikissa kansanopistoissa.

Iltapäivällä olivat miehet veistelemässä ja naiset käsitöitä tekemässä. Tulipa sitten ilta erityisine ohjelmineen. Aluksi lopetettiin eräässä edellisessä kokouksessa aloitettu keskustelu raittiuuden edistämisestä. Sitten pidettiin kuntakokousta. Eräs oppilaista asettui puheenjohtajan paikalle, toinen oli pöytäkirjurina ja kolmas luki kirjallisesti tehtyä ehdotusta uuden kansakoulun perustamisesta Pohjanlahden kuntaan. Se nimi oli sillä kunnalla, jonka opisto sanottiin muodostavan. Keskustelu alkoi jo olla vilkas ja kiivas, kuin johtaja, asettuen koulun vastustajain puolelle, oli tehnyt useita muistutuksia useamman koulun tarpeellisuutta vastaan kunnassa. Koulun ystävät voittivat kuitenkin suurella enemmistöllä ja tunnin kuluttua puheenjohtaja, pyyhkien hikeä otsaltaan ja lyöden kurikalla pöytään, ilmoitti kokouksen päätetyksi.

Hetkisen perästä lähdin opistolta hyvin tyytyväisenä siihen, mitä olin nähnyt ja kuullut, ja yhä vahvistuneena uskossani, että kansanopistolla maassamme on tärkeä tehtävä toimitettavana. Se tahtoo varttuneemmalle nuorisolle antaa tietoja, herättää sen harrastusta yleisiin asioihin, sekä tehdä siitä kunnollisia kansalaisia. Kansanopisto on siten koulu elämää varten, eikä mikään oppilaitos, jolla tutkinnot ja todistukset ovat pyrintöperinä.

Kansanopistoitamme kohtaan on yleisö maassamme osoittanut uhraavaista harrastusta. Enemmän kun 100,000 mark-

Sääksmäen kansanopisto.

kaa lahjoitetaan vuosittain niiden ylläpitämiseksi. Nopeasti on kansanopistoaate voittanutkin alaa. 1890-luvun alkaessa oli maassamme ainoastaan 2 vastaperustettua kansanopistoa, mutta sen loppuessa oli niitä 21, 6 ruotsalaista ja 15 suomalaista.

49. Helmikuun viides päivä.

Kokonaisella kansalla ei ole syntymäpäivää. Se ei siis voi viettää sellaista hetkeä, mutta se voi ja sen pitää muistojuhlana viettää sitä päivää, jolloin sen suurin poika

syntyi. Runoilija Johan Ludvig Runeberg on Suomen suurin poika. Miksi? Siksi, että hän runoissaan on elävästi ilmituonut koko kansan tunteet, kuvannut sen kohtaloita myötāja vastoinkäymisessä, sodan ja rauhan päivinä. Torpparin elämän hallaisella salomaalla, kalastajan taistelun merellä, maalaiskodin ja kaupunginkartanon surut ja ilot, kaikki on hän esittänyt niin sattuvasti, että jokainen tuntee ne elämästä temmatuiksi kuviksi eikä vain unelmiksi ajatuksen kauniista maailmasta. Se Runeberg, joka nämä ihanat runot kirjoitti, sanomalehtimies, opettaja, metsänkävijä — on aikoja sitten kuollut; kolmattakymmentä vuotta on hänen katoava tomunsa levännyt synnyinmaan sylissä, mutta lauluissaan tulee hän aina meitä vastaan miehuutensa täydessä voimassa. Kansallisorunoilija ei voi kuolla, niinkauvan kuin kansallisuus, kansa, elää. Sentähden vietetään helmikuun 5 päivää juhlapäivänä koko maassa.

— Pojat ja tytöt olivat Östersundomissa matkalla kouluunsa. Heillä oli tietysti aamupäivällä ollut lupa, sillä nyt oli Runebergin syntymäpäivä. Mutta pitihän hyvissä ajoin ehtiä juhlaan, joka alkaisi kello 6. Kalle, joka oli koulun neljännellä vuosiosastolla, ja pieni Anna, joka vasta toista lukukauttaan kävi koulua, paarustelivat pitkin askelin koululle. Veli käveli totisena, sillä hänen piti lukea juhlassa, mutta pikku Anna rupatteli havuköynnöksistä, joita hän oli ollut sitomassa edellisenä päivänä. Punakoina ja hengästyneinä tulivat he perille ja asettuivat tavallisille paikoilleen tovereinsa viereen.

Sali täyttyi vähitellen lapsista, ja pyhävaatteisiin puetuista isistä ja äideistä. Myöskin muutamia johtokunnan jäseniä oli tullut, niiden joukossa Zachris Topelius, joka ystävällisesti nyökäytti päätään jokaisen sisään tulevan pikku ystävänsä syvälle niijaukselle ja kumarrukselle. Nyt sytettiin, paitsi kahta kattolamppua, kuusi kynttilää ja suurella hartaudella seurasivat lapset tätä pikku toimitusta, sillä opettajatar oli edellisenä päivänä sanonut, että yksi kynttilä sytytetään vanhan Pistoolin kunniaksi, kaksi ystävällisen Augusta-neidin ja kolme Vänrikki Stoolin muistoksi. Niin pitkälle olivat näet lapset ehtineet runoilijan teosten lukemisessa.

Kun kaikki oli järjestyksessä, yhtyivät kokoontuneet laulamaan säkeistön:

»Jumala kaikkivaltias,
Maatamme suojaa voimallas,
Niin sodassa kuin rauhassa,
Ja murheen, riemun aikana!»

Sitten astui opettajatar esille ja piti lyhyen esitelmän. Hän aloitti selittämällä, mitenkä tapa pitää helmikuun viidettä päivää juhlapäivänä on syntynyt, sekä kertoi sitten kertomuksen koulupoika Runebergistä. Sitä eivät lapset olleet ennen kuulleet. Ja sydämmellisesti nyt iloitsivat siitä, että suuri Runeberg'kin on kerran ollut pieni ja juoksennellut metsiä ja mantereita niinkuin hekin. Kun puhe oli loppunut, täytyi pikku Annan vilkaista runoilijan seppelöityä rintakuvaa, nähdäkseen, eikö hän hymyilisi. Ja sitä se hänen mielestään tekikin, ja sitten nyökäytti Anna päätään sille. Nyt hän mielestään, paljoa paremmin kuin ennen, ymmärsi, että tuo suuri kaljupäinen, terävänenäinen liitu-ukko myöskin kerran oli ollut elävä ihminen.

Mietteistään heräsi Anna, kun veli astui opettajattaren sivulle ja rupesi kuuluvalla äänellä lukemaan runoa: »Väsyksiin asti hakkasin» j. n. e. Kun hän lausui: »kirves pystyy kylläkin», hymähti seppä salin nurkassa, ja kun hän vakuutti, ettei runsaampi leipä eikä parempi palkka voisi houkutella häntä pois rakkaasta kotitienoostaan, silloin niisti Kallen isä nenäänsä, niin että kajahti. Ja pikku Annan äiti pyyhkäsi salaa esiliinansa liepeellä kyynleeseen silmästään.

Sisällys:

	Siv.
1. Isänmaa	kirj. P. N. 1
2. Miten Suomi syntyi	» R. H. 2
3. Maan kohoaminen	» » 5
4. Hietasärkät	» » 7
5. Käynti Lapin tuntureilla	» » 9
6. Sydäntalven aurinko Peräpohjolassa	» O. N. 12
7. Porolappalaisen luona	» R. H. 15
8. Kalastajalappalaisen luona	» » 18
9. Helmiä ja kultaa	» » 20
10. Jokimatka Lapissa	» » 21
11. Tukinuitto ja lohenpyynti	» » 24
12. Suot ja suonviljelys	» » 26
13. Halla	» » 28
14. Miten olemme viljelyskasvimme saaneet	» » 29
15. Pohjanmaan tasangolta (Kokkola)	» K. J. H. 31
16. Miten kaupunkimme ovat syntyneet	» P. N. 34
17. Vaasa	» » 36
18. Kangasalan harju	» R. H. 38
19. Tampere	» » 39
20. Turku	» » 41
21. Ahvenanmaan talonpoikaistalot	» P. Hj. O. 44
22. Köökkari	» A. K. 46
23. Bogskärin majakka	» R. H. 50
24. Suursaari	» » 53
25. Myrsky	» » 56
26. Jää ja lumi	» » 58
27. Pohjois Savo	» » 61
28. Vertailuja hämäläisen ja karjalaisen välillä	G. Retziuksen muk. 63
29. Honkain taistelu	kirj. R. H. 66
30. Punkaharju	matkailija oppasta Suomessa 68
31. Vuoksin ja Imatra	kirj. P. N. 69
32. Saimaan kanava	» » 72
33. Viipuri	» R. H. 74
34. Laatokka	» P. N. 75
35. Synkän korven sydänmeen	» Juhani Aho. 77
36. Järvimalmi ja suomalmi	» R. H. 83
37. Karlun ajo	» B. Höök 85

		Siv.
38.	Kotiteollisuus Suomessa	kirj. P. N. 88
39.	Kuvauksia Savosta 90
	I. Kivikkopelto	kirj. Hj. M. 90
	II. Kaski	» » 92
	III. Savupirtti	» » 95
	IV. Uudisasukas	» Juhani Aho 99
	V. Kantele	» Hj. M. 103
40.	Kuvauksia Uudenmaan saaristosta	» P. N. 105
41.	Rautatiet	» Hj. M. 110
42.	Suomen pääelinkeino	» » 112
43.	Porvoo	» P. N. 116
44.	Hanko	» R. H. 120
45.	Helsinki	» » 122
46.	Suurkaupungin elämä	» P. N. 125
47.	Konepajassa	» » 128
48.	Päivä kansanopistossa	» » 130
49.	Helmikuun viides päivä	» » 132

g. m. m.

WERNER SÖDERSTRÖMIN

kustannuksella on ilmestynyt:

MAANTIETEELLISIÄ KUVAUKSIA

MAAPALLON
KAIKISTA OSISTA

Toimittanut ISAK FEHR. Suoment. F. O. Rapola.

~~~~~ Runsaasti kuvilla varustettu. ~~~~~

- I osa Eurooppa   ❧ ❧ ❧ ❧
- II „ Aasia ja Austraalia
- III „ Afrikka   ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ ❧
- IV „ Amerikka   ❧ ❧ ❧ ❧ ❧

— Hinta vihoissa 6 mk 60 p, sid 4 osaan à 2 mk 25 p. —

»Teoksen kertova esitystapa, kun eri maiden ja kansain oloista kertovat omia havaintojaan niissä matkustaneet tutkijat, viehättää lukijaa niin että voi helposti ajatuksissaan seurata kertojaa noilla matkoilla ja saada selvän käsityksen kuvattavista oloista. Teoksen lukuisat kuvat kertomusten käsitystä suuresti valaisevat.

Kehoitamme jokaisen kirjallisuuden ystävän, joka tähän teokseen ei ole tutustunut, hankkimaan sen luettavakseen. Kouluihin ja lainakirjastoihin on tämä teos ensimmäisiä hankittavia. Kuivain maantiedon oppikirjain rinnalla Fehrin kuvauksia sopisi lukea kouluissa maantietotunneilla ja antaa varttuneemmille oppilaille kotiin luettavaksi. Sen vuoksi olisi teos koulun varoilla jokaiseen kouluun ostettava.»

Jatkoksi tälle teokselle, mutta samalla itsenäisenä teoksena on ilmestynyt tohtorien

R. Hult'in ja P. Nordmann'in

Maantieteellisiä kuvauksia Suomesta,

jonka osaksi mukailemalla on suomeksi toimittanut kansanopiston johtaja Hj. Mikander. Kuvallinen.
Hinta 1 mk. 10 p., sid. 1 mk. 50 p.

